

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

DOĞU ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of East Asian Studies in Türkiye

Yıl/Year/6
Sayı/Issue/12

Uluslararası hakemli dergi yılda iki sayı yayımlanır
International peer reviewed journal, Biannual

Güz / Fall 2023

Yıl 6 Sayı 12

DOĞU ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Güz / Fall 2023

DAAD Güz/Fall 2023

DAAD

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi
Journal of East Asian Studies in Türkiye
土耳其东亚研究学刊

Güz/Fall 2023

Uluslararası Hakemli Dergi
International Peer Reviewed Journal

Yılda iki sayı yayımlanır/Biannual

Ankara-Türkiye

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi

Yıl/Year/6
Sayı/Issue/12
Haziran 2023

ISSN: 2587-1919
E-ISSN: 2619-953X

Kurucu/Founder

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Yayın Yönetmeni/Editor in Chief

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Bu Sayının Editörü

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Yazı İşleri Müdürü/Editorial Assistant

Doç. Dr. Haluk KARADAĞ

İngilizce Editörü/English Editor

Dr. Emrah ŞAHİN

Dergi Sekreteryası/Sekretariat of the Journal

Göktuğ İstemikaan TURGAY

Meryem TEMİZ

Haberleşme Adresi: İlk Yerleşim Mahallesi, 1936. Cadde, No.64/B16, Yenimahalle,
Ankara, Türkiye.

E-Posta: abdurrestit.karuk@hbv.edu.tr halukkaradag@gmail.com.

Doğu Asya Araştırmaları Uluslararası hakemli bir dergidir. Altı ayda bir yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Yazıların yayımlanıp, yayımlanmamasından yayın kurulu sorumludur.

Yayın-Editörler Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR

Prof. Dr. Mahmut Ertan GÖKMEN

Doç. Dr. Haluk KARADAĞ

Danışma Kurulu /Advisor Board

Prof. Dr. Ablet KAMALOV (Turan Üniversitesi, Kazakistan)

Prof. Dr. Chong Jin OH (Hankuk University of Foreign Studies, G. Kore)

Prof. Dr. İbrahim MARAŞ, (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Shujie LUO (Guangxi Üniversitesi, ÇHC)

Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Misawa NOBUO (Tokyo Toyu University, Japonya)

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Saadettin GÖMEÇ (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bülent GÜL (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Mingxin ZHANG (Minzu University of China, ÇHC)

Prof. Dr. Shaoqing ZHOU (Chinese Social Science Academy)

Doç. Dr. Alessandra CAPPELETTI (Xian Jiaotong Liverpool University, Çin)

Doç. Dr. Gürhan KİRİLEN (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Sezgin KAYA (Uludağ Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Işık Kuşçu BONNENFANT, (ODTÜ, Türkiye)

Dr. Anna HAYES (James Cook University, Avustralya)

Dr. Hidayet SİDDİKOĞLU (Hiroshima University, Japonya)

Bu Sayının Hakemleri/Reviewers for This Volume

Prof. Dr. Mahmut Ertan GÖKMEN (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Kayrat BELEK (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi)

Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU (İzmir Demokrasi Üniversitesi)

Doç. Dr. Lokman ZOR (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Doç. Dr. Sezgin KAYA (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Kıvılcım ROMYA BİLGİN (Başkent Üniversitesi)

Doç. Dr. Süleyman Sezgin MERCAN (Başkent Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Cihan DİZDAROĞLU (Başkent Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Murat JANE (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Kürşat KORKMAZ (Kırıkkale Üniversitesi)

Araş. Gör. Dr. Ali ÜNAL (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi)

Dr. Turdi Mettursun KARA (Bağımsız Araştırmacı)

Tarandığı İndeksler / Indexing

ResearchBib

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02.2020

ASOS İndeks

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02.2018

Google Scholar

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02.2018

International Institute of Organized Research (I2OR)

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02.2021

Directory of Research Journals Indexing

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 01.2019

İSAM

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 09. 2021

Advanced Sciences Index (ASI)

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 03. 2021

Türk Eğitim İndeksi

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 03. 2021

Bu dergi Creative Commons Alıntı-Gayri Ticari-Türetilmez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) ile lisanslanmıştır.

This journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial-No Derivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License.

İçindekiler/Contents

Abdürreşit Celil Karluk

Takdim/Editorial

Araştırma Makaleleri/Research Article

Muhammed ABDULMECID

“Mulan” Filminin Çin Milliyetçiliği Bağlamında Söylem Analizi

Discourse Analysis of The Movie “Mulan” In The Context of Chinese Nationalism 1-29

Samet YILMAZ

Bölgesel Sağlık Yönetişimi: ASEAN ve Güneydoğu Asya’da Salgın Hastalıklarla Mücadele

Regional Health Governance: ASEAN and Combating Epidemic Diseases in Southeast Asia 30-58

Sıla Selin TÜRKEL

Güney Kore’nin Stratejik Kültürü Bağlamında ASEAN ile Bölgesel Güvenlik İlişkileri

South Korea’s Regional Security Relations with ASEAN In the Context of Strategic Culture 59-79

Chaewon KİM

Fandom as New Transnational Political Actor: Evidence from BTS ARMY Fandom

Yeni Ulusötesi Politik Aktör Olarak Fandom: BTS ARMY Fandom'dan Kanıt 80-91

Derviş Ulaşhan ERASLAN

Kırgızistan’daki Dunganların Sosyal Çatışma Dönemlerinde Çevre ile İlişkileri

The Relationship of Dungans in Kyrgyzstan With The Environment During Social Conflict Periods 92-117

Yayın Tanıtımı / Book Review

Muhammet E. DOĞANLAR: Has China Won?: The Chinese Challenge to American Primacy 118-130

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

Pınar ALTUNDAĞ/ *Konuşan*: Müge SEVİNÇ 131-149

Yayın Şartları, İlkeleri ve Yazım Kuralları

150-156

TAKDİM

Değerli Okuyucular,

Türkiye’de disiplinler arası bakış ile Doğu Asya araştırmaları alanında (Çin/Japonya/Kore/Moğolistan/Tayvan kültürü, dil edebiyatı, siyasî tarihi, ekonomisi, sosyolojisi, felsefesi, inanç sistemleri, dış politikası, güvenlik ve etnik/azınlıklar sorunu vb.) yapılan akademik çalışmalarını bilim dünyasına ve kamuoyuna duyurmayı amaçlayan *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* (DAAD), on ikinci sayısını sizlerin istifadesine sunmanın mutluluğunu yaşıyor.

DAAD, ülkemizdeki Doğu Asya araştırmaları alanında bilgi üreten bilim insanlarına akademik etkileşim alanı yaratmak, birikimlerini alan uzmanları ile paylaşmak, yeni nesil bölge uzmanlarının daha geniş donanım ile yetişmesine katkı sağlamak amacı ile çıktığı yola deneyimlerini zenginleştirerek devam etmektedir. Dergimize gönderilen yazılar, bölge uzmanı editörleri tarafından incelendikten sonra uzman hakemlere gönderilmek sureti ile ciddi hakemlik sürecinden geçirilmektedir. Bu sayımızda bazı makaleler hakemler tarafından reddedilmiş, bazı makalelerden ise yoğun düzeltme istenmiştir. On ikinci sayımızda, yoğun hakem değerlendirmelerinden geçen sosyal bilimlerin farklı alanlarında birbirinden kıymetli beş araştırma makalesi, bir alan uzmanı ile yapılmış derinlemesine söyleşi ile bir kitap tanıtım yazısına yer vermiş bulunmaktayız.

DAAD editörler kurulu olarak bilimsel çalışmalarını dergimizde yayınlamak üzere gönderen, hakemlerin istek ve tavsiyelerini hassasiyetle yerine getiren tüm yazarlara teşekkür ederiz. Aynı zamanda makalelerin incelenerek değerlendirilmesi işini üstlenerek özenli eleştirileri ile değerlendirmeler yaparak makalelere değer katan kıymetli hakemlerimize, DAAD sekreteryasını titizlikle yürüten Göktuğ İstemikaan TURGAY ve Meryem TEMİZ’e teşekkür ederiz.

On ikinci sayımızda yayımlanan bilimsel çalışmaların Türkçe okurlara ve akademiye mutlaka faydalı olacağı inancıyla yeni sayımızın bilim camiasına hayırlı olmasını diliyoruz. 2024 Bahar sayısında buluşmak umudu ile.

Yayın/Editörler Kurulu adına
Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk
DAAD Yayın Yönetmeni

EDITORIAL

Dear Readers,

We are glad to announce of the twelfth issue of Journal of East Asia Studies in Türkiye (JEAST), which aims to cover and analyze with a multidisciplinary approach a wide range of academic topics in East Asia studies, such as Chinese/Japanese/Korean/Mongolian/Taiwanese cultures, languages and literatures, political histories, economies, sociologies, philosophies, belief systems, foreign policies, security, and ethnoreligious issues.

JEAST proceeds to create an academic interaction area for scientists who produce knowledge in the field of East Asian research in Türkiye, to share their knowledge with the experts in the field, and to contribute to the development of new generation regional experts with the extensive knowledge. The manuscripts on East Asia sent to JEAŞT are carefully evaluated first by field/area editors and then by reviewers in this issue, some articles have been rejected by the journal reviewer and, intense correction has been requested from some articles. In the twelfth issue, we have included five valuable research articles, an in-depth interview conducted with a field expert, and a book review paper, which have undergone intensive peer review.

As the editorial board of the DAAD, we are thankful to all the authors who submitted their scientific studies to be published in our journal and meticulously accomplished the requests and recommendations of the journal reviewers. At the same time, we would like to thank our precious journal reviewers who undertake the task of reviewing and evaluating the articles and add value to the articles with their attentive criticism and evaluations, and Gökтуğ İstemikaan TURGAY and Meryem TEMİZ who meticulously conducted the DAAD secretariat.

We hope that the academic works presented in the twelfth issue will provide tremendous benefit for the Turkish and international readers, and the scientific community. With the hope to meet you in the Fall issue of 2024.

On behalf of the Editorial Board
Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk
Editor in Chief

“Mulan” Filminin Çin Milliyetçiliği Bağlamında Söylem Analizi

Muhammed ABDULMECID*

Öz: Hâkim ideolojiler iletmek istediği ideolojik anlayışlarını medya içeriğine uyarlayarak hedef kitleleri gönüllü olarak ikna olmaya teşvik etmektedir. En etkili kitle iletişim araçlarından biri olan sinema da bu yönde kullanılmaktadır. Hâkim ideolojinin kendi değer ve normlarını sinema ile izler kitleye özendirme teşebbüsü, Çin gibi otoriter devletlerin daha da işine yarayacağını söylemek mümkündür. Hâkim ideolojinin sinema aracılığıyla somutlaştırılabilmesi ve sinema anlatıları sayesinde hedef kitleye aktarılabilmesi sinemayı işlevsel bir araç haline getirmektedir. Toplumsal gerçekliğin ideolojik olarak inşa edilmesi hususunda sinema, gerçekliği dönüştürmekte ve biçimlendirmektedir. Birtakım gerçeklik kalıplarının yıkıma uğratılması ve yeni gerçeklik kalıplarının inşası noktasında sinema, iktidarlara birtakım kolaylıklar sağlamaktadır. Sinema aracılığıyla iktidarlar, egemen düşünceleri efsaneleştirebilmekte /idealize edebilmektedir. Bir ideoloji olarak milliyetçiliğin sinemada nasıl yansıtıldığı tahlil etmeye odaklanan bu çalışmanın amacı, Çin’in milliyetçilik temsillerini ve sinema ile aktarmak istenilen milliyetçilik söylemlerini tespit etmektir. Örneklem olarak “Mulan” filminin 2020 yılı piyasaya sürülen yeni versiyonu seçilmiştir. Film analiz etmek için yöntem olarak Van Dijk’in söylem analizi, özel olarak da eleştirel söylem analizi tercih edilmiştir. Van Dijk’in önerdiği eleştirel söylem tekniğinden yola çıkarak çözümlenen “Mulan” filminde, Çin milliyetçiliğini yansıtan ifade ve sahnelerin işlendiği tespit edilmiştir. Çin milliyetçiliği aktörler üzerinden, filmin anlatım ve ayrıntı verme yönünden, karşılaştırma, kurbanlaştırma, haklılaştırma gibi milliyetçiliği meşrulaştırma ifade yapılarıyla iletmeye çalışılmıştır. Filmde Çin’in milliyetçilik anlayışı sorgusuz itaat ile özdeş nitelikte yansıtılmıştır.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, E-posta: m.abdulmecid786@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3300-1387; Makale Gönderim Tarihi: 10 Ekim 2022; Makale Kabul Tarihi: 22 Şubat 2023.

Önerilen Atıf: Abdulmecid, M., (2023). “Mulan” Filminin Çin Milliyetçiliği Bağlamında Söylem Analizi, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 6(12), s.1-29.

Filimde “cesur, sadık, dürüst” ifadeleri sıkça bahsedilirken, özellikle sadıklık ilkesine vurgu yapılmıştır. Karşılaştırmanın hem sözel hem de görsel olarak yer bulduğu filmde, Çinlilerin tarihten beri sürekli olarak karşıtların (kuzey Batılıların) saldırısına maruz kalan, istilaya uğrayan, tehdiye uğrayan taraflar olduğuna vurgu yapılmış, karşıtlar yani Kuzey Batılı Cücenler işgalci, gaddar, merhametsiz ve vahşilikle özdeşleştirilmiştir. Bununla Çin milliyetçiliğinin kendini savunama, istilaya karşı direnme izlenimi aktarılmaya çalışılmıştır. Karşıtların saldırıma nedenleri hakkında ayrıntıları muğlak tutarak, kendine yapılan hücumların abartılarak verilmesini sağlayarak mağdur olduğu imajı güçlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Milliyetçilik, Çin Milliyetçiliği, Sinema, Mulan, Eleştirel Söylem Analizi.*

Discourse Analysis of The Movie “Mulan” in The Context of Chinese Nationalism

Abstract: Dominant ideologies encourage target audiences to be convinced voluntarily by adapting their ideological understandings to media content. Cinema, one of the most effective mass media, is also used in this direction. It is possible to say that the attempt of the dominant ideology to encourage its own values and norms to the audience through cinema will be more beneficial for authoritarian states such as China. The fact that the dominant ideology can be embodied through cinema and transferred to the target audience through cinematic narratives makes cinema a functional tool. Cinema transforms and shapes reality in terms of ideological construction of social reality. Cinema provides some facilities to the rulers at the point of demolishing some reality patterns and building new reality patterns. Through cinema, governments can mythologize/idealize dominant ideas. The aim of this study, which focuses on analyzing how nationalism as an ideology is reflected in cinema, is to determine the nationalist representations of China and the nationalist discourses that are desired to be conveyed through cinema. As an example, the new version of the movie "Mulan", released in 2020, was chosen. Van Dijk's discourse analysis, especially critical discourse analysis, was preferred as a method to analyze the film. In the movie "Mulan", which was analyzed based on the critical discourse technique suggested by Van Dijk, it was determined that the expressions and scenes reflecting the Chinese nationalism were processed. Chinese nationalism has been tried to be conveyed through the actors, in terms of narration and elaboration of the film, with expressions that legitimize nationalism such as comparison, victimization and justification. In the film, China's understanding of nationalism is reflected as identical with unquestioning

obedience. While the expressions "brave, loyal, honest" are frequently mentioned in the film, the principle of loyalty is emphasized. In the movie, where the comparison takes place both verbally and visually, it is emphasized that the Chinese are the parties that have been constantly attacked, invaded, and threatened by the opposites (North Westerners) throughout history, and the opposites, namely the North Western Dwarves, are identified with invading, brutal, ruthless and brutal. With this, the impression of Chinese nationalism of self-defense and resistance to invasion was tried to be conveyed. By keeping the details ambiguous about the reasons for the opponents' attacks, and by exaggerating the attacks on himself, his image of being a victim was tried to be reinforced.

Keywords: *Nationalism, Chinese Nationalism, Cinema, Mulan, Critical Discourse Analysis.*

Giriş

Frankfurt okulunun önemli isimlerinden biri olan Althusser'in ideolojik devlet aygıtları olarak sıraladığı öğeler arasında medyanın yer alması dikkat çekicidir. Zira okulların, kiliselerin, ailelerin ve medyanın, egemen iktidarı desteklemekten başka amacı olmayan, saf ideolojik yapılar olduğunu düşünmek zor (Eagleton, 1996: 208), olsa da egemen iktidarın zaman zaman bu aygıtları ideolojik bağlamda kullandığı ya da dolaylı olarak teşvik ettiği gerçeğini görmezden gelemeyiz. Erkan'a göre medya hem güce sahip olanların durumunu meşrulaştıran hem de aciz olanlara oldukları yerde kalmaları gerektiği mesajını veren aygıtlardır (Erkan, 2007: 20).

Medyanın özellikle sinemanın bu bağlamdaki işlevselliği son zamanlarda daha da belirginleşmeye başlamıştır. Batının bakış açısını yansıtan ve yön veren ARGO gibi Hollywood filmler oryantalist söylemleri sergilerken sinemayı tam da ideolojik aygıt olarak kullanmaktadır. Son zamanlarda özellikle 2000'li yıllardan sonra kendinden sıkça bahsettiren uzak doğu ülkesi Çin ürettiği medya ürünleriyle Hollywood ve benzeri yapılara rakip olarak meydana çıkmaktadır. Çin filmleri özellikle küresel film şirketlerinin direk ya da dolaylı olarak Çin desteğiyle çektiği filmler bunu belirgin kılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde PG-13 dereceli bir canlı aksiyon filmi olan "Mulan" in 2020 versiyonu Disney Şirketi tarafından 1998 yılı aynı adla çekilen filmin aksiyonlu yeniden yapımıdır. Ve bizzat Çinin desteğiyle çekilmiştir. Filmde eski Çin tarihine ait olduğu söylenen bir kadının erkek kılığına girerek yaşlı ve fiziksel olarak

hasta olan babasının yerine devleti uğruna savaşa katıldığı ve bu süreçte yaşadığı sıkıntıları ve türlü zorlukları aşarak gösterdiği cesurluğu anlatılmaya çalışılıyor. 13 Ağustos 2018 tarihinde Disney'in resmi Twitter hesabında filmin ilk fragmanı yayınlandığından buyana uluslararası basında birçok yorumlar yerini almaya devam etmektedir. Kimi yorumcular söz konusu filmi Çin milliyetçiliğinin yeni figürü olarak tanımlarken, kimi yorumcular ise feminizmle ilişkilendirmektedir. Hatta filmin İslamofobi görüşü desteklediği de yorumlar içindedir. Bu çalışma sözü geçen yorum ve eleştirilerden ilham alarak "Mulan" filmini Çin milliyetçilik bağlamında ele almaktadır. Yöntem olarak *Teun A. Van Dijk*'ın eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır.

Kuramsal Çerçeve: Ulus ve Milliyetçilik

Türkçede ulus/millet olarak adlandırılan kelimelerin ilk kullanımları ve kökleri Roma toplumunda Roman olmayan grupları tanımlamak için kullanılan "natio" ifadesinde bulunurken, bu kelime Orta Çağda üniversitelerde "milletler" olarak kullanılmıştır. Öğrencileri geldikleri ülkelere göre bölmek, daha sonra coğrafi hareketlerin artması ile ülke içinde çeşitli ayrımlar yapmak için kullanılan bir kelime haline gelmiştir (Habermas, 2015: 18). Modern dönemin hemen öncesinde, ulus yalnızca aynı kültürü paylaşan ve hemşeri olan insanları tanımlamak için kullanılırken (Calhoun, 2007), Modern dönemde ise anlamsal ve işlevsel olarak ciddi değişiklikler göstermeye başlamıştır.

Milliyetçilik, modern toplumlarda bireyler üzerinde güçlü etkileri olan, son iki yüzyıldır sosyalizm, komünizm, marksizm, demokrasi ve küreselleşme gibi birçok düşünce sistemini (az ya da çok) etkilemiş ve hatta bazen bu düşünce sistemlerine egemen olan bir olgu (Baradat, 2012: 62) olarak ele alınmaktadır. Toplumsal ve siyasal alanda bu kadar güçlü bir etkiye sahip olan milliyetçilik, tek bir bakış açısıyla açıklanamayacak kadar derin bir retoriği barındırmaktadır (Calhoun, 2007: 11).

Bu doğrultuda sosyal bilimlerde, ulus ve milliyetçilik kavramlarına getirilen kuramsal yaklaşımlar, ulusun doğal bir biçimde insanlık tarihi boyunca tarihsel bir kesintiye uğramadan var olduğunu ve bunun aksine ulusun modern topluma özgü ve inşa edilmiş bir olgu olduğunu savunan iki ekol dâhilinde biçimlenmiştir (Çoban, 2012: 345).

Bu ekollerden birincisi olan primitifiz (ilkselci) yaklaşım, ulusları eski çağlardan beri ve doğal olarak var olan yapılar olarak ele almaktadır. Bu yaklaşımın öncülerinden olan Clifford Geertz, bireyler arasında ilksel bağların olduğunu ve bu bağların zaman ve etkileşim ile yapılandırılmış değil, o toplumun içinde doğmak itibarıyla önceden verilmiş, doğal ve kan bağı, dil, inanç, tutum, gelenekler gibi doğal uyuşma noktalarıyla varlığını sürdüren bir niteliğe sahip olduğunu savunmuştur. Geertz'a göre, ilksel bağların gücü ve biçimi insandan insana, toplumdaki topluma ve dönemden döneme değişiklikler gösterebilir. Ancak, her insanın ve topluluğun içinde doğal hissiyattan çıkarılmış birtakım bağlar bulunur ve bu bağlar insan karakterinin mantıklı olmayan ve duygusallıktan beslenen alt yapısını oluşturur (Bačová ,1998). Bir başka deyişle, Geertz etnik, dinî ve kabilesel türden kimliklere ilksel kimlikler adını vermektedir. Ona göre ilksel kimlikler doğumla kazanılmış ve doğal, sosyal etkileşim yoluyla açıklanamayan ama içinde yaşanan grup bazında zorlayıcı ve esasen duygusal niteliklere sahiptir (Llobera, 1999).

Geertz ilksel bağların tarihsel bir süreklilik niteliği taşıdığını ve modern toplumlarda da varlığını devam ettirdiğini öne sürmektedir. Ona göre, modern toplumun sunduğu maddi ilerleme, toplumsal reformlar ve yurttaşlık gibi avantajlara ulaşma çabası içinde olan gruplar arasında kan bağı, ırk, dil, din, bölge, örf ve âdetler gibi çeşitli ilksel bağlardan beslenen bir çatışma söz konusudur. Bu çatışmanın doğurduğu gerilim hafifletilebilir olsa da asla tamamen giderilemeyecek ve bireyler üzerinde olan etkisini korumaya devam edecektir (Erikse, 1993: 98). Geertz'ın bu önermelerinden ulus ve etnik kavramlarının aynı anlamda kullandığını görülmektedir.

Ulusların ve milliyetçiliğin modernleşme süreçleri dâhilinde ortaya çıktığını savunan inşacı veya modernci yaklaşım ise ilkselci ekolün ulusun, modern çağdan ve milliyetçilikten önce var olmuş bir olgu olduğunu ileri süren bu yaklaşımına karşı çıkmaktadır.

Modernci yaklaşımın öncülerinden Karl Deutsch'a göre, geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş süreci ulusların ve milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu süreç dâhilinde gelişen bir olgu olan iletişim, ulusun oluşumunda en önemli etkidir. İletişimle ulus bağlantısını modern toplumlarda ortaya çıkan toplumsal iş bölümü olgusuyla açıklamaya çalışan Deutsch, bu iş bölümünün toplumu oluşturan bireyler arasında etkili ve sürekli bir iletişimi zorunlu kıldığını öne sürmüştür. Ulus, dış gruplardaki insanlara oranla, birbirleriyle daha yoğun ve etkin bir iletişim kuran

insanlar grubudur. Ticarileşme, endüstrileşme, şehirleşme, okuryazarlığın artması ve kitle iletişimi süreçlerinden geçilerek uluslaşma ve milliyetçilik ortaya çıkmıştır. Deutsch, bu süreçler arasında en çok iletişimin ana unsuru olan dil üzerinde durur. Söz konusu süreçlerle güçlenen sosyal hareketlilik dili, dil ortak kültürü, ortak kültür de milliyetçiliği güçlendirir (Llobera, 1999).

Benedict Anderson, dilin önemine dikkat çekmiştir. Anderson'a göre, ulus hayal gücüyle inşa edilmiş bir topluluktur. Sınırlarının ve egemenliğinin onun doğasında olduğu tasavvur edilir. Anderson'a göre, birbirini hiç görmemiş ya da hiç görüşmeyecek milyonlarca insan, kendilerini bir bütünün parçası olarak görmekte ve aralarında bir bağ olduğunu bilmektedir. Hatta bu kişiler, aralarındaki bağı korumak için gerekirse savaşır; ölmeye ve öldürülmeye bile cüret ederler. Dolayısıyla millet kavramı insanların zihninde sadece bir görüntüdür. Söz konusu imaj ise belirli bir egemenlik alanı ve sınırı üzerine inşa edilmiştir. Anderson'a göre ulus, biyolojik akrabalık yerine dil aracılığıyla tahayyül edildi (Anderson, 2011: 20-21).

Bu yaklaşımın bir başka temsilcisi olan *Paul Brass* ulusun ve milliyetçiliğin inşasında kültürün önemine dikkat çekmekte ve birleştirici bir unsur olarak kültürün uluslaşma sürecinde siyasi elitler tarafından kullanıldığını öne sürmektedir. Ona göre kültürler, siyasi elitlerin etnik ve uluslar yaratmak için toplum içindeki çeşitli gruplardan aldıkları kültürel ham maddeleri bir araya getirerek ortak bir kültür üretmeleri ve topluma dayatmaları sonucunda oluşur. Etni ve ulus kavramları üzerinden bu elitler aslında kendi ekonomik ve siyasi avantajlarını korumayı amaçlarlar. Brass'a göre etnik kimlik ve modern milliyetçilik, merkezileşen devletlerin liderleri ve bu devletlerin sınırları dâhilinde yaşayan ancak siyasi yönetimde söz sahibi olmayan etnik grupların önde gelenleri arasındaki etkileşim sonucu oluşur. Bu etkileşim etnik grupların elitlerinin merkezi elitlerin kültür dayatmasına uyması veya karşı koyması gibi iki farklı şekilde sonuçlanabilir. Dolayısıyla hem etniklerde hem de merkezi yönetimde yer alan siyasi elitlerin arasındaki ilişki ve bu ilişkinin temel unsuru olan kültür, ulusun ve milliyetçiliğin inşası süreçlerini belirleyen temel etkenlerdir (Özkırım, 2008: 105-106).

Gellner'e göre ulus, kişilerin inançları, dayanışma ve bağlılık duyguları tarafından yaratılan, dolayısıyla insan yapımı bir olgudur. İnsan yapımı olması ise esasen halk kitlelerinin merkezi siyasi birimler hâlinde örgütlenmesi ihtiyacından gelmektedir. Söz konusu örgütlenme ihtiyacı ise modern topluma özgü bir meseledir. Bu

noktada *Gellner*, uluslaşmayı ve milliyetçiliği endüstri devriminin beraberinde getirmiş olduğu toplumsal değişimlere ve bu değişimlerin bir zorunluluk olarak ortaya koyduğu eğitime bağlamaktadır (*Gellner*, 1983: 18).

Bu anlamda ulusu inşa eden güç ise Ernest Gellner'ın da savunduğu gibi milliyetçilik olmaktadır. Dolayısıyla milliyetçilik ulusların ürünü değil; bilakis ulusu meydana getiren olgudur. Gellner'a göre milliyetçilik önceden beri var olan çok sayıdaki kültür arasından bir seçim yapar ve onları kendi ideolojisine uygun bir vaziyete sokar. Egemen bir üst kültür inşa edilir: Örneğin ölü diller canlandırılır, gelenekler icat edilir, çok eskiye ait olduğu söylenen bazı saf nitelikler gündeme getirilir. Yapılmaya çalışılan bir tür toplumsal hafıza inşasıdır. Milliyetçilik bu bağlamda tarihten, hatta mitolojiden bir hayli yararlanır. Diğer uluslardan üstün, kahramanlıklarla dolu bir tarihe sahip olduğunu vurgulanır (*Yıldırım*, 2011: 26).

Ulusun ve milliyetçiliğin doğuşu konusunda ilkselci yaklaşımla modernci yaklaşım arasında bir orta yol bulmaya çalışan sosyal bilimci Anthony D. Smith'e göre, kapitalizmin endüstriyel devrimleri ve kitlesel eğitim ulusların oluşumuna yol açarken modern öncesi toplumlarda oluşmuş kimlik ve kültürlerin çoğunu ortadan kaldıramamıştır. Aksine, bunların bir kısmının biçimi değişmiş, diğer bir kısmı da yenilenmiş ve canlanmıştır. Bu kimlik ve kültürleri oluşturan unsurların uluslaşma süreçlerinde yeni anlam ve işlevler yüklenerek yeni koşullara adapte olabildiğini belirten Smith'e göre, ulusun temellerinin kültürel kimliklerde aranması gerekmektedir (*Smith*, 2002: 23-24). Söz konusu kimlikleri icra eden etnik toplulukları etni olarak adlandıran Smith'e göre, etnileri oluşturan altı bileşen mevcuttur. Bunlar kolektif bir isim, ortak soy, ortak tarih, ortak kültür, belli bir toprak parçası ve dayanışma duygusudur (*Smith*, 2002: 46-56). Bu çalışmada ele alınan "Mulan" filminin söz konusu milliyetçilik yaklaşımlarının tümüyle bağdaşık yönleri olduğu düşünülmektedir.

Modern Zamanlara Ait Çin Milliyetçiliği

Sheng (2004)'a göre Çin'de modern zamanlara ait olduğunu düşünülen milliyetçilik kavramı, 19. yüzyılda Batı ile ilk temaslardan önce ortaya çıkmamıştır. Modern ulus devleti inşa etmek için gereken normatif çerçeve 1840-1842'de Çin ordusunun Britanya İmparatorluğu'na karşı Afyon Savaşı'nı kaybetmesiyle başlamıştır (*Sheng*, 2004: 12). İlk milliyetçi hareketler, Asya'nın hasta adamını ölümden kurtarmak için boksör ayaklanmaları sırasında görülmüştür.

Çok uzun bir süre sonra ilk kez “Çin milliyetçiliği” kavramı bu dönemin bir sonucu olarak belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. “Yihetaun” yani Boksör isyanı Qing Hanedanlığının son dönemlerinde bir sivil toplum hareketi olarak Batılı sömürgeci güçlere karşı ayaklanan Çinlilerin ilk ayaklanması ve vatanperverlik hareketi olarak bilinmektedir (Dao, 2018). Böylece ilk defa Çin toplumu biz ve onlar kavramını kavramış, düşmana karşı birleşmenin, milletleşmenin önemini anlamıştır.

Modern zamanlara ait Çin milliyetçiliğinin ikinci dalgasını oluşturan faktörlerin de aynı olduğunu söylemek mümkündür. Birinci ve ikinci dünya savaşı sırasında Japonya’nın Çini istila etmesi, Çin’i Asya’nın hasta adamı olarak nitelemesi, Çin toplumunu yeniden kendi hakkında düşünmeye sürüklemiş, biz ve onlar kavramı tekrar hafızaları kaşımıştır. Japonlara karşı direniş Çinlilere kolektif kimlik bilinci kazandırmıştır. 1911 kurulan “国民党 Guo Min Dang” hükümeti de Çin milliyetçiliği üzerine inşa olmuştur. Uğur (2011)’a göre Çin tarihinde krallık dönemini son verip ilk cumhuriyeti kuran Sun Yat Sen’in üç milli meslek (milliyetçilik, millet iradesi, milli yaşamla halkın hayat güvencesi) düşüncesi ve kuralları ile ilk kez resmi ideoloji haline gelmiştir (Uğur, 2011). Çin’de Milliyetçi duygunun ortaya çıkışı Çin’in dört bin yıllık uykusundan uyanmasına ve entelijansiyanın, egemenliğin Çin milletine devri, bağımsızlığın kazanımı gibi konulara yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Bu da modern anlamda Çin milleti, milli kimlik, milli devlet gibi kavramların inşa edilmesi ile sonuçlanmıştır. Böylece disentege haldeki bir imparatorluğun milli devlet olma yolculuğu başlamıştır (Fitzgerald, 1995: 75). 20.Yüzyılın başında Çin’de yaşanan siyasi istikrarsızlık ve bunun karşılığı olarak gün yüzüne çıkan entelektüel devrim, Çin’i, marksizm, liberalizm ve faşizm ideolojilerinden hangisinin kurtaracağı bağlamında yapılan tartışmaya koşut olarak ilerlemiştir. Ancak Sheng (2004) bu durumu şöyle özetlemektedir: “milliyetçilik tüm bu ideolojileri içine alarak tek potada eritmiştir. Buna göre, boksör ayaklanmasının çıkması, 1912’de Çin Cumhuriyeti denemesinin alt yapısı, 1919 gösterileri, 1924’de Guomindang’ın kuruluşu ve Sun Yat Sen’in üç meslek tezi ve hatta komünist devrim bile milliyetçilik rüzgârının sonuçları arasında görülmelidir” (Sheng, 2004: 18) Görülen o durki Çin’in siyasi düzeninin görünür yönü ne olursa olsun, onu yönlendiren ve besleyen altyapı Çin milliyetçiliğidir.

1949’da komünist parti öncülüğünde Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulması ile Batı karşısında yaşadığı medeniyet şokunu birazcık

olsun üzerinden atıp nefes alabilme fırsatı bulmuştur. Bu dönemden sonra Çin milliyetçiliği daha da hız kazanmıştır. Başka bir biçim almıştır. Çin topraklarında yaşanan her büyük başarı ve büyük şahıs Çin'e ait sayılmaya başlamıştır (Uğur, 2011). Bu çizgide Moğol hakanı Cengiz Han'ın Anadolu'ya kadar giden işgallerini Çin kendi başarısıymış gibi göstermiş, Uygur ve başka Türki milletlere ait olan Nasrettin Hoca'nın hikâyeleri ve çizgi filmleri bile "A-fan-ti" ismiyle Çin'e ait olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Sinemanın İdeolojik Bağlamında Kullanımı

Sinemanın iletişim aracı olarak etkin olmasında görsel öğelerin önemine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda sinema siyasal, tarihi, sosyal mesajların verilmesinde oldukça önemli olduğu ifade edilebilir. Yılmaz'a (2008) göre diğer tüm araçlar gibi sinema da ideolojik amaçlar için kullanılabilir. Nitekim pratikte egemen ideoloji, ideolojisini (özellikle gösteri sinemasını) yaymak için sinemayı kullanır. Öte yandan alıcı ideolojik bir araç olmasa da sinema (daha doğrusu her film) ideolojiyi aktarmanın bir aracı konumundadır. Gerçekten de sinema her filmde ideolojiyi farklı bir ölçüde yeniden üretir. Sinema "doğal olarak" egemen ideolojiyi yansıtıyorsa, alıcının doğal bir sonucu değil, egemen ideolojinin sinema üzerindeki egemenliğinin bir sonucudur (Yılmaz, 2008: 76). Toplumsal yaşamı şekillendirebilmek ve hâkim ideolojiyi yayabilmek noktasında sinema, işlevsel bir konumdadır. Bu bağlamda sinema filmleri, toplumsal dönüşümler ya da ilerici hareketler için bir referans noktası oluşturmaktadır (Ryan ve Kellner, 2016: 37)

Sinema, belirli bir toplumsal gerçeklik biçimi için kolektif bir niyetlilik yaratmak amacıyla hükümetler tarafından kullanılan bir araçtır. Bu durumun en bariz örneklerine Sovyetler Birliği döneminde rastlanmaktadır. Kırsal kesimde Komünist Parti teşkilatının zayıf olması nedeniyle Sovyetler Birliği döneminde sinema, köylü halkın komünist ideolojiyi benimsemesi için kullanılmıştır (Kenez, 2009: 219-220). Hâkim ideolojinin sinema aracılığıyla somutlaştırılabilmesi ve sinema anlatıları sayesinde hedef kitleye aktarılabilmesi, sinemayı işlevsel bir araç haline getirmektedir. Toplumsal gerçekliğin ideolojik olarak inşa edilmesi hususunda sinema, gerçekliği dönüştürmekte ve biçimlendirmektedir. Birtakım gerçeklik kalıplarının yıkıma uğratılması ve yeni gerçeklik kalıplarının inşası noktasında sinema, iktidarlara birtakım kolaylıklar sağlamaktadır. Sinema aracılığıyla iktidarlar, egemen düşünceleri efsaneleştirebilmekte /idealize edebilmektedir (Satır ve Çetin, 2019: 131).

Milliyetçilik de bir ideoloji olarak sinemada geniş yer bulmaktadır. Milliyetçi ideoloji için sinema provakatif, etkileyici ve kitleleri tek tipleştiren tutumu sebebiyle vazgeçilmezdir. Ulus kimliğinin şekillenmesi, muhafazası ve devamlılığı için ulusal hafızaya seslenen kültür ürünlerinin içerisinde sinema mesajının rahatlıkla anlaşılabilmesi sebebiyle büyük ilgi odağı olmaktadır (Yedidal, 2009: 99). Sinema taşıdığı özellikleriyle milliyetçilik söylemlerinin hem sözel hem görsel olarak izleyicilere aktarılmasında önemli konumdadır. Çekim yerinin tasarımı, aktörlerin kostümleri, beden dilinin kullanımı, kültürel nesnelerin yerleştirilmesi, milli sembollerin ve renklerin gösterimi vb. gibi sağladığı avantajlarla sinema ile izleyiciye istediği mesajlar verilebilmektedir.

“Mulan” Filminin Çin Milliyetçiliği Bağlamında Eleştirel Söylem Analizi

Amaç, Örneklem ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı Çin’in milliyetçilik temsillerini ve sinema ile aktarmak istenilen milliyetçilik/ideolojik söylemlerini analiz etmektir. Örneklem olarak “Mulan” filmin 2020 yılı piyasaya sürülen yeni versiyonu seçilmiştir. Film analiz etmek için yöntem olarak Van Dijk’in söylem analizi, özel olarak da eleştirel söylem analizi tercih edilmiştir.

Farklı araştırmacıların söylem hakkındaki görüşleri farklıdır. Sözen’e göre söylem bir meta-eylemdir ve ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir. Sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi, sosyal hayatın tüm yönleri ile ilişkilidir (Sözen 1999). Fairclough (2013) ise söylem kavramını üç açıdan tanımlamaktadır. Ona göre söylem ilk olarak toplumsal sürecin bir bileşeni olarak anlamın üretimi, ikinci olarak özel toplumsal bir alan ya da pratikle ilişkili olan dil (örneğin, politika söylemi) ve üçüncü olarak dünyaya ilişkin durumları belirgin bir bakış açısıyla ilişkili olarak yorumlama biçimidir (Fairclough, 2013: 179).

Van Dijk’a göre söylemin üretilmesinde ve anlaşılmasında ideolojilerin önemli bir rolü bulunmaktadır (Van Dijk, 2003: 110). Van Dijk söylem analizini ideolojik analizi olarak algılamaktadır. Ona göre, ideolojiler genellikle tamamen olmasa da sözsüz gösterge mesajları içeren resimler, fotoğraflar ve filmler gibi söylem ve iletişim içinde yeniden üretilir ve ifade edilir (Van Dijk, 1995: 17).

Van Dijk eleştirel söylem çalışmaları ile televizyon ve basındaki haberlerin incelenmesi için bir problem yönelimi geliştirmiş, özellikle sosyal problemlerin çözümü üzerine yoğunlaşmıştır. Bir grubun diğer grup üzerinde tahakküm üretmesinde veya var olanı yeniden üretmesinde söylemin gücü üzerine odaklanmıştır (Arkonaç, 2014: 227). Elliot'a göre söylem analizinin merkezinde eleştiri vardır ve söylem analizi bu eleştirisini gelende sosyal grupların veya bireylerin gücü elde etmek ve ideolojik görüşlerini yaymak için dili nasıl kullandığı üzerine çevirir (Elliot, 1996: 65).

Eleştirel söylem analizi, güç, hâkimiyet, hegemonya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, kazanç, yeniden oluşturma, dönüştürme, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen gibi temaları ön plana çıkaran ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen söylem analizi yöntemidir. Eleştirel söylem analizi güç ilişkileri, değerler, ideolojiler, kimlik tanımlamaları gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla bireylere ve toplumsal düzene nasıl yansıdığı ve nasıl işlendiği ile ilgilenir (Van Dijk 2003). Bu açıdan bakıldığında görünen şeyler asıl şeyler değil ideolojik elitlerin göstermek istediğidir şeylerdir. Denilebilir ki medya içerikleri de bu kapsama dahildir.

Bu çalışmanın nesnesi olan film de milliyetçilik bağlamında özel olarak Çin milliyetçiliği bağlamında inceleneceği için bu yöntem uygun görülmüştür. Çünkü Benvenise'nin de dediği gibi "ideoloji dille değil söylemle ilgili bir meseledir" (Benvenise, 1995). Diğer yandan Eagleton (1996) ideolojiden bahsederken ideoloji bir toplumdaki söz gelimi siyasi iktidar süreçleri ile bu göstergeler arasındaki ilişkileri kapsadığını ifade etmektedir (Eagleton,1996: 55). Söylem analizinin tercih edilmesinin diğer nedeni ise "yazılı veya görsel metinlerdeki iletilerin eleştirel bir biçimde değerlendirilmesine ve anlam kavramı ekseninde okunmasına olanak sağlamasıdır. Bunu yaparken ise anlatıların kültürel ve toplumsal bağlam ile ilişkilendirilerek anlamlandırılmasına olanak tanımaktadır" (Bilis, 2014: 15).

Yukarda bahsedilen söylem ve söylem analizi hakkındaki bilimsel görüşleri göz önünde bulundurmakla birlikte, filmi çözümlmek için Bilis'in (2014) Selam (2013-Levent Demirkale) filminin söylem analizini yaparken izlediği yola başvurulacaktır. Van Dijk'a göre (1993) eleştirel söylem analizinde söylem yapıları "anlam", "argüman", "retorik", "biçimsel yapı", "önerme yapıları", "tümce yapısı" ve "söylem biçimleri" olmak üzere sınıflandırılabilir (Van Dijk, 1993: 264). Bilis (2014) bu söylem yapılarını film

çözümlemesine uyarlarken; anlam, argüman, retorik ve biçimsel yapı olarak dört ana kategoriye indirmiş ve diğer kategorileri, ana kategorileri destekleyecek şekilde tasnif etmiştir. Bu çalışmada da aynı yol takip edilecektir. Bu yöntem Sim ve Görcü'nün (2018) "Milliyetçilik Bağlamında Bahoz/Fırtına Filminin Söylem Analizi" adlı makalesinde de aynı şekilde uygulanmıştır. Van Dijk'in sınıflandırması ve Bilis (2014) 'in uyarlamış tekniği "Mulan" filminin milliyetçilik söylemlerini ortaya çıkarılması için yararlı olacağı düşünülmüştür. Diğer yandan Bilis'in tekniğinin Sim ve Görcü'nün (2018) milliyetçilik bağlamındaki bir filme uygulanmış olması bu düşüncemizi desteklemektedir. Ancak araştırma sırasında Bilis'in bazı sınıflandırmaları konu gereği kullanılmayacaktır.

Bulgular ve Yorumlama

Anlam

"Mulan" filmi 1998 yılı ABD merkezli Disney şirketi tarafından yapılan aynı adı taşıyan filmin 2020 yılındaki yeni versiyonu olup, yönetmenliğini Nini Caro üstlenmiştir.

Başlıklar ve konular; Söylemin anlamını, söylemde yer alan sözcük ve tümcelerın anlamlarıyla sınırlamak mümkün değildir. Söylemin bir konu ya da teması gibi anlamları da vardır. Bu konular ana fikri ya da söylemin ne ile ilgili olduğunu anlatırlar (Van Dijk, 2003: 58). Bu filmin ana konusu milliyetçilik, devletçilik anlayışından yola çıkmaktadır. Bu noktada filmin özetiyle ana konuları açarak ilerlemek yerinden olacaktır.

"Mulan" filminin açılış sahnesinde kamera "İpek Yolu, Kuzeybatı Çin" olarak adlandırılan bir çöle doğrulanır. Kum tepelerinde küçük bir deve kervanını yöneten bir erkek (Arap giysisi ile) bir kadın büyücücü ile buluşur. İkiisi Kuzey Wei'li ¹ askerler tarafından korunan küçük bir pazar yerine girer. Siyah giyimli Cücenler atların üzerinde hızla pazara doğru dörtnala koşarken görülür. Kuzey Wei askerleri kapılarını hızla kapatmasına rağmen Böri Han komutanlığındaki Cücenlere rakip olamazlar. Böri Han ve kadın büyücü çok acımasızca davranırlar ve pazar sakinlerini gaddarca katlederler. Bu olaylar kuzey Wei imparatoru'na ulaştırılır ve Cücenlerin tüm sakinleri katlettiği söylenir. Hayatta kalabilen tek asker Kuzey Wei imparatoru'na olanlardan bahseder. Kuzey Wei veziri tüm olanlardan Cücenleri sorumlu tutar ve "işgalci" olarak

¹ Eski Çin hanedanlıklarından (386-534).

niteler. Bunun üzerine Kuzey Wei imparatoru bu saldırılara karşı savaşmak için bir ordu hazırlamak üzere bir ferman yayınladı. Fermada her aileden bir erkeğin orduya katılması gerektiği şart kılınır. Mulan'ın babası Hua'nın erkek çocuğu olmadığı için kendisi orduya katılmaya hazırlanır. Ama yaşlı ve fiziksel olarak savaşa gidecek durumda değildi. Buna rağmen orduya katılmaya ısrar eder. Bu yüzden Mulan babası için orduya katılmaya karar verir ve gece yarısı gizlice babasının kılıcı ve zırhlarını giyerek erkek kılığında orduya katılır. Mulan orduya katıldıktan sonra sık sık çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalır. Kadın olduğunu gizlemek için tüm çabalarını sarf eder. Ordunun askeri eğitim sürecinde sık sık düşmanların acımasızlığından bahsedilir. Askerlerden "sadık", "cesur", "dürüst" olma yeminleri alınır. Bu süreçte Cüenler kadın büyücü ile birlikte iki defa kent sakinlerinin normal yaşam ortamını bozar, saldırır. Böri Han babasının intikamını almak ve elden giden topraklarını geri almak için ipek yolu kırlarındaki 12 kabileyi toplar. Ancak Kuzey Wei imparatoru da elden giden toprakları geri almak niyetinde olduğunu ifade eder. Böri Han ve kadın büyücü Kuzey Wei'ın ordusuna (erkek kılığındaki Mulan da bu orduda) savaş açar. Bu savaşta Mulan büyük kahramanlık gösterip Cüenlerin mağlup edilmesinde kritik rol oynar. Ancak Böri Han mağlup olmuş gibi görünerek kaçır. Mulan bu savaşta kadın büyücü ile de mücadele eder. Kadın büyücü Mulan'ın kim olduğunu tekrar tekrar sorar ve şüphe eder. Mulan kadın büyücüdən ağır darp aldıktan sonra askerlerin yanına geri döner, fakat kendi olarak. Mulan her defasında birer zorlukla karşılaşırsa bir anka kuşu peyde olur ve rağbet sağlar. Mulan geri döndükten sonra komutan onun kadın olduğunu görünce sinirlenir. Ve mulan'ı sahtekarlığı için ordudan kovar. Mulan dağda ağlarken kadın büyücü yanına gelir ve onu kendi safına çağırır. Böri Han'ın kuzey Wei imparatorluğu'nu "istila" etmeye gittiğini söyler. Mulan hızlıca orduya döner ve komutan ve diğer askerleri zar zor ikna ederek payitahta doğru yola koyulur. Payitahta geldikten sonra Böri Han'ın elinde öldürülmek üzere olan imparatoru kurtarır. Mulan imparatorun orduda kalma ve üst makamda görev üstlenme teklifini reddeder, nedenini ailesine dönmek ve ailesine getirdiği utancı aklamak olarak ifade eder.

Film imparatorun Mulan'a komutanlık teklif etmek üzere bir grup asker yollaması ve Mulan'a Böri Han'la savaşırken kaybettiği kılıcın benzerini hediye ettiği yerde son bulur. Filmde sık sık vurgulanan "sadık" "cesur" "dürüstlük" yerine kılıca bir yazı daha eklenir "aileye bağlılık". Böylece film sona erer. "Mulan" filmi kuzey

Wei hanedanlığı ile “kuzeydeki komşuları” arasındaki savaşı konu edinmektedir. Filmde “Cücenler, kuzey istilacıları, katilleri, işgalciler” olarak adlandırılan karşıtlar, pek net olmamakla birlikte Hunları göstermektedir. Çin kaynaklarına göre, kuzey wei’in karşıtı olan Cücenlerin toprakları (柔然) büyük ölçüde günümüz Moğolistan’ın tamamı, Rusya Federasyonu Baykal Gölü bölgesi, batı Altay Dağları’nın batısında, Erguna Nehri’nin batı kıyısının doğusu, günümüz Moğolistan çekirdek alanı, günümüz Orta Asya ve Doğu Türkistan (Sincan Uygur Özerk Bölgesi) Güney Çin’in İç Moğolistan Özerk Bölgesi’nin kuzey kısmına kadar ulaşabilmektedir (<https://baike.baidu.com/item/%E6%9F%94%E7%84%B6> Erişim: 24 Aralık 2021). Bundan sonra bu çalışmada daha anlaşılır olsun için Kuzey Wei yerine Çin kullanılacaktır. Filmde Cücenler pek çok adlandırılmaktadır. Örneğin Cücenler, Kuzey istilacıları, düşmanlar, katiller... çalışmamızda söz konusu adlandırmalar yerine göre kullanılacaktır.

Filmin konusuna bakıldığında ilk akla gelen şey tarihten beri komşulukları ve düşmanlıkları sürmekte olan iki millet, yani Çinliler ile Hunların savaşıdır. Filmde bu iki milletin kimliği saldırgan, istilacı, acımasız konumdaki cücenler ve istilaya uğrayan, savunma konumundaki Çinliler olarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

Aktör tanımlama; Van Dijk’a göre (2003) söylemin anlamı anlam içerisinde doğru ve yanlış yargısı ifade edebilecek önermelerle kurulmaktadır. Önermelerin savları çeşitli rollerdeki aktörler, failler, üzerinden kurulabilmektedir. Aktörler, tek bir birey olabileceği gibi bir grup da olabilirler (Van Dijk, 2003: 64-65). Mulan filminde bu önermeleri sunan aktörler Mulan, Çin imparatoru, Çinli komutan, Böri Han, kadın büyücüdür. Film Çin milliyetçiliğinden hareket ettiği için filmdeki aktörler de buna göre kurulmuştur. Mulan ailesine ve devletine bağlı, devleti için kendini feda etmeyi onur olarak gören, her zaman ailesi ve topluluğuna onur kazandırmayı düşünen, cesur, akıllı asker olarak canlandırılır. Ulus devletin fikirleri geliştiği çağımızda aslında Mulan bir vatansever olarak yeniden şekillendirilir. Babasına olan bağlılığından, onu zorunlu askerlikten korumak için değil, kendi ülkesi için vatansever bir coşkudan dolayı savaşa gider. Çin imparatoru ise bir dövüş ustası ve devletçi figürü olarak ortaya çıkar. Örneğin, imparator ile veziri arasındaki bu diyalogda imparatorun devlet figürü imajı yansıtılmıştır:

İmparator: Ben Böri Han’ı öldürmüştüm

Vezir: Bu onun oğluymuş

İmparator: Bunu da öldüreceğim. Kendi ellerimle"

Asker: Böri Han bir kadın büyücü ile birlikte gelmiş, o çok güçlü bir kadın

İmparator: Bizim devletimizde kadın büyücülere yer yok.

Vezir: Biz sihirden korkmayız, biz öz gücümüzle büyüyü ve düşman ordusunu mağlup edebiliriz

İmparator: Biz sevgili halkımızı savunmamız, katilleri ortadan kaldırmamız lazım.

Yukardaki diyaloglarda İmparatoru'n keskin tavrı ile "biz" ve "onlar" nosyonu ifadesini bulmaktadır. "Kendi gücüne dayanmak", "Halkı savunmak", "katilleri ortadan kaldırmak" ifadeleri milliyetçilik ve devletçiliğin sözel olarak ifadeleridir.

Böri Han ve büyücü ise saldırgan, gaddar, acımasız rolleriyle göze çarpmaktadır. Böri han ve büyü'nün kent pazarında acımasızca sivilleri katletmesi ise Çinlilerin milliyetçiliğini haklı çıkarmasına hizmet etmektedir.

Kutuplaşma ve karşıtlıklar; Van Dijk 'in söylem analizinde kutuplaşmış grup görüşlerini incelemek ve bu nedenle bizler ve onlar hakkında olumlu ve olumsuz ifade ve görüşleri ortaya çıkarmak çok önemlidir (Sim ve Göncü, 2019: 339). Van Dijk'a göre söylemsel yapılarda "biz-onlar" ayrımı yapılır ve "biz" hakkında olumlu yönler vurgulanır ve olumsuz yönler vurgulanmaz, "onlar" hakkında ise olumsuz yönler vurgulanıp olumlu yönler göz ardı edilir (Van Dijk, 2003: 57).

"Mulan" filminde biz ve onlar ayrımı hem dilsel hem de göstergeler üzerinde kurgulanmaktadır. İmparatorun veziri imparatora Cücenlerin saldırılarından bahsederken, imparator "biz sevgili halkımızı korumalıyız, katilleri ortadan kaldırmalıyız" der. Burada imparatorluk halkı saldırıya uğrayan, öldürülen mazlum konumundayken, karşıtlar saldırgan, katil olarak ayrılır. İmparator askerleri imparatorun fermanın okurken şöyle başlar: "biz şu an kuzey istilacılarının saldırısına maruz kalmaktayız". Hua (Mulan'ın babası) imparatorun fermanını okuyan askere "Ben kuzey işgalcilerine karşı savaşta imparator ordusu için hizmette bulunmuştum" demesi karşıtların işgalci olduğunu vurgular. Mulan gizlice evden ayrılarak orduya katılmak üzere gittikten sonra Mulan'ın annesi kocasına "mulan'a engel olun. Kuzey istilacıları onun öldürecek" diye yalvarır. Bu diyalogda da Cücenler işgalci, katil olarak ayrıma tabi tutulur.

Filmde Mulan'ın asker arkadaşı Hong Hüi Mulan'a biz dost olabilecek miyiz diye sorar. Mulan "hayır" diye yanıt verir. Bunun üzerine Hong Hüi "ama biz ortak düşmana karşı durabiliriz" der. Bu

cümlede denilmek istenen anlam “Farklı görüş ve fikirlere karşı olsak da ortak düşman karşısında bir olmak zorundayız ve yapabiliriz” dir. Geertz’in bahsettiği ilksel milliyetçilik yaklaşımında ilksel kimliklerin sosyal etkileşim yoluyla açıklanamayan ama içinde yaşanan grup bazında zorlayıcı ve esasen duygusal niteliklere sahip olduğu vurgulanırken, yukardaki ifade ile uyum göstermektedir (Llobera 1999).

Dış ses olarak verilen aşağıdaki cümleler de kutuplaştırıcı içerikler vardır: “*Güç tüm canlılara dağılmıştır, ancak bizde ezelden beri mevcuttur. Lakin en dürüst insanlar onlarla temas kurabilir ve kutsal savaşıya dönüşebilir*”. Çinli komutan askerleri eğitirken şu ifadeleri kullanır: “*Savaş meydanında üç şeyi unutmayınız; sadık, cesur, dürüstlük. Düşmanlar bundan anlamazlar, dolayısıyla mağlup olurlar.*” Bu cümlelerle Çin’i tarihsel olarak güçlü, akıllı, erdemli, cengâver göstermeye çalışırken, karşıtlarını tam aksiyle aşağılamaktadır. Geertz milliyetçilik yaklaşımını açıklarken, ilksel bağların tarihsel bir süreklilik niteliği taşıdığını ve modern toplumlarda da varlığını devam ettirdiğini öne sürüyor. Ona ’a göre, modern toplumun sunduğu maddi ilerleme, toplumsal reformlar ve yurttaşlık gibi avantajlara ulaşma çabası içinde olan gruplar arasında kan bağı, ırk, dil, din, bölge, örf ve âdetler gibi çeşitli ilksel bağlardan beslenen bir çatışma söz konusudur (Erikse, 1993: 98).

Diğer yandan en belirgin ayrımlar görüntü ve mekanlar üzerinden yapılmaktadır. Çin imparatoru görkem ve geniş saraylarla temsil edilirken, Böri Han küçük bir oba ile temsil edilmektedir. İmparator temkin, küfretmeyen biri olarak tasvir edilirken, Böri Han gaddar, küfürbaz olarak temsil edilmektedir. Öte yandan Çin imparatoru, sarayı ve askerleri kırmızı ve beyaz renklerle temsil edilirken, Böri Han’ın obası ve askerleri siyah renklerle yansıtılmıştır. En önemlisi Çin ordusu savunma, kendini müdafaa etme konumunda, Böri Han taraf ise saldırı ve vahşilikle temsil edilmektedir. Özetle filmde Çin milliyetçiliğini, Çinliliğini yücelten, öven cümleler bulunurken karşıtlarını aşağılama, nefret küsme tavrı sergilenmiştir.

Tanım ve ayrıntı derecesi; Van Dijk söylem kuranların zihinsel modellerini gerçekleştirmesinde başka bir seçeneğin daha olduğuna dikkat çekmektedir. Bunlar, bir olay hakkında çok fazla veya yetersiz ayrıntı vermek veya olayı biraz soyut, genel veya belirli bir düzeyde tanımlamak gibi yönelimlerdir. Van Dijk, olay örgüsünde genellikle iyi taraflarımız ve onların kötü tarafları hakkında spesifik ve daha ayrıntılı bilgilere, kötü yönlerimiz ve onların iyi yönlerine daha az

girileceğini (2003: 59) öne sürmektedir. Burada “biz ve onlar” karşıtlığını biraz daha açmakta yarar vardır. Filmde Çinliler her zaman saldırıya, işgale uğrayan, öldürülen, barışçıl yaşamından mahrum edilmeye çalışılan insanlar olarak konumlandırılırken, Cücenler saldırgan, acımasız, gaddar, istilacı, işgalci olarak gösterilir. Çinliler sadece işgal uğradıkları için kendini savunan taraf olarak sunulurken, Cücenlerin neden onlara saldırdığı hakkında spesifik bilgiler muğlak tutulur. Böri Han sıkça işgal etme, saldırma, payitahtı istila etme, öldürme emri üzerinde yansıtılırken, imparator ise halkını koruma, karşıtlarına direnme konumunda gösterilir. Böri Han ve askerleri iki defa Çinli sivillerin yoğun olduğu pazara saldırır. Acımasızca herkesi öldürür. Bir defa Çinli askerlerin bulunduğu mıntıkaya saldırı gerçekleştirdiği ve tüm askerlerin öldürüldüğü sahnesi sunulur. Ancak bunu neden yaptığını dair detaylı bilgiler verilmez. Böri Han’ın önceki savaştan kalan utancını temizlemek ve imparator tarafından öldürülen adamları için intikam alacağını söylediği sahne olmasına rağmen, imparator ve ordusunun Böri Han’ın adamlarını öldürdüğü sahneler filmde yer almaz. Filmde Böri Han’ın Çin ordusu ve Çin sivillerine saldırdığı öne çıkarılmaya çalışılır. Ancak Böri Han’ın saldırı nedenini unutturmaya gayret eder. Böri Han’ın Çin tarafını savaşa zorladığı, dolayısıyla Çin açısından savunmaya geçmenin haklı ve gereklilik haline geldiği yönündeki argümanlar uyandırılır.

İmalar ve varsayımlar; Söylem üretimi bir olay hakkında sahip olduğumuz zihinsel modellere, yani bilgiye dayandığından metinde yer almayan bilgiler, analizci tarafından genel sosyo-kültürel bilgileri aracılığıyla çıkarılabilirler. Böylelikle ima edilen veya varsayılan bilgiler ortaya çıkarılabilmektedir. Genellikle insanlar (biz) olumlu imajlarıyla eşleşmeyen bilgileri kullanmama ya da muğlak bırakma, karşıtlarla ilgili kötü gerçekleri büyük bir açıklıkla ifade etme eğilimindedirler (Van Dijk, 2003: 60). “İmalar, geniş anlamları ifade edecek durumlarda kullanılabilir” (Bilis, 2014: 19).

Mulan filmi tarihsel bir olguyu günümüz modern Çin toplumu üzerinden inşa etmeye çalışırken, Çin devleti ve halkını her zaman işgale uğrayan, saldırılarla karşı karşıya kalan toplum olarak yansıtmaya çalışır. Yaşlı baba Hua’nın “Ben kuzey istilacılara karşı savaşta imparator ordusunda hizmette bulunmuştum” ifadesi tarihsel bir işgale işaret etmektedir. İmparator vezirinin “ipek yolundaki altı ordumuz birleşme cenkte yenilgiye uğradı” ifadesi tarihten beri Hun’lar ve Çinlilerin tartışma konusu olagelen ipek yolunu

Çinlilerinmiş gibi göstermeye çalışırken, günümüz Çin'in "yeni ipek yolu projesi, yani bir uşak bir yol ticaret zincirine adeta gönderme yapmaktadır.

İlk sahnede bir kervan yöneticisi ile kadın büyücünün birdenbire pazardaki sivillere saldırması ise Çin'in İslama ve Müslümanlara olan bakış açısını yansıtmaktadır. Böri Han ve askerlerin koyu siyah renkli elbiselerle gösterilmesi ise sözde İslamcı teröristleri anımsatmaktadır. Kuvars'a göre (2020) "*film Han Çin milliyetçiliğini yani, bir ulus-devlet olarak Çin'in Han Çinlileri tarafından tanındığı ve egemen olduğu fikri, Çin'in çevresindeki etnik Moğol, Tibet ve Uygur ve diğer Müslüman nüfusların güçlü bir ihtiyaç olarak görülmesine yol açan bir anlatıdır.*" (Shendruk ve Hui, 2020). Başka bir analizde ise, filmde Çin'in düşmanları Han Çinliler tarafından bastırılması gereken medeniyetsiz etnik yabancılar olarak gösteriliyor. Han üstünlüğünü sorgulamayan Mulan, onu pekiştiriyor (Matson, 2020) denilmektedir. Ng'e göre (2020)ise, "*film Çin'in mevcut milliyetçi mitolojisini hikayesinin temeli yapmaktadır.*" (Ng, 2020). Buradan yola çıkarak şu özeti çıkarmak mümkündür; film içerik akışıyla Han Çinlilerin devletini zayıflatmaya çalışan herkesin kötü adam olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

Örnekler ve açıklamalar; Örnekler ve açıklamalar kanıt ya da delil sunabildiği için metinde "biz ve onları" temsil eden ifadeleri yansıtan iyi veya kötü örnekler verilir, açıklamalar yapılır. Bu önerme ve açıklamalar daha önce kurulan söylemi desteklemek için hizmet eder (Van Dijk, 2003: 63). Filmde bu tür örnekler rastlanılmaktadır. Mesela, Hua ihtiyar olmasına rağmen imparatorun fermanına uymaya çalışır. Eşi ona engel olmak üzere konuşayım derken, Hua "*devletin fermanına karşı gelmemi mi istiyorsun, benim savaş meydanında ailemizi onurlandırma görevim vardır*" diyerek tepki gösterir. Bir başka sahnede "*savaşmak benim vazifem, imparator için kendimi feda etmek benim onurum*" der. Bu Çin milliyetçiliğini oluşturan iktidara karşı halkın alması gereken tavır belirlemekle birlikte, dış dünyaya Çin milliyetinin milli duygularından alarm vermiş olur. Her aileden bir erkeğin orduya katılması istenirken, Mulan erkek kılığına girerek yaşlı ve hasta babasının yerine orduya, daha sonra savaşa katılır. Bu süreçlerle Çin milliyetçiliğini kadınlar üzerinden vurgulamış olur.

Yadsıma ifadeleri; Van Dik'e göre, yadsıma ifadeleri bir olguyu sözde onaylamayı ya da karşı çıkmayı ifade eder. Bu ifadeler bir durumu kabul eder, tasdik eder gibi gözükür, ancak tam askını ifade etmeyi amaçlar. Bunun pek çok ifadeleri bulunmaktadır. Bunlar sözde empati, sözde özür dileme, sözde olumlama vb (Van Dijk, 2003: 63-64).

Örneğin, “Sorunları olabilir ama...” sözde empatiyi, özür dilerim ama...” sözde özür dilemeyi, “çok akıllı olabilirler, ama...” sözde kabul etmeyi ifade etmektedir (Sim ve Göncü, 2019: 342).

Mulan filminde bu tür yadsıma ifadeleri bulunmaktadır. Örneğin, Mulan savaş meydanından erkek kılığını çıkarıp kendi olarak döndüğünde komutan çok sinirlenir, Mulanı ordudan kovar. Ardından Mulan kadın büyücüden Böri Han’ın imparatoru öldürmek için gittiğini öğrendikten sonra orduya geri döner, durumu anlatır. Komutan inanmamakta ısrar eder. Ancak diğer askerlerin de ısrarıyla onu dinler. Sonra komutan şu ifadeleri kullanır “*Senin yaptığın ordumuza utanç getirdi. İmparatorluk ve ailen için de öyle ama bağlılığın ve cesurluğundan şüphe edilmez*”. Mulan’ın erkek kılığında orduyu katılmasına kızgın gibi görünse de onun bağlılığı ve cesurluğu komutanda olumlu izlenim bırakır. Burada Çin milliyetçiliğinin en temel unsurunun sadakat olduğu öne sürülür.

Geleneksel temalar; “Geleneksel temalar standartlaştırılmış ve halka sunulabilir hale getirilmiş olduğu için basma kalıp yapılar olarak tipikleştirilir ve kullanılır” (Van Dijk, 2003: 67). Filmde vurgulanan geleneksel temalar Cücenlerin istilacı, işgalci olduğu, Çinlilerin ise işgale uğrayan, düzenli yaşamı karşıtlar tarafından ihlal edilen halk olduklarıdır. Çin devletinin kendini korumaları, istilacılara direnmeleri için halkın devlete bağlılık, cesurluk ve dürüstlük ile bağlanmaları gerekmektedir. Filmde bu üç faziletten sıkça bahsedilerek Çin milliyetçiliğinin esasını yansıtmaya çalışmaktadır. Diğer bir konu ise Çin milliyetçiliğinin tarihsel temelini oluşturan “Benin ırkımdan değilse kalbi farklı olmalıdır” (Bizden olmayanın niyeti başkadır) atasözü de filmde kendi ifadesini bulmaktadır. Filmin açılış sahnesinde bir dev kervanını yöneten Arap kılığındaki bir genç ile bir kadın büyücünün Çin pazarına saldırdığı sahnesi verilir. Bu Çin’in İslam karşıtı tavrını akla getirir. Öte yandan kuzey istilacıları, kuzeyliler, kuzey batılılar olarak adlandırılanların hangisinin Çin’in düşmanı olduğu muğlak sunulur. Çin, topraklarında 56 etnik grubun tarihten beri bir arada yaşayıp geldiğini iddia eder. Ancak filmde Han milliyetinin üstünlüğü, devletin Han kökenlilere ait olduğu mesajı verilir. Derin bir şekilde Çin kültürü yansıtılır. Anka kuşu, Aslan, Ejderha gibi simgeler ve kırmızı renk Çin’in geleneksel kültürel yapısını yansıtmakla birlikte tarihsel üstünlüğünün imajı olarak gösterilir. Ng (2020)’e göre “*Mulan’ın çocukluğunun pastoral teraşı tarlaları ile "Kuzeybatı Çin" in altın kum tepeleri arasındaki kontrast Çin*

uygarlığı ile onları kuşatan barbarlar arasındaki bu ikilik, Çin'in tarih anlatımının temel taşıdır" (Ng 2020).

Argüman

TDK'nin web sitesinde argümana "kanıt, tez, iddia, sav" denilmektedir (TDK 2020). Bilis' göre (2014) ise "Argüman; söylemin inandırıcı ve güçlü olması için kalıtsallığa, değer ve normlara dayandırmaya, karşılaştırmalar yapmaya ve empati kurmaya dayalı bir söylem kategorisini oluşturmaktadır" (Bilis, 2014: 20). Filmde ileri sürülen temel iddia Çinlilerin mağdur konumunda olduğudur. Ve görsel sözel işaretler ile bu iddia ispat edilmeye çalışılmıştır.

Kanıtısalık; Söylemi güçlendiren unsurlardan biri çeşitli kanıtların sunulmasıdır (Van Dijk, 2003: 63). Filmdeki milliyetçilik ve devletçiliği yansıtan söylemler "sadık, cesur, dürüstlük" ifadeleri üzerine inşa edilmiştir. İhtiyar Hua devletinin fermalarını sorgulamadan itaat eden sadık, cesur Çinli erkeklerin, Mulan cesur ve devlete sadık Çinli kadınların imajını yansıtmaktadır. Böri Han ise Çine karşı nefret, intikam besleyen, saldırgan karşıtları, Arap kılığı ve teröristleri anımsatan siyah giysili Cücenler ise "İslamcı terörü" yansıtırken, Çin milliyetçiliğini haklı çıkarmaya hizmet etmektedir.

Karşı gerçeklik; "Diyelim ki... oldu, o zaman ne olacak? sorusu karşı gerçekliği tanımlayan standart bir formüldür" (Van Dijk, 2003: 83). İnsanların başka bir seçeneği tercih etmeleri sonucunda ortaya çıkabilecek sonuçlara ilişkin bir öngöründe bulunulması, karşıt bir gerçekliğin yaratılması anlamına gelmektedir." (Bilis, 2014: 20). Filmin ana teması karşı gerçeklik üzerine kurulmuştur. Filmin ana karakteri Mulan aslında bir kadındır. Babasının evlenme fikrine karşılıksız uymuştur. Baba ve annenin ifadesiyle Mulan aslında evlenirse ailesini onurlandıracaktır. Eğer öyle olsa sadece çocuk doğuran, yemek yapan bir kadın olacaktır. Ancak imparatorun fermanı geldikten sonra erkek kılığına girerek yaşlı ve hasta babasının yerine Çin ordusu için savaşmayı tercih etmiştir. Mulan orduda tüm çabasıyla kadın olduğunu gizler. İsmi de değiştirerek "Hua Zhun" adını kabullendirir. Orduda her erkekten daha çok çalışır, daha çok cesurca davranır. "İstilacılar" 'a karşı savaşır ve savaşta büyük kahramanlık gösterir. Eğer kadın olduğu gerçeği ortaya çıkarsa sahtekâr, yalancılığından dolayı ordudan kovulacağı için endişelenir. Bu aşamada Mulan'ın kendi haliyle yaşayan, annesinin ifadesiyle "evlenerek ailesini onurlandıran" bir kadın olarak yaşadığı durumu düşünmek zor değil. Çocuk doğurur, ev hanımı olur ve sıradan bir

kadın olarak yaşamaya devam edecekti. Ancak Mulan erkek kılığına girerek orduya katıldı ve ailesi ve imparatorluk uğruna savaşmayı tercih etti. Kadın olarak orduya katılması mümkün değildi ve ailesinin yüz karası olacaktı. Bu durum Çin milliyetçiliğinin inşa edilmek istendiği rüyasıydı.

Karşılaştırmalar; Van Dijk'e göre (2003) "İki olguyu veya grubu karşılaştırarak bir tür muhakeme yapılmasıdır" (Van Dijk, 2003: 82). Söylemi güçlendiren, oluşturanı haklı olarak göstermeye hizmet eden önemli argüman karşılaştırmalardır. Mulan filminde karşılaştırmalar daha çok göstergeler üzerinden yapılmıştır. İmparatorun büyük sarayı ile Böri Han'ın küçük obası, Çin sarayının mimari yapıları, kültürel renklerle donatılmış kabul salonu ile Böri Han'ın siyah, dar, bulanık çadırı, imparatorun disiplinli askerleriyle Böri Han'ın düzensiz askerleri, imparator ordusunun şık askeri üniformalarıyla Böri Han'ın simsiyah, yüzünü kapatan savaşçıları, Mulan ile kadın büyücü karşılaştırılarak Çin devletinin güçlülüğü, zenginliği, kültürel üstünlüğü yansıtılmıştır. Aksine Cücenler barbar, korkunç, saldırgan, vahşi, kültürsüz olarak öne çıkarılmıştır.

Şekil 1 Bori Han

Şekil 2 Çin imparatoru

Şekil 3 Kadın büyü

Şekil 4 Mulan

Yukarıdaki resimde de yansıdığı üzere Böri Han'ın yüzü çirkin, korkunç, nefret yağan şekilde gösterilmekle birlikte siyah renkle temsil edilmektedir. Çin imparatoru ise soğukkanlı, temkin gösterilmekle birlikte beyaz renk ve bayraklarıyla temsil edilmektedir. Kadın büyücü ise uzun tırnakları ve maskelenmiş yüzleriyle cadıyı anımsatmaktadır. Bunun aksine Mulan kırmızı askeri üniformayla, beyaz renklerle temsil edilmektedir. Siyah renk nefret, düşmanlık, azgın ve kötüyü temsil ederken, beyaz renk saflığı, temizliği, iyiliği temsil etmektedir. Çin geleneğinde kırmızı renkler ise cesurluğun sembolüdür,

Değer ve norm ile ifade etme; “Değerler daha çok ortak kültüre dayanan kavramlardır. Normlar ise yargılamanın kendisine göre yapıldığı yerleşmiş ölçütler ve kurallardır” (Bilis, 2014: 20). Filmde Çin milliyetçiliğini ve millet anlayışını yansıtan norm ve değerlere yer verilmiştir. Örneğin, kadın büyücü Mulan'a kendi safına geçmesi için teklifte bulunduğu Mulan şöyle yanıt verir: “Ben yerimi biliyorum. Bu benim görevim imparatorluk için savaşmak, İmparatorluğ'u korumak”. Özellikle Çinliliği yücelten diyaloglar dikkat çekicidir. Örneğin, “güç alem ve tüm canlılara dağılmıştır, fakat bizde ezelden beri vardır. Fakat dürüst insanlar onunla temas kurabilir” ifadelerinde Çinliliği yücelten sinyalleri almamak mümkün değil.

Retorik

Van Dijk'a göre Klasik retorikler aliterasyonlar, metaforlar, simgeler, ironiler, örtmeceler, benzetmeler abartılar gibi pek çok biçim figürlerini içermektedir (Van Dijk, 2003: 74-75). Biçimsel figürler özellikle simge ve görsel semboller söylemi zenginleştirici işlev görmekle birlikte söylemsel unsurların farkında olmadan kabul ettirilmesine hizmet etmektedir.

Dramatizasyon ve kurbanlaştırma; Söylemin ikna edilebilirliğini artırmak için olaylar dramatize edilir hatta kurbanlaştırma ifadeleri kullanılır (Van Dijk, 2003: 85-86). Filmde izleyici kitleyi ekrana kapatmak için kullanılan en önemli kurgusal çaba ise savaş sahnelerinin ciddiyet uyandırıcı müziklerin eşliğinde sunulmasıdır. Filmde kurbanlaştırma ifadeleri de birçok yerde kullanılmıştır. Örneğin, Böri Han imparator sarayını bastığında askerlerine “*her yeri işgal edin*” diye emir verir. Bu net bir şekilde Çinlilerin işgale uğradığını yansıtır. Diğer bir ifade ise Böri Han Çin imparatorunu öldürmek üzere bir ağaca bağladığında imparatora şu soruyu sorar ve

kendisi yanltar “halkın nereye gitti biliyor musun, onları ben kılıçtan geçirdim”. Bu ifadeler Çinlilerin Cücenler tarafında ezildiği, zulmedildiği, işgale uğradığını güçlendirerek, Çin milliyetçiliğinin haklılığını ortaya koyar. Diğer taraftan kurbanlaştıırma olgusu ifadelerle birlikte görüntülerle de yansıtılmıştır. Örneğın, Cücenlerin sivil pazara saldırması, Çinli komutanın askerleri Çinli askerlerin cesetleri ile dolu bir alanı gezdirmesi de Çinlilerin büyük katliama uğradığı, dolayısıyla karşıtlara yönelik savaşın zorunla olduğunu kanıtlamak açısından önemli işlev görmüştür.

Abartma; Abartı anlamın niteliklerini artıran bir kelime oyunudur. Metinde "biz" olarak adlandırılanların iyiliği abartılarak kötülükleri en aza indirilir. Bunun tersi, "onlar" olarak adlandırılan diğerlerine uygulanır (Van Dijk, 2003: 93). Filmde abartma ifadeleri bulunmaktadır. Örneğın, “bizim düşmanımız çok güçlü, çok acımasız, çok merhametsiz, karşı gelmemiz zor” diyerek düşmanların kötü yönlerine vurgu yapılmaktadır. Bu ifadeleri kanıtlayacak şekilde Böri Han ve askerleri öldürmekten, saldırmaktan zevk duyan karakterler olarak gösterilir. Böri Han’ın İmparatoru ateşle yakıp öldürme teşebbüsü onun ne kadar kötü, acımasız olduğunu kanıtlar. Ancak bunların bu saldırıyı neden yaptığı ise muğlaklığını korur. Filmdeki en büyük abartı ve aşaağlayıcı nitelik taşıyan olaylar ise sözel değil görsel olarak verilmiştir. Örneğın Mulan bir kadın olmasına rağmen bir yaralı erkek askeri bir eliyle ata bindirir. Diğer bir abartı ise, Böri Han’ın tüm askerleri bir kadının öncülüğünde mağlup edilir. Böri Han da Mulan ile baş edemez.

Simge ve benzetmeler; Filmde geçen söylemsel olgular görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı gibi simgelere de önem verilmiştir. Örneğın, birkaç yerde anka kuşu canlı ve cansız olarak gösterilmektedir. Ve anka kuşu üzerinden mesajlar verilmektedir. Baba Hua anka kuşuna “atalarım” olarak hitap etmekte ve dileklerde bulunmakta, tapmaktadır. Mulan’ın başı dara düştüğünde, özellikle cenk sırasında anka kuşu zaferin alameti olarak gelmekte ve Mulan ile özdeşleştirilmektedir.

Yunan, Batı, Mısır, Fars ve Türk kültürlerinde anka kuşu ile ilgili farklı rivayet ve efsaneler bulunmaktadır. Kaynaklar farklı görüşleri ileri sürse de bir nokta üzerinde hemfikir olduğu görülmektedir: “Küllerinden doğma” ve “yeniden diriliş” in sembolü.

“Asya’da anka kuşu tüm kuşların üzerinde hüküm sürer ve Çin imparatoriçesi ve dişil zarafetin yanı sıra güneş ve güneğin

sembolüdür. Anka kuşunun görülmesi, bilge bir liderin tahta çıktığının ve yeni bir dönemin başladığının iyi bir işaretidir. Çin erdemlerinin temsilcisidir: iyilik, görev, uygunluk, nezaket ve güvenilirlik. Saraylar ve tapınaklar, tamamı Anka kuşunun önderliğinde seramik koruyucu canavarlar tarafından korunmaktadır” (<https://bibaktim.net/efsanevi-anka-kusu-sembolizmi-yenileme-yeniden-dogus-ve-felaket/> Erişim: 15 Aralık 2021).

Diğer bir kaynakta ise, anka kuşu “Kuşların hükümdarı Simurg, bilgi ağacının dallarında yaşar ve her şeyi bilirmiş. Kuşlar ona her konuda güvenir ve inanırlarmış. Hatta ne sorun olursa olsun onun çözeceğine inanırlarmış. Bu inançla kuşlar uzun yıllar mutlu yaşamışlar.” Şeklinde bahsedilmektedir (<https://www.sanatkarnavali.com/mitolojinin-anka-kusu-simurg/> Erişim: 15 Aralık 2021). Kaynaklardan yola çıkarak söylemek gerekirse film Çin milliyetçiliğini yeniden inşa etmektedir ve anka kuşu ile bunu pekiştirmektedir. Filmde de baba Hua “Anka kuşu atalarımızın temsilcisidir. Derler ki anka kuşu alelerce yutulur ve yeniden doğar. Çin çok güçlüdür Mulan, ama Çin savaşçılar içindir, kızlar için değil” İfadeleri ile filmin başında buna ışık tutmaktadır.

İroni; Aşağılayıcı ve küçümseyici ifadelerle ironi denilmektedir (Van Dijk, 2003: 96-97). Filmde aşağılayıcı ifadeler Böri han üzerinden kurgulanmaktadır. Örneğin, Böri Han her defasında kendisine yardım eden kadın büyücüye aşağılayıcı ifadeler kullanır. Onu hatta “köpek” der.

Yenileme; Van Dijk cümlelerin yinelenmesini retoriği güçlendirebilecek unsurlar olarak görmektedir (Van Dijk, 2003: 105). Filmde milliyetçilikle ilgili ifade ve cümleler, sahneler yenilenmektedir. Örneğin, “Güç tüm canlılara dağılmıştır, ancak bizde ezelden beri mevcuttur. Lakin en dürüst insanlarla onlarla temas kurabilir ve kutsal savaşıya dönüşebilir”, “savaş meydanında üç şeyi unutmayınız; sadık, cesur, dürüstlük. Düşmanlar bundan anlamazlar dolayısıyla mağlup olurlar.” Bu cümleden geçen “sadık, cesur, dürüst” ifadeleri filmde sürekli yenilenecek Çinlilerin üstünlüğüne vurgu yapılırken, öte yandan Çinlilerin istila uğraması, halkının öldürülmesi, kendini savunmaya mecbur kalan ordu vb. bu sebeple ezilen milliyetçiliğin iyi, ezen milliyetçiliğin ise kötü olduğu öne sürülerek Çin taraf sürekli kurbamlaştırılarak Böri Han ve askerlerine verilen cevabın haklı olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır.

Biçimsel Yapı

Metnin içinde yer alan cümlelerin biçimsel yapısı; yani önergelerin yeri, vurgusu söylemi etkilemektedir (Van Dijk, 2003: 70).

Yapısal Vurgu; Film “kuzey batı ipek yolu” çölü sahnesiyle başlamaktadır. Hemen ardından Arap giysi ile bir genç erkek ile kadın büyücünün Çinli sakinlerin bulunduğu pazar yerine saldırmasıyla başlamaktadır. Filmde birkaç defa Böri Han liderliğindeki Cücenlerin Çinli askerleri ve halkı katlettiği sahne sunulmuştur. Böylece film istilaya maruz kalan bir ulusun kendini koruma teşebbüsünü halkalaştırma akışında gelişmiştir. Film Mulan’ın Böri Hanın öldürmek üzere olduğu imparatoru kurtardıktan sonra, imparatorun görev teklifini reddederek eve dönmesi ve imparatorun ona bir kılıç hediye etmesi ile son bulur. Filmde sıklıkla bahsedilen “sadık, cesur, dürüst” ifadelerine ek olarak “aileye bağlılık” kelimesinin hediye edilen kılıç üzerine oyulması Çin milliyetçiliğinin bu temeller üzerine kurulu olduğunun mesajı niteliğinde olmuştur. Böylece film saldırıya uğrayan bir ulusun kendi korumak için “düşman” lara karşı savaştığı ve düşmanları mağlup ettiği ile sonuçlanır. Çin ulusun güçlü bir orduya sahip olduğu, kadınların da milleti, ülkesi ve ailesinin onuru için savaşa bileceği vurgulanmış olur.

Eşanlamlılık ve yeniden anlatım; Söylemin eşanlamlılık ve yeniden anlatım gibi, önergeler arasındaki ilişkiler açısından tanımlanan pek çok başka anlamsal özellikleri vardır (Van Dijk, 2003: 62). Filmde Çinlilerin istilaya, saldırıya maruz kaldığıyla ilgili pek çok olgu bunu pekiştirir. Baba Hua’nın “Ben kuzey işgalcilerine karşı savaşta imparator ordusu için hizmette bulunmuştum” ifadesi bunu yansıtmaktadır. Diğer taraftan Böri han ve kadın büyücü pazara ve askerlere iki defa saldırır. Bu durum saldırıya, haksızlığa uğramışlık gerçeğini güçlendirmektedir.

Sonuç

Bir ideoloji olarak milliyetçilik olgusunun sinema ile kurgulanması ulusların milliyetçilik duygularının güçlenmesinde önemli işlev görmekle birlikte, diğer ulusların nezdinde haklı olduğu izleniminin sağlanmasında da önemli rol oynamaktadır. Hâkim ideolojiler iletmek istediği ideolojik anlayışlarını sinema ile daha kolay başarabileceği düşüncesindedir. Hâkim ideolojinin kendi değer ve normlarını sinema ile izler kitleye özendirme teşebbüsü Çin gibi otoriter devletlerin daha da işine yarayacağını söylemek mümkündür. Van Dijk’ın önerdiği eleştirel söylem tekniğinden yola çıkarak çözümlenen “Mulan” filminde Çin milliyetçiliğine yansıtan ifade ve

sahnelerin işlendiği tespit edilmiştir. Çin milliyetçiliği aktörler üzerinden, filmin anlatım ve ayrıntı verme yönünden, karşılaştırma, kurbanlaştırma, haklılaştırma gibi milliyetçiliği meşrulaştıran ifade yapılarıyla iletmeye çalışılmıştır. Filmde Çin'in milliyetçilik anlayışı sorgusuz itaat ile özdeş nitelikte yansıtılmıştır. Bu durum, baba Hua ve Mulan üzerinden işlenmektedir. Cesur, sadık, dürüst ifadeleri sıkça bahsedilirken, özellikle sadıklık ilkesine vurgu yapılmıştır. Karşılaştırmanın hem sözel hem de görsel olarak yer bulduğu filmde, Çinlilerin tarihten beri sürekli olarak karşıtların saldırısına maruz kalan, istilaya uğrayan, tehdide uğrayan taraflar olduğuna vurgu yapılırken, karşıtlar yani Cücenler işgalci, gaddar, merhametsiz ve vahşilikle özdeşleştirilmekte, bununla Çin milliyetçiliğinin kendini savunama, istilaya karşı direnme izlenimi aktarılmaya çalışılmıştır. Karşıtların saldırma nedenleri hakkında ayrıntıları muğlak tutarak, kendine yapılan hücumların abartılarak verilmesini sağlayarak mağdur olduğu imajı güçlendirilmiştir. Geertz milliyetçilik yaklaşımını açıklarken, ilksel bağların tarihsel bir süreklilik niteliği taşıdığını ve modern toplumlarda da varlığını devam ettirdiğini öne sürmektedir. Ona göre, modern toplumun sunduğu maddi ilerleme, toplumsal reformlar ve yurttaşlık gibi avantajlara ulaşma çabası içinde olan gruplar arasında kan bağı, ırk, dil, din, bölge, örf ve âdetler gibi çeşitli ilksel bağlardan beslenen bir çatışma söz konusudur (Erikse, 1993: 98). Filmde yer alan “Güç tüm canlılara dağılmıştır, ancak bizde ezelden beri mevcuttur. Lakin en dürüst insanlarla onlarla temas kurabilir ve kutsal savaşıya dönüşebilir”, “savaş meydanında üç şeyi unutmayınız; sadık, cesur, dürüstlük. Düşmanlar bundan anlamazlar dolayısıyla mağlup olurlar.” ifadesi filmin özeti niteliğini taşımaktadır. Diğer ifade ve kurgulanmaların işbu paragrafı onaylatmak için hizmet ettirildiğini ifade etmek olasıdır.

Kaynakça

- Anderson, Benedict. (2011). Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması. (Çev.İ.Savaşır, Çev.). İstanbul: Metis.
- Arkonacı, Sibel Ayşen. (2014). Psikolojide Söz ve Anlam Analizi: Niteliksel Duruş. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bačová, Viera. (1998). «The Construction of National Identity: On Primordialism and Instrumentalism.» Human Affairs 8 (1): 29-43.
- Baradat, Leon P. (2012). Siyasal İdeolojiler Kökenleri ve Etkileri Çeviren: Abdurrahman Aydın. Ankara: Siyasal Kitapevi Yayınları.

- Benvenise, Emile. (1995). *Preblem İn General Linguistik Çev E Öztokat. Yapı Kredi Yayınları.*
- Bilis, Ali Emre. (2014). «“Selam” Filmi Örneğinde İslami Düşüncenin Sinemada Temsili.» *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (21): 8-27.
- Calhoun, Craig. (2007). *Milliyetçilik*(2. Baskı) (Çeviren. Bilgen Sütçüoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çoban, Melih. (2012). «Milliyetçilik Teorileri.» *Türk Yurdu Mart* (295): 345-351.
- Dao, Bu Yi. (2018). *Durdurulabilir, Boksörler Yönelik Alay ve Hor Görmesi.* Erişildi: Aralık 9, 2021. <http://mil.news.sina.com.cn/2018-05-28/doc-ihcaquev5983486.shtml>.
- Dijk, Teun A. van. (1995). «Aims of Critical Discourse Analysis.» *Japanese Discourse Vol 17-27.*
- Eagleton, Terry. (1996). *İdeoloji.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Elliot, Ricahrd. (1996). «Discourse analysis: exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence & Planning.*» *Marketing Intelligence and Planning / 14 (6): 65-68.*
- Erikse, Thomas Hylland. (1993). *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives.* London: Pluto Press.
- Erkan, Hilal. (2007). *Hollywood Sinemasında Oryantalizm.* İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Fitzgerald, John. (1995). «The Nationless State: The Search for a Nation in Modern Chinese Nationalism.» *Australian Journal of Chinese Affairs* (33): 75-104.
- Gellner, Ernest. (1983). *Nations and Nationalism.* London: lackwell Publishers,.
- Göncü Semih ve Şükrü Sim. (2019). «Milliyetçilik Bağlamında Bahoz/Fırtına Filminin Söylem Analizi.» *Erciyes İletişim Dergisi* 6 (1): 327-352.
- Habermas, Jürgen. (2015). *Öteki Olmak, Öteki'yle Yaşamak.* (İ. Aka, Çev.). İstanbul : Yapı Kredi.
- Hui, Amanda Shendruk & Mary. (2020). *Mulan's official Chinese poster advances a nationalist agenda.* Erişildi: Ekim 28, 2021. <https://qz.com/1901770/mulans-official-chinese-poster-advances-a-nationalist-agenda/>.

Kenez, Peter. (2009). *The Birth of the Propaganda State Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929*. Cambridge University Press.

Llobera, Josep R. (1999). «Recent Theories of Nationalism.» Barcelona.

Matson, Emily. (2020). Review: Mulan reinforces Han ethnonationalism and the patriarchy. Erişildi: Ekim 29, 2021. <https://nuvoices.com/2020/09/24/review-mulan-reinforces-han-ethnonationalism-and-the-patriarchy/>.

Ng, Jeannette. (2020). Mulan' Has a Message: Serve China and Forget About the Uighurs. Erişildi: Aralık 10, 2021. <https://foreignpolicy.com/2020/09/08/mulan-xinjiang-uighur-genocide-disney/>.

Özkırımlı, Umut. (2008). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları,.

Ryan, Michael, ve Douglas Kellner. (2016). *Politik Kamera* (E. Özsayar, Trans.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Satır, Mehmet Emin, ve Cem Çetin. (2019). «Toplumsal Gerçekliğin İdeolojik İnşasında İletişim Aracı Olarak Sinemanın Rolü: Potemkin Zırhlısı Örneği.» *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi* 27 (2): 129-146.

Sheng, Zhao Sui. (2004). *A Nation-State by Construction. Dynamics of Modern Chinese Nationalism*. Stanford: (California), Stanford University Press.

Smith, Anthony D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Sözen, Edibe. (1999). *Söylem Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

TDK. (2020). *Türk Dil Kurumu Sözcükleri*. Erişildi: Ekim 25, 2020. <https://sozluk.gov.tr/>.

Teun A. van Dijk. (1997). «The Study of Discourse.» *The Study of Discourse içinde*, yazar T. A. van Dijk (Yay. haz), 1-34. London: Sage Publications.

Teun A. Van Dijk. (2000). *Ideology and discourse: A multidisciplinary introduction*. Catalunya.: Universitat Oberta de.

Uğur, Cihan. (2011). *Çin Milliyetçiliği*. Erişildi: Aralık 19, 2021. <http://www.tuicakademi.org/cin-milliyetciligi/>.

Teun A. Van Dijk. (1993). «Principles of Critical Discourse Analysis'' *Discourse & Society Sage*.» (ewbury Park and New Delhi), vol.) 4 (2): 249-283.

Teun A. Van Dijk. (2003). Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım B. Çoban & Z. Özarslan (Ed.), Söylem ve İdeoloji (s.13-112). İstanbul: Su.

Yedidal, Hande. (2009). Çizgi Romandan Beyaz Perdeye “Yenilmez Türk” İmajının Yıllar İçerisindeki Dönüşümü: Son Osmanlı Yandım Ali ve Kara Murat. (Editör: Deniz Bayraktar). Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yıldırım, Ergün. (2011). Ergenekon Ötesi Türk Milliyetçiliği. İstanbul: Hayy.

Yılmaz, Ertan. (2008). Sinema ve İdeoloji İlişkileri Üzerine. (Derleyenler: Burak Bakır, Sali Saliji, Yörükhan Ünal). Sinema, İdeoloji, Politika; Sinemasal Yazılar 1. İstanbul: Orient Yayıncılık.

Elektronik Kaynaklar

<https://bibaktim.net/efsanevi-anka-kusu-sembolizmi-yenileme-yeniden-dogus-ve-felaket/> (Erişim: 15 Aralık 2021).

<https://www.sanatkarnavali.com/mitolojinin-anka-kusu-simurg/> (Erişim: 15 Aralık 2021).

<https://baike.baidu.com/item/%E6%9F%94%E7%84%B6> (Erişim: 24 Aralık 2021)

Bölgesel Sağlık Yönetişimi: ASEAN ve Güneydoğu Asya'da Salgın Hastalıklarla Mücadele

Samet YILMAZ*

Öz: Bu çalışma, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) bünyesinde bölgesel sağlık yönetişimine yönelik eylemleri, yakın dönemde Güneydoğu Asya'yı etkileyen SARS (Şiddetli Akut Solunum Yolu Sendromu), Kuş Gribi olarak da bilinen H5N1, Domuz Gribi şeklinde de adlandırılan H1N1 ve COVID-19 salgınları kapsamında ele almaktadır. İnsanlık tarihinin çeşitli dönemlerinde toplumlar, salgın hastalıklarla karşı karşıya kalmıştır. 20. yüzyılda tıp alanındaki ilerlemelerin ve aşılamanın yaygınlaşmasının sonuçlardan biri olarak bulaşıcı hastalıkların etkisi büyük ölçüde azaltılmakla birlikte, yakın tarihlerde gözlemlenen salgınlar, modern toplumun salgınlara karşı kırılganlığını göstermektedir. Bu bakımdan sağlık, siyasal aktörlerin dikkate alması gereken politika alanlarından biridir. Toplum sağlığının korunmasında, geleneksel olarak ulusal hükümetler birincil derecede sorumludur. Bununla birlikte devletler, artan oranda sağlık alanında çok taraflı iş birlikleri geliştirmekte ve bu hususta uluslararası kurumsal yapılanmalar oluşturmaktadır zira hareketliliklerin ve akışkanlıkların arttığı çağdaş dönemde bulaşıcı hastalıklar, sınırları aşabilmekte ve birden fazla devleti etkileyebilmektedir. Salgın hastalıkların belirli bir bölge boyunca toplumlar üzerinde olumsuz tesirler ortaya çıkarabilecek faktörlerden biri olması sebebiyle, bu durumla mücadele, devletlerin bölgesel düzeyde de ele aldığı konular arasında yer almaktadır. Bu hususta bölgesel örgütler, küresel ve bölgesel salgın hastalık risklerine karşı sağlık alanında bölgesel bir yaklaşım ve yönetim yapısı geliştirmeye çalışmaktadır. Bu durum, sağlık sektörünün bölgeselcilik gündemine dâhil olmasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda

* Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: sametyilmaz@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5232-5435; *Makale Gönderim Tarihi:* 19 Mayıs 2023; *Makale Kabul Tarihi:* 14 Haziran 2023.

Önerilen Atf: Yılmaz, S., (2023). Bölgesel Sağlık Yönetişimi: ASEAN Ve Güneydoğu Asya'da Salgın Hastalıklarla Mücadele, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 6(12), s.30-58.

çalışmada, gelişmekte olan coğrafyalarda bulunan devletlerarasında kurulmuş bölgesel bütünleşme merkezli en eski örgütlerden biri olan ASEAN bünyesinde bölgesel sağlık yönetişimine ilişkin faaliyetler, Birliğin temel hedeflerini, sağlık sektörüne yönelik yaklaşımını ve kurumsal işleyişini de dikkate alarak, belirtilen salgın hastalıklar çerçevesinde ortaya konulmakta ve ASEAN'ın bölgesel sağlık yönetişimi içerisindeki konumu analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel Sağlık Yönetişimi, Salgın Hastalıklar, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği.*

Regional Health Governance: ASEAN and Combating Epidemic Diseases in Southeast Asia

Abstract: This study examines the actions of the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) in regional health governance, considering the Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS), H5N1, also known as Avian Flu, H1N1, also called Swine Flu, and COVID-19, which recently affected Southeast Asia. Societies have encountered epidemic diseases in the course of history. The impact of infectious diseases has been greatly abated thanks to the advances in medicine and the spread of vaccination in the 20th century, but recent epidemics prove the vulnerability of the modern society to epidemics. Therefore, health is one of the policy areas that political actors should consider. National governments have traditionally been primarily responsible for protecting public health. Additionally, states have increasingly established multilateral cooperation and international institutional structures in health since infectious diseases may cross borders and affect more than one state in the contemporary era featured by increased mobility and fluidity. States deal with epidemics at the regional level since they are among the developments that may have adverse consequences on societies throughout a specific region. In this regard, regional organizations aim to develop a regional approach and governance structure in the health sector to tackle the risks of global and regional epidemic diseases, which includes the health sector in the agenda of regionalism. In this sense, the study analyzes activities related to regional health governance within the ASEAN, one of the oldest organizations for regional integration established among states in developing geographies, in the framework of the stated epidemic diseases and its place in regional health governance, considering its purposes, approach to the health sector and institutional functioning.

Keywords: *Regional Health Governance, Epidemic Diseases, Association of Southeast Asian Nations.*

Giriş

Salgın hastalıklar, insanlık tarihinin çeşitli dönemlerinde toplumların karşı karşıya kaldığı sağlık krizleridir. Veba, kolera, grip, tifüs ve frengi gibi hastalıklar, tüccarlar, seyyahlar ya da askerler yoluyla farklı coğrafyalar arasında yayılım göstermiştir. Bu hastalıkların bazıları, toplumlara daha az zarar verirken bazıları ise daha fazla hasar vermiş ve siyasal, ekonomik ve sosyal açılardan büyük dönüşümlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir (Özhazar, 2022). 20. yüzyılda tıp alanındaki ilerlemelerin ve aşılamanın yaygınlaşmasının sonuçlardan biri olarak bulaşıcı hastalıkların etkisi büyük ölçüde azaltılmakla birlikte, yakında dönemde SARS, H5N1, H1N1, MERS (Orta Doğu Solunum Sendromu), Ebola, ZIKA ve COVID-19 gibi salgın haline gelen bulaşıcı hastalıklar, modern dünyanın salgınlara karşı kırılğan yapısını göstermiştir (Macar, 2020: 5).

Ulusal hükümetler, sağlık sorunlarının tanımlanması, sağlık sorunlarıyla ilgili risk faktörlerinin belirlenmesi, sağlık sorunlarına sebep olan unsurların kontrol altına alınması ile toplum sağlığının iyileştirilmesine yönelik uygulamalar geliştirilmesi ve uygulanan yöntemlerin etkinliğinin denetlemesi değişkenleri çerçevesinde, kamu sağlığının korunmasında birincil derecede sorumlu olan birimlerdir (Schneider ve Schneider, 2017). Bununla birlikte 19. yüzyılın sonuna doğru devletlerin sağlık alanında iş birliği yapmaya başladığı ve ilerleyen dönemde sınırları aşan sağlık sorunlarına ilişkin uluslararası kurumsal yapılanmaların oluşturulduğu görülmektedir. 1892 yılında imzalanan ve sonraki dönemlerde revize edilen Uluslararası Sağlık Sözleşmesi, sağlık alanında çok taraflı iş birliğinin yapılması açısından önemli bir kilometre taşıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde kurulan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 19. yüzyılda ortaya çıkan ve hastalıkların izlenmesi, sıhhi düzenlemeler, uluslararası örgütsel iş birliği, bilgi alışverişi ve sınır ötesi eylemleri bünyesinde barındıran modern uluslararası sağlık sisteminin kurumsallaşmasında önemli bir gelişme olmuştur (Birn vd., 2009; Fidler, 2001).

Hareketliliklerin ve akışkanlıkların arttığı çağdaş dönemde, sağlığın, birden fazla devleti ilgilendirmesi, faydalarının küresel nüfusun çeşitli bölümlerine yayılması ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan şimdiki nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması özellikleriyle tanımlanabilecek küresel bir kamu malı olduğu ileri sürülebilir. Nitekim BM Kalkınma Programının 1999

yılında yayımladığı raporda, küresel düzeyde yayılım gösteren bulaşıcı hastalıklar, küresel kamu malı kapsamında sayılmıştır (Brown ve Susskind, 2020; Yardım ve Parlak, 2020). Bulaşıcı hastalıklara ilişkin olarak belirtilen bu durum, bölgeler açısından da ileri sürülebilir. Aktörler, sınırları aşan, belirli bir bölgedeki ikiden fazla devleti ilgilendiren ve faydaları bu bölgedeki halklarla sınırlı olan, ticaretin düzenlenmesi ve finansal istikrarın tesis edilmesi, barış ve güvenliğin sağlanması, bilginin paylaşılması ve bulaşıcı hastalıklara karşı önlemler alınması gibi bölgesel kamusal mal niteliğine sahip konularda iş birliği yapabilir. Başka bir deyişle bölgesel iş birliği hem bölgesel hem de küresel tehlikelere karşı belirli bir bölge kapsamında bulunan toplumlar lehine faydanın sağlanmasına yönelik bir işlevselliğe sahip olabilir (Hettne ve Söderbaum, 2006; Sandler, 2006). Bu bağlamda bulaşıcı hastalıkların sınır aşırı niteliği dikkate alındığında, sağlık sektörünün bölgeselciliğin gündem maddelerinden biri olduğu ileri sürülebilir. Öyle ki bölgesel örgütler bünyesinde sağlık, artan oranda dikkate alınan iş birliği alanlarından biri haline gelmiş ve sağlık yönetimine ilişkin bölgesel yaklaşımlar ve mekanizmalar geliştirilmiştir (Amaya vd., 2015).

Bu çalışma, Güneydoğu Asya bölgesinde bulunan on devletin üye olduğu¹ ASEAN bünyesinde bölgesel sağlık yönetimine yönelik eylemleri, yakın dönemde Güneydoğu Asya'yı etkileyen SARS, H5N1, H1N1 ve COVID-19 salgınları kapsamında ele almaktadır. ASEAN, gelişmekte olan coğrafyalarda bulunan devletler arasında kurulmuş bölgesel bütünleşme merkezli en eski örgütlerden biridir ve Güneydoğu Asya'da bölgesel barış ve istikrarın tesis edilmesine katkı sağlamaktadır (Hwee, 2020: 8). Sağlık sektörü, örgüt bünyesinde öngörülen iş birliği alanlarından biridir ve bu hususta kurumsal iş birlikleri geliştirilmiştir. Yakın dönemde ortaya çıkmış olan ve bölgeyi etkileyen SARS, H5N1, H1N1 ve COVID-19 salgınları, ASEAN'ın bölgesel sağlık yönetimine ilişkin yaklaşımının ve bu husustaki eylemlerinin anlaşılması açısından faydalı vakalar sunmaktadır.

Belirtilen çerçeve kapsamında giriş kısmını izleyen kısımda ASEAN'ın bulunduğu coğrafya olan Güneydoğu Asya'nın temel özellikleri ve örgütün kuruluş ile gelişim süreçleri ele alınmıştır. Bu kısmın temel amacı, Güneydoğu Asya'nın yapısal özelliklerinin, ASEAN'ın temel hedeflerinin ve normatif ve kurumsal açıdan

¹ Malezya, Filipinler, Tayland, Endonezya, Singapur, Bruney, Vietnam, Laos, Myanmar ve Kamboçya.

işleyişinin anlaşılmasıdır. Sonraki kısım, ASEAN bünyesinde sağlık sektöründe iş birliğinin hangi bağlamda ve amaçlar çerçevesinde değerlendirildiğine ve sağlık sektöründeki kurumsal işleyişe ilişkindir. Bu hususta ASEAN kurucu belgeleri ve sağlık alanında kabul edilen belgeler analiz edilmiştir zira bölgesel örgütlerin temel amaçları ve kurumsal işleyişiyle birlikte, kurucu andlaşmalarda sağlığın nasıl ele alındığı ve siyasal düzlemde sağlık alanında alınan kararlar, genel çerçevede bölgesel örgütler bünyesinde sağlık sektöründeki iş birliği süreçlerini yönlendiren değişkenler arasında yer almaktadır (Mariano vd., 2022; Nikogosian, 2020). Sonraki kısımda SARS, H5N1, H1N1 ve COVID-19 salgınları sırasında ASEAN bünyesinde geliştirilen iş birliği süreçleri ortaya konulmuştur. Sağlık alanında ve acil durumlarda gerçekleştirilen sınır ötesi iş birliğinin bir öğrenme süreci olduğu dikkate alındığında (Thompson, 2012), belirtilen diğer değişkenlerle birlikte, bölgede gözlemlenen salgın hastalıklar, ASEAN bünyesinde sağlıkla ilgili kurumsal yapıların oluşum sürecini ve Birliğin sağlık politikalarını etkilemiştir. Sonuç kısmında ise çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar tartışılmıştır.

ASEAN ve Güneydoğu Asya'da Bölgesel Bütünleşme

ASEAN, üyelik kompozisyonu coğrafi açıdan Güneydoğu Asya bölgesiyle sınırlandırılmış bir bölgesel örgüttür (Demirbaş ve Aydın, 2014: 72) ve Güneydoğu Asya'da barış ve istikrarın tesis edilmesi ve siyasal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda bölge devletleri arasında iş birlikleri geliştirilmesi hedefleri çerçevesinde, özgü bir bölgeselleşme modeli sunmaktadır (Tunçarslan, 2019). Bu bakımdan Güneydoğu Asya'nın coğrafi sınırlarının belirlenmesi ve siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısının kısaca özetlenmesi, ASEAN'ın işlevlerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından faydalı olacaktır.

Uluslararası Bir Bölge Olarak Güneydoğu Asya

Güneydoğu Asya'nın uluslararası bir bölge² olarak tasnifi, göreceli olarak yeni bir durumdur. Bahsi geçen bölge, II. Dünya Savaşı sırasında kartografik açıdan ayrı bir bölge olarak tanımlanmış (Beeson, 2009: 18) ve Britanya Güneydoğu Asya Komutanlığı, Güneydoğu Asya ismini kullanmıştır (Öjendal, 2001: 147). Coğrafi bakımdan Güneydoğu Asya, yarımadalardan, adalardan ve

² Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde coğrafi düzey bakımından bölge, uluslar ötesi bir niteliğe sahiptir ve ağırlıklı olarak ulusal düzey ile küresel düzey arasında konumlandırılmaktadır (Yılmaz, 2022: 607).

denizlerden oluşan parçalı bir bölgedir. Çin, Hindistan, Avustralya ve Pasifik Okyanusu arasında kalan bölge, 'Anakara Güneydoğu Asya' ile 'Adalarla Ayrılmış Güneydoğu Asya' olmak üzere, genellikle iki coğrafi parça şeklinde alt bölüme ayrılmaktadır (Berglee, 2016: 891; Leinbach ve Frederick, 2023). Siyasal açıdan Güneydoğu Asya, Bruney, Myanmar (Burma), Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland, Vietnam ve Doğu Timor devletlerinden oluşmaktadır (Hobbs ve Dolan, 2009: 335).

Harita 1: Güneydoğu Asya Haritası

(Kaynak: McGregor vd., 2018)

Dinsel, kültürel, etnik, geleneksel ve benzeri unsurlar açısından çeşitlilik, Güneydoğu Asya bölgesinin temel özellikleri arasındadır. Bölgede Çinliler, Malaylar, Kmerler, Vietnamlılar, Burmalılar, Hintliler ve Sudanlılar gibi çeşitli etnik gruplar bulunmaktadır. Kültürel çeşitliğin sonuçlarından biri olarak Güneydoğu Asya'da çok sayıda yerel ve (kolonyal dönemin etkileri neticesinde) Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Felemenkçe gibi yerel olmayan diller konuşulmaktadır. Ayrıca Budizm, Hinduizm, İslam, Konfüçyüsyanizm ve Hristiyanlık gibi farklı inanç sistemleri, bölgedeki toplumsal gruplar arasında yaygındır. Bahsi geçen inanç sistemlerinin yanı sıra daha yerel düzeyde inanç yapıları bulunmaktadır (Phillips, 2006: 53-70). Avrupalı devletlerin bölgede oluşturdukları kolonyal sistem, Güneydoğu Asya'daki çeşitliliğin

kaynakları arasında yer almaktadır. Koloni geçmişi, bölge boyunca farklı hukuk sistemlerinin, siyasal kültürlerin ve yönetsel yapıların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir (Öjendal, 2001: 149). Avrupalı devletlerin kolonilerinden biri olmayan Tayland dışında, bölge devletleri, II. Dünya Savaşı sonrasında tam bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır (Phillips, 2006: 36-43; Temiz, 2021: 23-62).

Ekonomik bakımdan Güneydoğu Asya, II. Dünya Savaşı ertesinde önemli dönüşümler geçirmiştir. Bölge devletleri, bağımsızlık sonrasında ulusal ekonomilerinin inşa sürecini başlatmıştır. Bu süreçte ulusal ve uluslararası gelişmeler, bölge devletlerinin sahip olduğu doğal kaynaklar ve hükümetlerin tercihleri gibi değişkenler, ulusal ekonomilerin birbirilerinden farklılaşmasını beraberinde getirmiştir (Phillips, 2006: 87-98). Bölge devletlerinin ulusal ekonomik yapılarındaki farklılaşma, ekonomik gelişmişlik ve kalkınma seviyesi açısından da gözlemlenebilmektedir. Örneğin 2021 yılında Singapur ve Bruney devletlerinin cari fiyatlarla kişi başı GSYİH'si, sırasıyla \$72,794 ve \$31,449 iken söz konusu ekonomik veri, Laos, Kamboçya ve Myanmar'da sırasıyla \$2,535, \$1,625 ve \$1,209'dur (World Bank, 2023). Benzer bir durum insani gelişmişlik verisi açısından da tespit edilebilmektedir. Singapur ve Bruney, insani gelişmişlik endeksi açısından 191 devlet içerisinde sırasıyla 12 ve 51'nci sıradayken Laos, Kamboçya ve Myanmar ise sırasıyla 140, 146 ve 149'uncu sırada bulunmaktadır (UNDP, 2023).

2020 yılı itibarıyla yaklaşık 660 milyon nüfusu bünyesinde barındıran Güneydoğu Asya (The ASEAN Secretariat, 2021: 3), ekonomik, sosyal, çevresel ve demografik açıdan hızlı dönüşümlerin tecrübe edildiği bir bölgedir. Hızlı nüfus artışı ve şehirleşme, nüfus artışıyla bağlı olarak arazi kullanımındaki değişimler, daha fazla toprağın tarıma açılması ve ormansızlaşma, iklim değişikliği, bölgesel nüfus hareketliliği ve hayvan ticareti, temiz suya erişimdeki güçlükler, yanlış ilaç kullanımı, zayıf kamu sağlığı sistemleri, sahte ilaçların yaygınlığı ve yetersiz ilaç gibi faktörler, Güneydoğu Asya'nın bulaşıcı hastalıklara karşı kırılabilirliğini artırmaktadır. Bölgedeki siyasal, etnik ve dini gerilimler gibi istikrarsızlaştırıcı unsurlar da bulaşıcı hastalıklara karşı uygun tedbirlerin alınması hususunda problemler yaratabilmektedir (Coker vd., 2011).

ASEAN'ın Kuruluşu ve Gelişimi

ASEAN, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland temsilcilerinin 1967 yılında imzaladığı ASEAN Deklarasyonu (veya

Bangkok Deklarasyonu) ile kurulmuş bölgesel bir örgüttür. Bölgedeki yeni bağımsız devletler, Güneydoğu Asya'nın dış baskılara karşı koyma yeteneğinin güçlendirilmesi, bölgedeki sorunların çözüme kavuşturulması ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi gibi amaçlarla bölgesel iş birliği süreçlerini harekete geçirmiştir. Güneydoğu Asya devletleri, bağımsızlık sonrası dönemde hem hızlı ve başarılı bir ekonomik modernizasyon sürecinin gerçekleştirilmesi hem de güvenlik sağlamak amacıyla bölgesel örgütlenme arayışına girmiştir (Kühnhardt, 2010: 160-161).

1967 tarihli ASEAN Deklarasyonu, kısa bir metin şeklinde düzenlenmiş ve ASEAN bünyesinde öngörülen iş birliği sürecinin temel unsurlarını ortaya koymuştur. Özet olarak belirtmek gerekirse eşitlik temelinde ortak girişimler yoluyla ekonomik büyümenin, sosyal ilerlemenin ve gelişimin sağlanması, adalet ve hukukun üstünlüğü ilkeleri kapsamında bölgesel barışın ve istikrarın tesis edilmesi, üye devletler arasında ekonomik, kültürel, teknik, bilimsel ve idari alanlarda iş birliğinin ve karşılıklı yardımın geliştirilmesi ve uluslararası ve bölgesel örgütlerle yakın ilişkiler kurulması, ASEAN'ın temel hedefleri şeklinde ifade edilmiştir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesine ilişkin olarak bakanlık seviyesindeki toplantılar, daimi komite, ad hoc komiteler ve uzmanlık komiteleri ile her bir üye devlette Birliğin işlerinin yürütülmesine yönelik ulusal sekretarya kurumsallıklarının oluşturulacağı belirtilmiştir (ASEAN, 1967).

1976 yılında gerçekleştirilen Bali Zirvesi'nde ASEAN üyesi devletler arasında imzalanan 'Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İş Birliği Andlaşması' (TAC), üye devletlerin bağlı olacağı prensipleri detaylandırmıştır. TAC'da bölgesel düzeyde barış ve istikrar ortamı oluşturulmasına ilişkin olarak üye devletlerin ulusal kimliğine, teritoryal bütünlüğüne, eşitliğine, egemenliğine ve bağımsızlığına saygı gösterilmesi, tüm devletlerin ulusal varlığını dış müdahale olmaksızın sürdürmesi, güç kullanımına veya güç kullanma tehdidinde başvurulmaması ve üyeler arasında etkin iş birliğinin sağlanması, üye devletlerin eylemde bulunurken bağlı olacağı ilkeler şeklinde ifade edilmiştir (Demirbaş ve Aydın, 2014: 75). Bu bağlamda ASEAN'ın iç işlere karışmama, bağlantısızlık ve hassas konuların kamuoyuna kapalı görüşmelerde ele alınması unsurları çerçevesinde oluşturulmuş bir örgüt olduğu ileri sürülebilir (Jetschke, 2012: 328). Örgüt bünyesinde belirtilen amaçların yerine getirilmesi için esneklik, sonuç odaklılık (pragmatizm), gayri-resmîlik, daha az kurumsallık, konsensüs ve bağlayıcı sözleşmelere katılmama gibi unsurlara dayalı

bir iş birliği süreci öngörülmüştür ki bu durum, kabul edilen prensiplerle birlikte, ASEAN Yolu olarak da bilinmektedir (Demirbaş ve Aydın, 2014; Howe ve Park, 2017).

Kuruluşunu izleyen ilk on yılda ASEAN'ın kayda değer bir gelişme gösteremediği ileri sürülebilir (Öjendal, 2001: 164). Güneydoğu Asya devletlerinin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra öncelikli olarak ulusal ekonomik kalkınmanın, ulusal siyasal istikrarın ve ulus inşası süreçlerinin gerçekleştirilmesine odaklanmış olması, ASEAN'ın kuruluşunu izleyen yakın dönemde siyasal iş birliği ve ekonomik bütünleşme bakımından kayda değer bir gelişim gösterememesindeki belirleyici faktörler arasında yer almıştır (Beeson, 2009: 20). Ancak 1975 yılında Laos, Kamboçya ve Vietnam'da komünist güçlerin zafer elde etmesi gelişmesi karşısında, bölgesel iş birliği süreci ivme kazanmış ve 1976 yılında yukarıda belirtilen TAC imzalanmıştır. Soğuk Savaş'ın sonuna doğru Kamboçya sorununun çözümüne ilişkin adımların atılması ve 1992 yılında Vietnam ve Laos'un TAC'ı imzalaması, ASEAN bünyesindeki iş birliği sürecini hızlandırmıştır (Öjendal, 2001: 164-165).

Doğu-Batı ayrımına dayalı iki kutuplu uluslararası yapının sona ermesi ve Kamboçya sorununun çözümüne ilişkin girişimler, Güneydoğu Asya bölgesindeki ve diğer bölgelerdeki aktörlerle ilişki kurabilme açısından ASEAN'a fırsatlar sunmuştur. 1990'larda ASEAN'ın üye sayısı artmış ve Vietnam, Laos, Myanmar ve Kamboçya, ASEAN üyesi olmuştur (Kühnhardt, 2010: 167). Ayrıca ASEAN, bölgesel kurumsallıkların oluşturulması açısından inisiyatifler almaya ve hem bölge içi hem de bölgeler arası ilişki süreçlerinde rol oynamaya başlamıştır. Öyle ki 1994 yılında güvenlik meselelerinin ele alınmasına ilişkin olarak ASEAN Bölgesel Forumu oluşturulmuş ve ASEAN, Asya-Avrupa Diyalogu gibi bölgeler arası etkileşim mekanizmalarına katılmıştır. 1997 yılında ise ASEAN üyeleri ile Doğu Asya devletleri arasında çeşitli meselelerin ele alındığı ASEAN Artı Üç (APT) (Çin, Güney Kore, Japonya) süreci kurumsallaşmıştır. Bu bakımdan ASEAN, Doğu Asya bölgeselciliğinin de tamamlayıcı unsurları arasında yer almaya başlamıştır (Jetschke, 2012: 329). Diğer yandan ASEAN, güvenlik merkezli bölgeselcilik ile kalkınma yönelimli ekonomik bölgeselcilik bakımından daha dengeli bir tutum alma imkânına sahip olmuştur (Kühnhardt, 2010: 168).

Soğuk Savaş ertesinde Güneydoğu Asya'da bölgesel iş birliğine yönelik fırsatlar artmakla birlikte, 1997-98 Asya Finansal Krizi'nde

ASEAN'ın krize karşı etkili olmaması, bölgedeki kurumsal mekanizmaların yetersizliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda kurumsal reform gerekliliği, 1997 tarihli ASEAN 2020 Vizyonu, buna yönelik 1998 Hanoi Eylem Planı ve 2003 ASEAN Uyum II Deklarasyonu (Bali Uyum II) gibi ASEAN belgelerinde daha fazla yer bulmaya başlamıştır (Jetschke, 2012: 330-333; Temiz, 2021: 153-158). 2005 yılında kabul edilen Kuala Lumpur Deklarasyonu'nda, 2003 ASEAN Uyum II Deklarasyonu'nda belirtilen, ASEAN Topluluğunun gerçekleştirilmesine ve bu hususta karşı karşıya kalınan sorunların haline ilişkin olarak uygun bir kurumsal mekanizmanın tesis edilmesine vurgu yapılmış ve üye devletler, ASEAN'ın hedeflerinin ulaşılmasında hukuki ve kurumsal bir çerçeve sunacak ASEAN Şartı'nın oluşturulması hususunda uzlaşmıştır (ASEAN, 2005/1). Bu gelişmeler sonrasında ASEAN Şartı, 20 Kasım 2007'de kabul edilmiş ve 15 Aralık 2008'de yürürlüğe girmiştir.

ASEAN Şartı'nda ASEAN'ın hükümetler arası bir örgüt olarak tüzel kişiliğe sahip olduğu belirtilmiş (The ASEAN Secretariat, 2008: Madde 3) ve ASEAN Topluluğu, ASEAN Siyasal-Güvenlik Topluluğu, ASEAN Ekonomik Topluluğu ve ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu (ASCC) sütunları üzerine temellendirilmiştir. Bölgede barışın, güvenliğin ve istikrarın geliştirilmesi, sosyo-kültürel ilişkiler kurarak bölgesel direncin güçlendirilmesi, tek pazar ve üretim alanının oluşturulması, yoksulluğun ve kalkınma farklılıklarının azaltılması, demokrasi, iyi yönetim ve temel hakların güçlendirilmesi, uluslar ötesi suçlara ve sınır ötesi sorunlara karşı kapsamlı güvenlik ilkesi çerçevesinde iş birliği yapılması, çevrenin, doğal kaynakların ve kültürel mirasın korunması, yüksek hayat standartlarının sağlanması, beşeri kalkınma ve sosyal refahın gerçekleştirilmesi, ASEAN kimliğinin geliştirilmesi ve dış aktörlerle ilişkiler kurulması, Birliğin ana amaçları şeklinde sayılmıştır (The ASEAN Secretariat, 2008: Madde 1). ASEAN Şartı'nda, daha önce TAC'da detaylandırılan, ASEAN'ın ve üye devletlerin eylemde bulunurken bağlı olacakları prensipler teyit edilmiştir (The ASEAN Secretariat, 2008: Madde 2(2)).

1967 tarihli ASEAN Deklarasyonu itibarıyla esnek ve adem-i merkezi bir kurumsal yapılanma öngörülmüştür. Bu durum, Birlik bünyesinde iş birliği süreçlerinin üye devletlere bağımlı bir nitelik kazanmasına ve ASEAN'ın kurumsal bakımından yetersiz görülmesine neden olmuştur. Üye devletler, belirtilen sorunları

aşmak amacıyla 1970'lerle birlikte bölgesel merkezileşme yönünde girişimlerde bulunmaya başlamıştır (Jetschke, 2012: 330). Bu bağlamda ASEAN Şartı'nda, genel olarak bölgesel düzeyde daha merkezi bir kurumsallaşma öngörülmüştür. ASEAN Zirvesi, ASEAN Koordinasyon Konseyi, ASEAN Topluluk Konseyleri, ASEAN Sektörel Bakanlık Birimleri, ASEAN Genel Sekreteri ve ASEAN Sekretaryası, ASEAN Daimi Temsilciler Komitesi, ASEAN Ulusal Sekretaryaları, ASEAN İnsan Hakları Birimi ve ASEAN Vakfı, ASEAN Şartı'nda Birliğin organları olarak sayılmıştır (The ASEAN Secretariat, 2008: Bölüm 7).

ASEAN Şartı, Birliğe tüzel kişilik kazandırmakla ve bölgesel düzeyde merkezi kurumsal yapılanmalar oluşturmakla birlikte, Birliğin hükümetler arası niteliğini dönüştürücü bir etki ortaya çıkarmamıştır. Öyle ki ASEAN bünyesinde karar alma süreçlerinin danışma ve konsensüse dayalı olduğunun belirtilmesi (The ASEAN Secretariat, 2008: Madde 20(1)), bu durumu göstermektedir. Bu bakımdan, ASEAN Şartı'nın giriş bölümünde ASEAN bünyesinde bölgesel iş birliği ve bütünleşme yoluyla topluluk oluşturma sürecine bağlı bulunduğu belirtilmekle birlikte, Avrupa Birliği (AB) örneğinde olduğu üzere, üye devletlerin bazı egemenlik yetkilerinin devredildiği uluslar üstü bir merkez değil, hükümetler arası iş birliğinin belirleyici ve bütünleşmenin sürecinin üye devletlere bağımlı olduğu bir yapının ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir (Kennes, 2015: 369).

ASEAN ve Sağlık Sektörü: Temel Hedefler ve Kurumsal İşleyiş

ASEAN bünyesinde sağlık sektöründe iş birliği, tedrici bir gelişim göstermiş ve detaylandırılacağı üzere özellikle 2000 sonrası dönemde bölgede gözlemlenen salgın hastalıklar, ASEAN'ın sağlığa yönelik yaklaşımı üzerinde belirleyici olmuştur. 1967 tarihli ASEAN Deklarasyonu'nda sağlık alanında iş birliği yapılacağına ilişkin doğrudan bir düzenleme yoktur. Ancak Deklarasyon'da bölgesel dayanışma geliştirileceğinin ve ortak çıkar alanlarında karşılıklı yardım ve aktif iş birliği yapılacağına vurgulanması, zımnen de olsa sağlık sektörünün ASEAN bünyesinde gündeme alınacak iş birliği alanlarından biri olduğu şeklinde yorumlanabilir. Öyle ki ASEAN liderleri de sıklıkla bu durumu belirtmiştir (Amaya vd., 2015: 236). 1976 ASEAN Uyum Deklarasyonu'nda (Bali Uyum) yoksulluğun, kıtlığın, hastalıkların ve bilgisizliğin ortadan kaldırılmasının, üye devletlerin öncelikleri arasında yer aldığı ifade edilmiştir (ASEAN, 1976). 1980 yılında ise ASEAN üyesi devletlerin sağlık bakanları,

toplumların sağlıkla ilgili sorunlarını tartışmak için toplanmış ve sağlık alanında bölgesel iş birliği geliştirmek gayesiyle düzenli olarak bir araya gelme konusunda uzlaşmıştır (Amaya vd., 2015: 236).

1980 ASEAN Sağlık Bakanları Toplantısı (AHMM), sağlık sektöründe bölgesel iş birliklerinin yapılması açısından kritik bir gelişme olmuştur. İlerleyen yıllarda sağlık bakanlarının katılımıyla düzenlenen toplantılar, ASEAN'ın sağlık sektöründeki rolünün ve ASEAN kapsamında sağlık üzerine iş birliğinin hangi konular üzerine yapılacağına belirlenmesi açısından bir platform sunmuştur (Alvian, 2018: 105). Bu toplantılarda ASEAN'ın sağlıkla ilgili yaklaşımını ortaya koyan çeşitli belgeler kabul edilmiştir. Örnek vermek gerekirse 2000 yılındaki 5. AHMM'de kabul edilen deklarasyonda, sağlığın ASEAN halklarının temel haklarından biri olduğu ve bölgesel bir sağlık paradigması geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca ticaretin serbestleştirilmesinin ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı sağlık sorunlarına ilişkin olarak ulusal ve bölgesel kapasitenin güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (The ASEAN Secretariat, 2002: 117-118). 2006'da düzenlenen 8. AHMM'de kabul edilen deklarasyonda ise sağlıkla ilgili acil durumlarda tedavi, bakım ve destek süreçlerinin geliştirilmesi üzerinde durulmuş ve halk sağlığında optimal düzeye ulaşmanın güvenli bir ASEAN Topluluğu için gerekli olduğu ifade edilmiştir (ASEAN, 2006/1).

ASEAN Sağlık Sektörü'nün güncel hedefleri, 'ASEAN 2015 Sonrası Sağlık Gelişimi Gündemi (APHDA) 2016-2020' ve 'APHDA 2021-2025'de, dört küme kapsamında ortaya konulmuştur. Söz konusu belgelerde, 'sağlıklı hayat tarzının geliştirilmesi', bölgede bulaşıcı, tropikal ve hayvanlardan insanlara bulaşan hastalıklarla mücadele edilmesi ve kamu sağlığına ilişkin acil durumlara karşı eylem kapasitesinin ve bölgesel hazırlığın geliştirilmesi de dâhil olmak üzere 'tüm afetlere ve ortaya çıkan tehditlere müdahale', ASEAN Topluğunun evrensel standartlara uygun olarak sağlık hizmetlerine ve gerekli medikal malzemelere erişiminin sağlanmasını da içerek şekilde 'sağlık sisteminin güçlendirilmesi ve bakıma erişim' ve 'gıda güvenliğinin sağlanması', ASEAN Sağlık Kümeleri şeklinde belirtilmiştir (ASEAN, 2014; 2019).

ASEAN Şartı itibarıyla sağlık sektörü, ASCC çerçevesinde ele alınan iş birliği alanlarından biridir. Kurumsal açıdan ASEAN Sağlık Sektörü kapsamında iş birliği, AHMM, Sağlık Gelişimi Üzerine ASEAN Üst Düzey Yetkililer Toplantısı (SOMHD) ve ASEAN Sağlık

Kümeleri olmak üzere üç ana birim bünyesinde ele alınmaktadır. AHMM, ASEAN'ın sağlık politikasını belirlemekte ve SOMHD'nin kararlarının uygulanması sürecini desteklemektedir. SOMHD, stratejik yönetimden sorumludur ve APHDA'nın hedeflerinin somut sonuçlar üretmesine yönelik süreçlere rehberlik etmektedir. ASEAN Sağlık Kümeleri, APHDA'nın operasyonel hâle gelmesine ilişkin olarak oluşturulmuştur ve AHMM ile SOMHD tarafından belirlenen sağlıkla ilgili politikaların ve stratejik hedeflerin uygulanmasına ilişkin süreçleri gözetmektedir (ASEAN, 2023).

Belirtilen kurumsallıklara ek olarak ASEAN bünyesinde, liderler seviyesindeki zirvelerde de sağlıkla ilgili meseleler ele alınmaktadır. Örneğin 1987 yılında Manila'da düzenlenen zirvede, ASEAN üyesi devletlerin hükümet başkanları, sağlık, madde bağımlılığı, çevre yönetimi ve çocuk sağlığı gibi alanlarda ASEAN düzeyinde iş birliğinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (ASEAN, 1987). 1992 yılında Singapur'da düzenlenen liderler zirvesi sonrasında yayımlanan deklarasyonda ise işlevsel iş birliği başlığı altında, AIDS'nin yayılımının engellenmesine ilişkin olarak politikaların ve programların uygulanması ile bilgi paylaşımının gerçekleştirilmesinde ASEAN'ın koordinasyon sağlayacağı ifade edilmiştir (ASEAN, 1992). Ayrıca bölge dışındaki devletler ve diğer uluslararası aktörler ile ASEAN arasında da sağlıkla ilgili iş birlikleri geliştirilmektedir (Kumaresan ve Huikuri, 2015: 3-6).

Amaya ve diğerlerinin de (2015: 236-239) belirttiği üzere sağlık üzerine kabul edilen metinler incelendiğinde ASEAN bünyesinde sağlık sektörünün, insan hakları (temel haklar), kalkınma ve güvenlik açısından değerlendirildiği görülmektedir. Sağlık, tüm bölge insanlarının erişebilmesi gereken temel haklar kapsamında kabul edilmekte, bölgenin kalkınması ve refahı ile bölge boyunca güvenli bir ASEAN Topluluğunun oluşturulabilmesi için ele alınması gereken iş birliği sektörlerinden biri şeklinde kabul edilmektedir.

ASEAN'ın kuruluşundan günümüze kadar olan dönemde sağlık alanında bölgesel yönetime yönelik kurumsal bir yapı oluşturulmuş ve detaylandırılacağı üzere salgın hastalıklarla mücadelede bölgesel iş birliği süreçleri harekete geçirilmiştir. Bununla birlikte Birliğin, Güneydoğu Asya bölgesinin yapısal özelliklerinin sağlık ve afetlerle ilgili neden olduğu kısıtların yanı sıra, bölgesel sağlık yönetişimi konusunda karşı karşıya kaldığı bazı kısıtlardan bahsedilebilir. Bunlardan ilki, ASEAN'ın sağlık sektöründe somut iş birliği süreçleriyle ilgili olarak, özellikle finansal

açından, dış aktörlerin desteğine bağımlı olmasıdır. İkincisi, ASEAN Yolu'nun beraberinde getirdiği normatif kısıtlardır. ASEAN'ın üye devletlerin egemenliklerinin ve bağımsızlıklarının korunması prensiplerine bağlı yapısının, koordinasyon gerektiren acil durumların idaresine ilişkin etkin iş birliğinin yapılmasına engel oluşturan faktörlerden biri olduğu belirtilebilir. Üçüncüsü, Güneydoğu Asya bölgesinin jeostratejik açıdan kritik bir konumda olması sebebiyle büyük güç rekabetine konu olma ihtimalinin, büyük güçler arasındaki olası bir çatışma durumunda, Birliğin sağlık sektöründe ihtiyaç duyduğu teknik ve finansal desteğin devamına ilişkin olarak hassas bir denge politikasını izlemesini gerektirmesi de ASEAN'ın karşı karşıya olduğu kısıtlardan biri şeklinde değerlendirilebilir (Koga, 2022: 55-56).

Güneydoğu Asya'da Salgın Hastalıklar ve ASEAN Bünyesinde Bölgesel İş Birliği Süreçleri

SARS

Kasım 2002'de Çin'in Guangdong eyaletinde ortaya çıktığı düşünülen, 2003 Şubat ayının sonuna doğru Çin'in sınırlarını aşan ve beş kıtadan yirmi dokuz devlet ve özel idare bölgesinde gözlemlenen SARS, uluslararası toplumun karşı karşıya kaldığı bir sağlık krizi olmuştur. DSÖ, 12 Mart 2003'te küresel tehlike uyarısında bulunmuş ve 15 Mart'ta tehlike seviyesini artırmıştır (Lam vd., 2003: 2). Güneydoğu Asya'da Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam devletlerinde SARS vakaları gözlemlenmiştir (WHO, 2003). Virüs, kısa süreli olmakla birlikte, bölge devletleri üzerinde ekonomik olumsuzluklara neden olmuştur (Koga, 2022: 48).

2003 yılında bölgede yayılım gösteren SARS salgınına yönelik olarak, ASEAN bünyesinde üç kurumsal ilişkinin süreç içerisinde rol oynadığı görülmektedir. Bunlardan ilki, APT'dir. 26 Nisan'da APT sağlık bakanları, bir durum değerlendirmesi yapmak üzere olağanüstü olarak toplanmış ve katılımcılar, SARS salgınının bölgesel ekonomik kalkınmaya ve refaha olumsuz etkileri olan küresel bir tehdit olduğunu belirtmiş ve devletlerin ulusal durumunu, kanunlarını ve sağlık sistemlerini dikkate alarak uygulamaya yönelik çeşitli önlemlerin alınması üzerinde uzlaşmıştır. Ayrıca bu toplantıda, 'Bulaşıcı Hastalıklara İlişkin ASEAN Uzmanlık Grubu'na bulaşıcı hastalıklara yönelik bir bölgesel plan hazırlanması çağırısında bulunulmuş (ASEAN, 2003/1) ve bu kapsamda, 'APT Ortaya Çıkan Bulaşıcı Hastalıklar (EID) Programı'nın birinci safhası 2004-2005

yılları arasında uygulanmıştır (ASEAN, 2006/2). İkinci kurumsal ilişki, ASEAN ile Çin arasındaki etkileşimdir. 29 Nisan'da ASEAN üyesi devletlerin ve Çin'in liderleri bir araya gelmiş ve taraflar, bilgi değişimi, acil yardım hattı ve araştırma hususlarında iş birliği yapılmasına yönelik kararlar almıştır (ASEAN, 2003/2). Ayrıca Çin'in \$1.2 milyon katkı temin edeceğini belirttiği ASEAN SARS Fonu oluşturulmuştur (Caballero-Anthony, 2005: 487). Üçüncü kurumsal ilişki ise ASEAN Zirvesidir. 29 Nisan'da olağanüstü olarak bir araya gelen ASEAN üyesi devletlerin devlet ve hükümet başkanları, APT sağlık bakanları toplantısında alınan kararların uygulanması sürecinin takibi amacıyla, bakanlık düzeyinde ad hoc bir görev gücünün ve virüsle ilgili bir bilgi ağının oluşturulmasına dönük kararlar tesis etmiştir (ASEAN, 2003/3).

H5N1

Kümes hayvanlarında H5N1 kaynaklı ölümlere ilişkin ilk resmi bilgilendirme, Aralık 2003'te Vietnam tarafından yapılmıştır. Bu gelişmenin hemen ertesinde Endonezya, Tayland, Laos ve Kamboçya'da vakalar tespit edilmiştir. Çin, Japonya ve Güney Kore devletlerinde Aralık 2003 ile Ocak 2004 tarihleri arasında H5N1 gözlemlenmiştir. İkinci dalga Haziran 2004'te başlamış, Ağustos 2004'te Malezya'da ilk vakalara rastlanmış ve 2004'ün sonunda Tayland'da, 2005'in başında ise Vietnam'da vaka sayılarında yükselişler olmuştur. H5N1, küresel düzeyde kümes hayvanları ticareti ve ilgili endüstriler üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır. Bazı devletler, virüsten etkilenen Asya devletlerinden yapılan kümes hayvanları ithalatını durdurmuştur. Bu durum, Güneydoğu Asya devletlerinin ekonomik bakımdan kayıplar yaşamasını beraberinde getirmiştir (Burgos ve Burgos, 2007; Eagles vd., 2009). H5N1, insanlar arasında da yayılım göstermiş ve Güneydoğu Asya'da virüs sebebiyle ölümler tespit edilmiştir (WHO, 2023).

H5N1'in gözlemlenmesini takiben Güneydoğu Asya'da, bölgesel iş birliği süreçlerinin harekete geçirilmesi amacıyla mevcut mekanizmalar işlemeye başlamıştır. 28 Ocak 2004'te Kamboçya, Çin, Endonezya, Japonya, Güney Kore, Laos, Singapur, Malezya, Tayland, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Vietnam devletlerinin tarım ve sağlık bakanlarının katılımıyla düzenlenen toplantıda, salgının sadece kümes hayvanları endüstrisine değil, insan sağlığına da tehdit oluşturduğu, ulusal, bölgesel ve uluslararası iş birliğinin yoğunlaştırılması ve Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (OIE), DSÖ ve

BM Tarım ve Gıda Örgütü (FAO) tavsiyelerine uyulması gerektiği ifade edilmiştir (ASEAN, 2004). 7 Ekim'de toplanan ASEAN Tarım ve Orman Bakanları (AMAF) toplantısında virüse karşı mücadele sürecinin etkinliğinin sağlanması amacıyla 'ASEAN Yüksek Derecede Patojenik Kuş Gribi (HPAI) Görev Gücü' oluşturulması kararı alınmış ve bu Görev Gücü, 8 Ekim'de düzenlenen 4. AMAF Artı Üç toplantısında da destek görmüştür (The ASEAN Secretariat, 2010: 18). Asya Kalkınma Bankası (ADB) tarafında da fonlanan ASEAN HPAI Görev Gücü (Alvian, 2018: 111), 'HPAI'nın Yok Edilmesine ve Kontrolüne İlişkin Bölgesel Çerçeve' isimli bir rapor hazırlamış ve söz konusu rapor, 29 Eylül 2005'te düzenlenen 27. AMAF toplantısında resmi destek görmüştür. Ayrıca bu toplantıda, çalışma planının ve projelerin finansman kaynaklarına ilişkin olarak ASEAN HPAI Görev Gücünden bir yol haritası belirlemesi istenmiştir. Bu kapsamda 2005 tarihli Bölgesel Çerçeve, 2008-2010 dönemini kapsayan bölgesel bir stratejiye dönüştürülmüş ve ADB, FAO, OIE, ASEAN HPAI Görev Gücü, ASEAN hükümetleri ve diğer ilgili paydaşlarla iş birliği içerisinde, üç ASEAN çalışma grubu düzenlenmiştir (The ASEAN Secretariat, 2010: 19). 27. AMAF toplantısında katılımcılar, 2003'te gündeme gelen ASEAN Hayvan Fonu oluşturulmasına ilişkin çabaların önemini altını çizmiş (ASEAN, 2005/2) ve ASEAN Hayvan Fonu, ASEAN üyesi devletler tarafından imzalanan anlaşmayla 2006 yılında oluşturulmuştur (ASEAN, 2006/3).

SARS ve H5N1 salgınlarına ilişkin olarak Güneydoğu Asya'da bölgesel iş birliği süreçleri, ASEAN'ın sağlıkla ilgili yaklaşımının gelişimi ve salgın hastalıklarla mücadeledeki eksikliklerini göstermesi açısından önemli gelişmeler olmuştur. Bu salgınlarla birlikte sağlık sektörü, kalkınmanın yanı sıra bölgenin güvenliği açısından da ele alınmaya başlamıştır. Ayrıca SARS ve H5N1, ASEAN'ın sağlık krizleri yönetim süreçlerinde finansal ve teknik kapasite açısından yetersizliklerini belirginleştirmiş ve bu bakımdan ASEAN üyesi devletler, salgınla mücadele sürecinde donörler ve uluslararası örgütlerle yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır (Alvian, 2018: 108-112).

H1N1

H1N1 vakaları, 2009'un Mart ayında önce Meksika'da, Nisan'da ise ABD'de gözlemlenmiş, DSÖ, Nisan ayının sonuna doğru uluslararası halk sağlığı acil durumu ilan etmiş ve salgın seviyesini Haziran'da en yüksek seviye olan 6. seviyeye yükseltmiştir (WHO

Regional Office for South-East Asia, 2009: 1-2). 2009 Temmuz ayının başı itibarıyla küresel düzeyde yüz otuz beş devlet, bağımlı ülke (territory) ve coğrafi alanda (area), 94,512 vaka ve 429 ölüm, ASEAN üyesi on devlette ise 5,290 vaka ve 8 ölüm, DSÖ tarafından rapor edilmiştir (WHO, 2009).

Salgının ortaya çıkmasıyla birlikte özellikle APT, salgınla mücadelede ASEAN üyesi devletlerin dâhil olduğu en önemli kurumsal ilişki biçimi olarak ön plana çıkmıştır. 8 Mayıs 2009 tarihinde APT sağlık bakanları bir araya gelmiştir. Bu toplantıda katılımcılar, salgınla mücadelede ulusal ve bölgesel kapasitenin güçlendirilmesi, teknik ve bilimsel iş birliğinin gerçekleştirilmesi ve uluslararası ile bölgesel sağlık birimleri arasında ortak çalışmaların yapılması gibi unsurlar üzerinde durmuştur (ASEAN, 2009/1; 2009/2). Diğer yandan APT, EID Programı bünyesinde kurumsal iş birliği mekanizmalarının kurulmasına ve programların geliştirilmesine ilişkin girişimlerde bulunmuştur. Bu kapsamda 2010'da, 'APT Ortaklık Laboratuvarı' oluşturulmuş ve bu Laboratuvar, 'Japonya Bulaşıcı Hastalıklar Ulusal Enstitüsü' tarafında da desteklenmiştir (Koga, 2022: 50). 2011 yılında birinci 'APT Saha Epidemiyolojisi Eğitim Ağı (FETN) Yönlendirme Toplantısı' düzenlenmiş ve katılımcılar, epidemiyoloji üzerine 2012-2015 yıllarını dönemini kapsayan bir plan üzerinde uzlaşmıştır (ASEAN Plus 3 FETN, 2023). 2010'da SOMHD tarafından 2009 ASCC Yol Haritası'nın uygulanmasına ilişkin olarak hazırlanan 'Sağlık Gelişimine İlişkin ASEAN Stratejik Çerçevesi (2010-2015)' taslak planı, 10. AAHM tarafından onaylanmış (GlobinMed, 2021) ve bu plan, Kasım 2012'de düzenlenen APT sağlık bakanları toplantısında da olumlu bir gelişme şeklinde görülmüştür (ASEAN, 2012). 2011 yılında ise afet yönetimi konusunda ASEAN üyesi devletler arasında koordinasyonun ve iş birliğinin kolaylaştırılmasına ilişkin olarak 'Afet Yönetimine İlişkin ASEAN İnsani Yardım Koordinasyon Merkezi' kurulmuştur (AHA Centre, 2023).

Belirtilen girişimler, 2007 ASEAN Şartı ile APHDA 2016-2020 de dikkate alındığında, ASEAN bünyesinde EID'nin kontrol edilmesine yönelik uygulamaların gelişiminde kritik dönüşümleri beraberinde getirmiştir. ASEAN, SARS ve H5N1 salgınları döneminde daha çok ad hoc nitelikte girişimler gerçekleştirirken 2009 H1N1 salgını sonrasında EID'nin kontrol edilmesi ve salgınların yönetimi konusunda daimi bölgesel mekanizmaların oluşturulmasına yönelik bir yaklaşım geliştirmeye başlamıştır (Alvian, 2018: 114).

COVID-19

İnsanlarda ilk kez Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde gözlemlenen COVID-19, yayılım ölçeği ve toplumsal hayat üzerinde ortaya çıkardığı etkiler bakımından, 1918'de Amerika kıtasında gözlemlenen ve daha sonra dünyaya yayılan İspanyol Gribi sonrasında, toplumların karşı karşıya kaldığı en ciddi sağlık krizi şeklinde değerlendirilebilir (Genç, 2021). 5 Mayıs 2023 itibarıyla küresel ölçekte 687,575,929 insan COVID-19'a yakalanmış, 6,869,677 insan ise hayatını kaybetmiştir. Aynı tarih itibarıyla ASEAN bölgesinde, 367,251'i ölümlü olmak üzere, 35,871,169 vaka tespit edilmiştir (ASEAN BioDiaspora Virtual Center, 2023).

COVID-19, küresel düzeyde ticaretin daralması ve üretim/tedarik zincirinin bozulması gibi ekonomik olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Doğal olarak Güneydoğu Asya bölgesi de bu durumdan etkilenmiştir. Bölge devletleri, salgına yönelik hızlı önlemler almış ve bazıları, COVID-19 DSÖ tarafından henüz küresel bir salgın ilan edilmeden önce salgının yayılımını önlemeye ilişkin tedbirler almaya başlamıştır. Bölge devletleri, tek taraflı uygulamalarla, salgın döneminde öncelikli olarak ulusal düzeyde çözümler üretmeye çalışmıştır. Sağlık sistemlerinin desteklenmesi, hareketliliklerin sınırlandırılması, sınırların kapatılması ve karantina uygulaması, ekonomik olumsuzlukların giderilmesi amacıyla mali tedbirler alınması ve finansal destek sağlanması gibi salgın döneminde pek çok devlet tarafından başvuru alan önlemler, Güneydoğu Asya devletleri tarafından da uygulanmıştır (ADB, 2022; Lee vd., 2020; Kılıçdaroğlu, 2021; The ASEAN Secretariat, 2020).

COVID-19'un 30 Ocak 2020'de DSÖ tarafından uluslararası halk sağlığı acil durumu olarak ilan edilmesine kadar, ASEAN bünyesinde alınacak önlemlere ilişkin kayda değer bir girişim olmamıştır. Bununla birlikte 'ASEAN Acil Durum Operasyon Merkezi', 'ASEAN Biodiaspora Sanal Merkezi' ve 'APT Saha Epidemiyolojisi Eğitim Ağı' gibi teknik birimler, virüsle ilgili bilgilendirmenin sağlanmasına ve bilgi paylaşımına ilişkin faaliyetlerde bulunmuş ve 'ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı', askeri kaynakların bilgi paylaşımına yönelik olarak kullanılması hususunda uzlaşmıştır. Ayrıca ASEAN, Şubat ayı içerisinde COVID-19'la ilgili olarak Çin, Japonya ve Güney Kore devletlerinin temsilcileriyle görüşmeler yapmıştır (Koga, 2022: 51).

11 Mart 2020'de COVID-19'un küresel bir salgın ilan edilmesini takiben ASEAN bünyesinde oluşturulmuş olan siyasal kanallar işlemeye başlamıştır. Video konferans şeklinde, 7 Nisan'da AHMM, 14 Nisan'da ise ASEAN Zirvesi, olağanüstü olarak düzenlenmiştir. AHMM'de ASEAN Sağlık Sektörü kapsamındaki mekanizmalar yoluyla hastalıkla ilgili teknik bilginin sağlanması, virüse karşı ulusal ve bölgesel direncin güçlendirilmesi, aşı geliştirilmesi ve güvenlik gibi konularda ASEAN birimleri arasında ve başta DSÖ olmak üzere dış ortaklarla iş birliği yapılması gibi hususlar vurgulanmıştır (ASEAN, 2020/1). ASEAN Zirvesinde katılımcılar, bölgesel düzeyde salgına karşı kapsamlı, sektörler arası ve çok paydaşlı bir yaklaşım geliştirilmesi, DSÖ ve diğer uluslararası ortaklarla yakın temas halinde olunması, bölgesel ekonomik faaliyetlerin devamına ilişkin destekleyici önlemlerin uygulanması, medikal malzemelerin, gıdanın ve diğer zaruri ihtiyaçların temin edilmesi ve bu hususta dış ortaklarla birlikte hareket edilmesi, 'ASEAN COVID-19 Müdahale Fonu'nun oluşturulması ve salgın sonrası iyileşme planı belirlenmesi gibi konular üzerinde durmuştur (ASEAN, 2020/2).

Nisan ayı içerisinde APT kapsamındaki siyasal kanallar da işlemeye başlamıştır. 7 Nisan'da çevrimiçi düzenlenen olağanüstü APT sağlık bakanları toplantısında, diğer unsurlar birlikte, ASEAN Sağlık Sektörü bünyesindeki kurumsallıkların işlemesi, ulusal ve bölgesel düzeylerde medikal malzemelerin temin edilmesi ve diğer bölgesel ve ulusal birimlerle iş birliği yapılması vurgulanmıştır (ASEAN, 2020/3). 14 Nisan tarihinde video konferans şeklinde gerçekleştirilen olağanüstü APT Zirvesinde ise aynı tarihte düzenlenen ASEAN Zirvesinde belirtilen hususlar üzerine katılımcılar arasında konsensüs sağlanmıştır (ASEAN, 2020/4). Salgın döneminde ASEAN, yalnızca APT mekanizması kapsamında değil, ABD, AB, Kanada, Avustralya ve Rusya'yla da görüşmelerde bulunmuş ve ayrıca Çin, Japonya ve Güney Kore ile ikili ilişkiler yoluyla da salgınla mücadelede finansal destek sağlama yoluna gitmiştir (Rüland, 2021: 77).

Sonuç

Bu çalışma, bölgesel bütünleşme ve iş birliği açısından uluslararası ilişkilerdeki önemli aktörlerden biri olan ASEAN'ın temel hedeflerini, sağlık sektörüne yönelik yaklaşımını ve kurumsal işleyişini de dikkate alarak, yakın dönemde Güneydoğu Asya'yı etkileyen SARS, H5N1, H1N1 ve COVID-19 salgınları çerçevesinde, Birliğin bölgesel sağlık yönetişimi kapsamındaki eylemlerini ele

almıştır. Çalışmada referans alınan salgınlar hastalık dönemlerinde, ASEAN'ın gerçekleştirdiği eylemler ve bu eylemlerin bölgesel sağlık yönetimiyle ilişkisine yönelik olarak şu tespitlerde bulunulabilir.

SARS, H5N1, H1N1 ve COVID-19 salgınları, sağlık alanında ve diğer ilgili alanlarda gerçekleştirilen sınır ötesi iş birliği süreçlerinin bir öğrenme süreci olduğu göz önüne alındığında, ASEAN'ın sağlık üzerine politikalarının belirlenmesi ve sağlık yönetimine ilişkin kapasitesinin geliştirilmesi hususunda yönlendirici bir etki ortaya çıkarmıştır. SARS ve H5N1 salgınları, sağlık sektörünün, kalkınmanın yanı sıra güvenlik bağlamında da ele alınmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca SARS ve H5N1 salgını dönemlerinde ASEAN bünyesinde ad hoc nitelikte kurumsal iş birlikleri geliştirilirken ilerleyen dönemde daimi kurumsal yapılanmalar oluşturulmaya başlamıştır. Bu bakımdan Güneydoğu Asya bölgesinin karşı karşıya kaldığı salgınların, ASEAN'ın sağlık yönetimi konusundaki hazırlığının ve kapasitesinin geliştirilmesine ilişkin bir etki ortaya çıkardığı ileri sürülebilir.

ASEAN, sağlık alanında iş birliği bakımından, bölgedeki aktörler için bölgesel düzeyde siyasal bir kanal oluşturmaktadır. Bölge devletleri, özellikle COVID-19 salgını döneminde gözlemlendiği üzere, virüse karşı korunmak amacıyla kısıtlayıcı tedbirler almakla ve öncelikle ulusal çözümler üretmeye çalışmakla birlikte, ASEAN bünyesindeki bölgesel yönetim mekanizmalarına da dâhil olmuş ve bölgesel kurumsallıklar bünyesinde, koordinasyon ve iş birliğinin sağlanmasına ilişkin kararlar tesis etmiştir. Başka bir deyişle bölgesel aktörler, salgın dönemlerinde bölgesel yönetim süreçlerine katılmıştır ki bu durum, ASEAN'ın bölgedeki aktörler için sağlık alanı kapsamında bir yönetim mekânı sunduğunu göstermektedir.

ASEAN yalnızca Güneydoğu Asya için değil, bölge dışı aktörlerle ilişkiler açısından da bölgesel bir etkileşim kanalı sunmaktadır. Salgın dönemlerinde ASEAN, ABD, AB, Çin, Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Rusya gibi bölge dışı aktörlerle ilişkiler kurmuş ve FAO, OIE ve ADB gibi örgütlerle ortaklıklar geliştirmiştir. Ayrıca ASEAN yetkilileri, salgınlara karşı alınacak tedbirlere ilişkin olarak, DSÖ talimatlarına uygun hareket edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu durum, iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi, ASEAN'ın, en azından sağlık sektöründe, bölgesel temsil açısından dış aktörler tarafından dikkate alınmasıdır. İkincisi, ASEAN'ın uluslararası aktörlerle sağlık alanında iş birliği yapmasının, küresel

düzeyde çok taraflı bir sağlık yönetişimi yapısının oluşturulmasına katkı sağlamasıdır.

Salgın hastalık dönemlerinde ASEAN kurumlarının tesis ettiği kararlar ve Birlik bünyesinde gerçekleştirilen eylemler, ASEAN'ın temel ve sağlık alanındaki hedeflerini tamamlayıcı niteliktedir. Daha önce de belirtildiği üzere ASEAN, bölgedeki sorunların çözüme kavuşturulması ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi hedefleri çerçevesinde oluşturulmuş bir bölgesel örgüttür ve sağlık, bölge halklarının güvenliği, refahı ve temel hakları açısından tamamlayıcı bir değişken olarak değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle sağlık, bölgesel bir kamu malı şeklinde, bölge halklarının yararına ve bölgenin gönençine ilişkin ele alınması gereken iş birliği sektörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Salgın dönemlerinde ASEAN bünyesinde, bilgi paylaşımı ve koordinasyon, medikal malzemelere erişim, toplumların zaruri ihtiyaçlarının temini ve finansal destek unsurlarına odaklanılması, Güneydoğu Asya'nın sağlık krizleri karşısındaki direncini güçlendirmeye yönelik eylemlerdir.

Güneydoğu Asya'nın yapısal özelliklerinin sebep olduğu sorunlar, finansal ve diğer kaynaklara erişim konusundaki güçlükler, ASEAN'ın hükümetler arası niteliğinin ve ASEAN Yolu'nun beraberinde getirdiği kurumsal ve normatif kısıtlar, sağlık alanında iş birliğinin geliştirilmesi önündeki engeller şeklinde belirtilebilir. Bununla birlikte sağlık alanında somut iş birliğinin 1980 yılı itibarıyla başlayan gelişim süreci, üye devletlerin bu alanda iş birliği yapma iradesi, ASEAN'ın güvenlik ve kalkınma merkezli düşünsel alt yapısı ve modern toplumun salgın hastalıklara karşı kırılabilirliği unsurları dikkate alındığında, sağlık sektöründe iş birliği süreçlerinin ilerleyen dönemde daha da geliştirileceği beklenebilir.

Kaynakça

ADB (2022), Southeast Asia Rising from the Pandemic,

<https://www.adb.org/sites/default/files/publication/779416/southeast-asia-rising-pandemic.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

AHA Centre (2023), About the AHA Centre,

<https://ahacentre.org/about-us/a>, (E. T. 10.05.2023).

ALVIAN, Rizky Alif (2018), "Governing Contagion: Emerging Infectious Diseases and the Medicalization of Insecurity in Southeast Asia", *50 Years of Amity and Enmity: The Politics of ASEAN Cooperation*, Poppy S.

Winanti ve Muhammad Rum (Der.), Gadjah Mada University Press, Yogyakarta, s. 89-124,

AMAYA, Ana B., ROLLET, Vincent ve KINGAH, Stephen (2015),

“What’s in a Word? Then Framing of Health at the Regional Level: ASEAN, EU, SADC and UNASUR”, *Global Social Policy*, Cilt 15, Sayı 3, s. 229-260.

ASEAN (1967), The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration), August 1967,

<https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (1976), The Declaration of ASEAN Concord, Bali, Indonesia, 24

February 1976, <https://asean.org/the-declaration-of-asean-concord-bali-indonesia-24-february-1976/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (1987), Joint Communique: The Third ASEAN Heads of

Government Meeting Manila, 14-15 December 1987,

<https://asean.org/joint-communique-the-third-asean-heads-of-government-meeting-manila-14-15-december-1987/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (1992), Singapore Declaration of 1992 Singapore, 28 January

1992, <https://asean.org/singapore-declaration-of-1992-singapore-28-january-1992/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2003/1), Joint Statement ASEAN + 3 Ministers of Health

Special Meeting on SARS, Kuala Lumpur, Malaysia 26 April 2003,

<https://asean.org/joint-statement-asean-3-ministers-of-health-special-meeting-on-sars-kuala-lumpur-malaysia-26-april-2003/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2003/2), Joint Statement of the Special ASEAN-China Leaders

Meeting on the severe Acute Respiratory Syndrome (SARS), Bangkok,

April 29, 2003, <https://asean.org/joint-statement-of-the-special-asean-china-leaders-meeting-on-the-severe-acute-respiratory-syndrome-sars-bangkok/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2003/3), Joint Declaration Special ASEAN Leaders Meeting on

Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS), Bangkok, Thailand, April

29, 2003, <https://asean.org/joint-declaration-special-asean-leaders-meeting-on-severe-acute-respiratory-syndrome-sars-bangkok-thailand/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2004), Joint Ministerial Statement on the Current Poultry

Disease Situation, Bangkok, Thailand, January 28, 2004, <https://asean.org/joint-ministerial-statement-on-the-current-poultry-disease-situation-bangkok-thailand/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2005/1), Kuala Lumpur Declaration on the Establishment of the ASEAN Charter, Kuala Lumpur, 12 December 2005, <https://asean.org/asean-charter/kuala-lumpur-declaration/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2005/2), Joint Press Statement of the Twenty Seventh Meeting of the ASEAN Ministers on Agriculture and Forestry (27th AMAF) Tagaytay City, Philippines, September 29, 2005, <https://asean.org/joint-press-statement-of-the-twenty-seventh-meeting-of-the-asean-ministers-on-agriculture-and-forestry-27th-amaf-tagaytay-city-philippines/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2006/1), Declaration of the Eighth ASEAN Health Ministers Meeting, Unity in Health Emergencies, Yangon, 21 June 2006, <https://asean.org/wp-content/uploads/images/2012/news/documents/Declaration%20of%20the%208th%20ASEAN%20Health%20Ministers%20Meeting.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2006/2), Joint Statement of the Second ASEAN Plus Three Health Ministers Meeting "Unity in Health Emergencies", Yangon, June 22, 2006, <https://asean.org/joint-statement-of-the-second-asean-plus-three-health-ministers-meeting-unity-in-health-emergencies-yangon/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2006/3), Agreement For the Establishment of ASEAN Animal Health Trust Fund, <https://agreement.asean.org/media/download/20140119103206.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2009/1), Joint Ministerial Statement of the ASEAN+3 Health Ministers Special meeting on Influenza A(H1N1), Bangkok, 8 May 2009, <https://asean.org/joint-ministerial-statement-of-the-asean3-health-ministers-special-meeting-on-influenza-ah1n1-bangkok-8-may-2009/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2009/2), Chairman's Press Statement of the ASEAN+3 Health Ministers' Special Meeting on Influenza A (H1N1), Bangkok, 8 May 2009, <https://asean.org/chairmans-press-statement-of-the-asean3-health-ministers-special-meeting-on-influenza-a-h1n1-bangkok-8-may-2009/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2012), ASEAN Plus Three Leaders' Joint Statement on the Commemoration of the 15th Anniversary of the ASEAN Plus Three Cooperation, 19 November 2012, Phnom Penh, Cambodia, <https://aseanplusthree.asean.org/asean-plus-three-leaders-joint-statement-on-the-commemoration-of-the-15th-anniversary-of-the-asean-plus-three-cooperation-19-november-2012-phnom-penh/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2014), ASEAN Post-2015 Health Development Agenda, <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/01/APHDA-In-a-Nutshell.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2019), ASEAN Post-2015 Health Development Agenda (APHDA) 2021-2025, https://asean.org/wp-content/uploads/2022/07/Summary_ASEAN-Post-2015-Health-Development-Agenda-2021-2025_FINAL_adopted-15th-AHMM_May-202239.pdf, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2020/1), Joint Statement Special Video Conference of the ASEAN Health Ministers in Enhancing Cooperation On Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Response, https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/Adopted-Joint-Statement_SVCAHMM_COVID-19_20.04.07.pdf, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2020/2), Declaration of the Special ASEAN Summit on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) (14 April 2020), <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/FINAL-Declaration-of-the-Special-ASEAN-Summit-on-COVID-19.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2020/3), Joint Statement Special Video Conference of ASEAN Plus Three Health Ministers in Enhancing Cooperation On Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Response 7 April 2020, https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/Adopted-Joint-Statement_SVC.APTHMM_COVID-19_9-April-2020.pdf, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2020/4), Joint Statement of the Special ASEAN Plus Three Summit on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) (14 April 2020), https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/Joint-Statement-of-the-APT-Summit-on-COVID-19_14-April-2020.pdf, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN (2023), Health, <https://asean.org/our-communities/asean-socio-cultural-community/health/>, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN BioDiaspora Virtual Center (2023), COVID-19, Mpox, and

Travel Advisories: Situational Report in the ASEAN Region, No. 479, May 5, 2023, https://asean.org/wp-content/uploads/2023/05/COVID-19-and-Mpox_Situational-Report_ASEAN-BioDiaspora-Regional-Virtual-Center_05May2023.pdf, (E. T. 10.05.2023).

ASEAN Plus 3 FETN (2023), Background, <http://www.aseanplus3fetn.net/whoweare.php#strategic>, (E. T. 10.05.2023).

BEESON, Mark (2009), *Institutions of the Asia-Pacific: ASEAN, APEC, and Beyond*, Routledge Press, London.

BERGLEE, Royal (2016), *World Regional Geography: People, Places and Globalization*, 2016 Edition, Minneapolis, University of Minnesota.

BIRN, Anne-Emanuelle, PILLAY, Yogan, HOLTZ, Timothy H. (2009), *Textbook of International Health: Global Health in a Dynamic World*, 3rd Edition, Oxford University, Oxford.

BJÖRN, Hettne ve FREDRIK, Söderbaum (2006), "Regional Cooperation: A Tool for Addressing Regional and Global Challenges", *Achieving Global Public Goods (Der.)*, *International Task Force on Global Public Goods*, Foreign Ministry, Stockholm, s. 179-244.

BROWN, Gordon ve SUSSKIND, Daniel (2020), "International Cooperation During the COVID-19 Pandemic", *Oxford Review of Economic Policy*, Cilt 36, Sayı 1, s. 64-76.

BURGOS, Sigfrido ve BURGOS, Sergio A. (2007), "Avian Influenza Outbreaks in Southeast Asia Affects Prices, Markets and Trade: A Short Case Study", *International Journal of Poultry Science*, Cilt 6, Sayı 12, s. 1006-1009.

CABALLERO-ANTHONY, Mely (2005), "SARS in Asia: Crisis, Vulnerabilities, and Regional Responses", *Asian Survey*, Cilt 45, Sayı 3, 475-495.

COKER, Richard J., HUNTER, Benjamin M., RUDGE, James W., LIVERANI, Marco ve HANVORAVONGCHAI, Piya (2011), "Emerging Infectious Diseases in Southeast Asia: Regional Challenges to Control", *The Lancet*, Cilt 377, Sayı 9765, s. 599-609.

DEMİRBAŞ, Çağrı Emin, AYDIN, Gülşen (2014), "Bir Örgütlenme Çerçevesi Olarak 'ASEAN Yolu'nun Başarısı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 10, Sayı 37, s.71-107.

EAGLES, D., SIREGAR, E. S., DUNG, D. H., WEAVER, J., WONG, F. ve

- DANIELS P. (2009), "H5N1 Highly Pathogenic Avian Influenza in Southeast Asia", *Rev Sci Tech.*, Cilt 28, Sayı 1, s. 341-348.
- FIDLER, David P. (2001), "The Globalization of Public Health: The first 100 Years of International Health Diplomacy", *Bulletin of the World Health Organization*, Cilt 79, Sayı 1, s. 842-849.
- GENÇ, Fatma Neval (2021), *Kriz Yönetimi: COVID-19 Pandemisi*, Nobel Yayın, Ankara.
- GlobinMed (2021), Operationalisation of ASEAN Strategic Framework on Health Development (2010-2015), <https://globinmed.com/atm/operationalisation-of-asean-strategic-framework-on-health-development-2010-2015/>, (E. T. 10.05.2023).
- HOBBS, Joseph J. ve DOLAN, Andrew (2009), *World Regional Geography*, Sixth Edition, Brooks Cole Publication, Belmont.
- HOWE, Brendan ve PARK, Min Joung (2017), "The Evolution of the "ASEAN Way": Embracing Human Security Perspectives", *Asia-Pacific Social Science Review*, Cilt 16, Sayı 3, s. 1-15
- HWEE, Yeo Lay (2020), "ASEAN and EU: From Donor-Recipient Relations to Partnership with a Strategic Purpose", Koh Tommy ve Yeo Lay Hwee, (Der.), *ASEAN-EU Partnership: The Untold Story*, European Union Centre, Singapore, 3-12.
- JETSCHKE, Anja (2012), "ASEAN", *Routledge Handbook of Asian Regionalism*, Mark Beeson ve Richard Stubbs (Der.), Routledge Press, London, s. 327-337.
- KENNES, Walter (2015), "ASEAN and the EU: An Evolving and Solid Development Partnership", *Drivers of Integration and Regionalism in Europe and Asia: Comparative Perspectives*, Louis Brennan ve Philomena Murray (Der.), Routledge Press, London, s. 366-384.
- KILIÇDAROĞLU, Kerem (2021) "COVID-19 Sürecinde ASEAN Bütünleşmesi ve Güneydoğu Asya", *COVID-19 Salgını: Ülke Deneyimleri, Bölgesel Etkiler ve Küresel Yansımalar*, Hatice Çelik ve Emre Demir (Der.), Nika Yayınevi, Ankara, s. 303-330.
- KOGA, Kei (2022), "Countering Emerging Infectious Diseases and COVID-19: The Development of ASEAN's Institutional Arrangements and International Cooperation", *Public Health in Asia During the COVID-19 Pandemic: Global Health Governance, Migrant Labour, and International Health Crises*, Anoma P. van der Veere, Florian Schneider ve

Catherine Yuk-Ping Lo (Der.), Amsterdam University Press, Amsterdam, s. 45-61.

KÜHNHARDT, Ludger (2010), *Region-Building, Volume I: The Global Proliferation of Regional Integration*, Berghahn Books, New York.

KUMARESAN, Jacob ve HUIKURI, Suvi (2015), "Strengthening Regional Cooperation, Coordination, and Response to Health Concerns in the ASEAN Region: Status, Challenges, and Ways Forward", ERIA Discussion Paper Series, 07 September 2015, <https://www.eria.org/ERIA-DP-2015-60.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

LAM, W. K., ZHONG, N. S. ve TAN, N. S. (2003), "Overview on SARS in Asia and the World", *Respirology*, Cilt 8, Sayı 1, s. 2-5.

LEE, Cassey, NEGARA, Cassey ve MAXENSIUS Tri Sambodo, (2020). "Covid-19's Economic Reckoning in Southeast Asia", *Yusof Ishak Institute*, No. 107. https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2020/09/ISEAS_Perspective_2020_107.pdf, (E. T. 10.05.2023).

LEINBACH, Thomas R. ve FREDERICK, William H. (2023), "Southeast Asia", *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Southeast-Asia>, (E. T. 10.05.2023).

MACAR, Oya Dağlar (2020), "Geçmişten Günümüze Salgın Hastalıkların Siyasal ve Toplumsal Sonuçları ve Günümüze Yansımaları", *COVID-19 ile Birlikte Uluslararası İlişkilerde Değişim ve Süreklilikler: Tarih, Bugün ve Gelecek İlişkisinde Disiplinler Arası Bir Analiz*, Oya Dağlar Macar (Der.), İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, 4-9, https://www.ticaret.edu.tr/uploads/haberler/1378/SBU%C4%B0_YAPKO_Covid-19%20Analiz%20Rapor.pdf, (E. T. 10.05.2023).

MARIANO, Karina, BRESSAN Regiane, FERREIRA Guilherme, (2022), "Latin American and Caribbean Regional Organizations facing the COVID-19 pandemic", *Contexto Internacional*, Cilt 44, Sayı 2, s. 1-19.

MCGREGOR, Andrew, LAW, Lisa ve MILLER, Fiona (2018), "Approaching Southeast Asian Development", *Routledge Handbook of Southeast Asian Development*, Andrew McGregor, Lisa Law ve Fiona Miller (Der.), Routledge Press, London, s. 3-13.

NIKOGOSIAN, Haik (2020), "Regional Integration, Health Policy and Global Health", *Global Policy*, Cilt 11, Sayı 4, 508-514.

ÖJENDAL, Joakim (2001), "South East Asia, at a Constant Crossroads",

Regionalization in a Globalizing World: A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes, Michael Schulz, Fredrik Soderbaum ve Joakim Öjendal (Der.), Zed Books, London, s. 147-172.

ÖZHAZAR, Hüseyin (2022), “Tarihin Büyük Salgınları”, *Küresel Salgın COVID-19: Birey, Toplum ve Dünya Üzerine Etkileri*, Yahya Ayyıldız (Der.), TireKitap, İstanbul, s. 35-103.

PHILLIPS, Douglas A. (2006), *Southeast Asia*, Chelsea House Publishers, New York.

RÜLAND, Jürgen (2021), “COVID-19 and ASEAN: Strengthening State-centrism, Eroding Inclusiveness, Testing Cohesion”, *The International Spectator*, Cilt, 56, Sayı 2, s. 72-92.

SANDLER, Todd (2006), “Regional Public Goods and International Organizations”, *Rev Int Org*, Cilt 1, Sayı 1, s. 5-25.

SCHNEIDER, Mary-Jane ve SCHNEIDER, Henry S. (2017), *Introduction to Public Health*, Fifth Edition, Jones & Bartlett Learning, Burlington.

TEMİZ, Süleyman (2021), *ASEAN: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Siyasi Yapısı ve Gelişimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

The ASEAN Secretariat (2002). ASEAN Work Programme on HIV/AIDS II (2002-2005), Jakarta, <https://www.hivpolicy.org/Library/HPP000084.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

The ASEAN Secretariat (2008), The ASEAN Charter, <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

The ASEAN Secretariat (2010), Prevention, Control and Eradication of Avian Influenza in ASEAN: Strategies and Success Stories, Jakarta, Indonesia, <https://asean.org/wp-content/uploads/2012/07/HPAI-Strategies.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

The ASEAN Secretariat (2020), ASEAN Rapid Assessment: The Impact of COVID-19 on Livelihoods across ASEAN. <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/08/ASEAN-Rapid-Assessment-Final-23112020.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

The ASEAN Secretariat, (2021), ASEAN Key Figures 2021, <https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2021/12/ASEAN-KEY-FIGURES-2021-FINAL-1.pdf>, (E. T. 10.05.2023).

THOMPSON, Denise D. P. (2012), “Leveraging Learning to Improve

Disaster Management Outcomes”, *Int. J. Disaster Risk Sci.*, Cilt 3, Sayı 4, s. 195-206.

TUNÇARSLAN, Nilay (2019), “Fikirsel ve Normatif Bölgeselleşme: ASEAN Örneği”, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Özel Sayı, s. 38-52.

UNDP (2023), Human Development Insights, <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks>, (E. T. 10.05.2023).

WHO (2003), Summary of Probable SARS Cases with Onset of Illness from 1 November 2002 to 31 July 2003, <https://www.who.int/publications/m/item/summary-of-probable-sars-cases-with-onset-of-illness-from-1-november-2002-to-31-july-2003>, (E. T. 10.05.2023).

WHO (2009), Pandemic (H1N1) 2009 - update 58, https://www.who.int/emergencies/disease-outbreak-news/item/2009_07_06-en, (E. T. 10.05.2023).

WHO (2023), Cumulative Number of Confirmed Human Cases for Avian Influenza A(H5N1) Reported to WHO, 2003-2023, [https://cdn.who.int/media/docs/default-source/influenza/human-animal-interface-risk-assessments/cumulative-number-of-confirmed-human-cases-for-avian-influenza-a\(h5n1\)-reported-to-who-2003-2023.pdf?sfvrsn=c6600b55_1&download=true](https://cdn.who.int/media/docs/default-source/influenza/human-animal-interface-risk-assessments/cumulative-number-of-confirmed-human-cases-for-avian-influenza-a(h5n1)-reported-to-who-2003-2023.pdf?sfvrsn=c6600b55_1&download=true), (E. T. 10.05.2023).

WHO Regional Office for South-East Asia (2009), Pandemic H1N1 2009 Report of Regional Consultation on Pandemic H1N1 2009 and Strengthening Country Capacity for Pandemic Preparedness Bangkok, Thailand, 9-11 July 2009, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/205605/B4399.pdf?sequence=1&isA1>, (E. T. 10.05.2023).

World Bank (2023), Countries and Economies, <https://data.worldbank.org/country>, (E. T. 10.05.2023).

YARDIM, Mahmut ve PARLAK, Merve (2020), “COVID-19 Pandemisinin Bizi Getirdiği Nokta: Küresel Kamu Malı Kavramı ve Uluslararası Yönetişim ve Finansmanı Konusunda Sorunlar”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, Cilt 30, Özel Sayı, s. 133-136.

YILMAZ, Samet (2022), “Avrupa Birliği'nin Asya'yla İlişkilerinde Bölgeler Arası Bir Etkileşim Biçimi Olarak Asya-Avrupa Diyalogu”, *KAÜİİBFD*, Cilt 13, Sayı 25, s. 602-625.

Makale Gönderim Tarihi: 18/04/2023
Son Revizyon Tarihi: 18/04/2023

Makale Kabul Tarihi: 31/05/2023
DOI: 10.59114/dasad.1284895

Güney Kore'nin Stratejik Kültürü Bağlamında ASEAN ile Bölgesel Güvenlik İliřkileri¹

Sıla Selin TÜRKEL*

Öz: Asya bölgesi, Batılı ülkelerin ve ardından Japonya İmparatorluğu'nun sömürgelerinin öznesi olmuştur. Soğuk Savaş döneminde ise bölge ülkeleri büyük güçlerin mücadele alanı olmuştur. Asya bölgesinin iki farklı ucunda yer alan Kore Yarımadası ve Güneydoğu Asya, çatışma ve savaşlardan kaçınamamışlardır. Tarihsel süreçlerinde benzer acı deneyimlere sahip olan Kore Cumhuriyeti (Güney Kore) ve Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) arasındaki ilişkiler 1990'ların başında başlar. Başta küçük ölçekli olan ilişkiler, bölgenin Asya Finansal Krizi'nin üstesinden gelme çabaları sırasında gelişme göstermiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak sadece sosyal, siyasal ve ekonomi alanlarda değil bölgesel güvenlik konularında da farklı platformlarda iş birlikleri artırılmıştır. Moon Jae-in hükümeti döneminde ise, Yeni Güney Politikası (New Southern Policy/NSP) ASEAN-Güney Kore ilişkilerini geliştirmek için önemli bir girişim olarak kabul edilmiştir. Bu makalenin temel amacı; Güney Kore'nin tarihsel olarak şekillenen stratejik kültür unsurlarının, ASEAN ile kurduğu güvenlik ilişkilerindeki rolünü anlamaktır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemleri kapsamında, Türkçe ve İngilizce akademik kaynaklar başta olmak üzere ikincil verilerden yararlanılmıştır. İlk olarak, Güney Kore'nin güvelik politikasını şekillendirmesinde etkili olan unsurlara değinilmiştir. İkinci bölümde, bölgesel bir örgüt olan ASEAN ve ASEAN'ın Asya bölgesinde barışın tesis edilmesine dair çabalarından bahsedilmektedir. Son olarak, Güney Kore ve ASEAN güvenlik ilişkileri

¹ Makale, 3 Nisan-3 Temmuz 2020 tarihleri arasında Ankara Kore Kültür Merkezi tarafından düzenlenen 1. KKM K-Academy'de bitirme ödevi olarak sunulmuş ve sonrasında revize edilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bölge Çalışmaları Enstitüsü, Bölge Çalışmaları Bölümü. E-posta: silaselinturkel@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7788-8616; Makale Gönderim Tarihi: 18 Nisan 2023; Makale Kabul Tarihi: 31 Mayıs 2023.

Önerilen Atıf: Türkeli, S. S., (2023). Güney Kore'nin Stratejik Kültürü Bağlamında ASEAN ile Bölgesel Güvenlik İlişkileri, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 6(12), s.59-79.

stratejik kültür bağlamında tarihsel olarak incelenmiştir. Makale, Moon Jae-in hükümeti döneminde Güney Kore'nin tarihsel ve toplumsal tecrübelerinin gözetilerek Güneydoğu Asya ülkeleri ile güvenlik ilişkileri geliştirme çabasında olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu tarihsel ve toplumsal tecrübeler, diğer bir ifade ile stratejik kültür unsurları, sadece Güney Kore için değil, aynı zamanda ASEAN için bölgesel güvenlik çabası olarak Seul yönetimi ile kurduğu ilişkinin nedenleri arasında olma potansiyeli taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kore Yarımadası, ASEAN+3, ASEAN Bölgesel Forum, Doğu Asya Zirvesi, Yeni Güney Politikası.*

South Korea's Regional Security Relations With ASEAN in The Context of Strategic Culture

Abstract: The Asian region became the subject of the colonies of the Western countries and then the Empire of Japan. During the Cold War, the countries of the region became the battleground of the great powers. The Korean Peninsula and Southeast Asia, located at two different ends of the Asian region, could not avoid conflicts and wars. The relations between the Republic of Korea (South Korea) and the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), which have similar painful experiences in their historical processes, begin in the early 1990s. Initially, small-scale relations flourished during the region's efforts to overcome the Asian Financial Crisis. As a result of this development, cooperation has been increased in different platforms, not only in social, political, and economic fields but also in regional security issues. During the Moon Jae-in government, the New Southern Policy (NSP) was recognized as an essential initiative to improve ASEAN-South Korea relations. The main purpose of this article is to understand the role of historically shaped strategic cultural elements of South Korea in its security relations with ASEAN. In the study, secondary data, especially academic sources in Turkish and English, were used within the scope of qualitative research methods. First, the elements that are effective in shaping South Korea's security policy are mentioned. In the second part, ASEAN as a regional organization, and ASEAN's efforts to establish peace in the Asian region are mentioned. Finally, South Korea and ASEAN security relations are historically examined in the context of strategic culture. The article reveals that during the Moon Jae-in government, South Korea tried to develop security relations with Southeast Asian countries by considering its historical and social experiences. However, these historical and social experiences, in other words, strategic cultural elements, not only for South Korea but also for

ASEAN have the potential to be among the reasons for its relationship with the Seoul government as a regional security effort.

Keywords: *Korean Peninsula, ASEAN+3, ASEAN Regional Forum, East Asia Summit, New Southern Policy.*

Giriş

1800'lü yıllarda Batılı devletlerin Asya bölgesinde kurdukları sömürgeci düzeninin ardından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam eden Japon istilaları hem Kore Yarımadası hem de Güneydoğu Asya için yıkıcı etkilere sahip olmuştur. Ardından, Soğuk Savaş dönemi ile bu bölgeler kapitalist ve komünist bloklar arasındaki güç mücadelesinin çatışma ortamına dönüşmüşlerdir. Güneydoğu Asyalı ülkeler, ASEAN etrafında bir araya gelerek dış güçlerin bölgedeki etkinliğini azaltma ve aralarında gerçekleştirecekleri siyasal, ekonomik ve sosyal iş birliği ile güçlenerek geçmişin etkilerinden kurtulma çabasına yönelmişlerdir. Güney Kore ise, Amerikan Birleşik Devletleri'nin (ABD) ekonomik ve askeri yardımlarının da katkısı ile kalkınmasına öncelik vermiş ve orta güçte (middle power) bir devlet olarak uluslararası etkinliğini artırmaya yönelmiştir.

Batılı ve Japon sömürge dönemleri ve bunun ardından Soğuk Savaş sonucunda benzer acı deneyimlere sahip olan Güney Kore ve ASEAN arasındaki ilişkiler 1990'ların başında başlamıştır. Başta küçük ölçekli olan ilişkiler, bölgenin Asya Finansal Krizi (1997-1998) ile ortaya çıkan ekonomik sıkıntılarının üstesinden gelme çabaları sırasında gelişme göstermiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak sadece sosyal, siyasal ve ekonomi alanlarda değil bölgesel güvenlik konularında da farklı platformlarda iş birlikleri artırılmıştır. Moon Jae-in hükümetinin NSP girişimi, ASEAN-Güney Kore ilişkilerini geliştirmek için önemli bir girişim olarak kabul edilmiştir. Bu makalenin temel amacı; Güney Kore'nin tarihsel olarak şekillenen stratejik kültür unsurlarının, ASEAN ile kurduğu güvenlik ilişkilerinde belirleyici olduğunu göstermektir. Ancak bu stratejik kültür unsurları, sadece Güney Kore için değil, aynı zamanda ASEAN için bölgesel güvenlik çabası olarak Seul yönetimi ile kurduğu ilişkinin nedenleri arasında olma potansiyeli taşımaktadır. Çalışmada temel olarak konu, Moon Jae-in hükümeti döneminde Güney Kore dış politika amaçları etrafında incelenmeye çabalanmıştır. Bu çalışmanın ilk bölümünde Güney Kore'nin stratejik kültür unsurları tanımlanmıştır. Bu unsurları meydana getiren olayların yanı sıra,

Güney Kore hükümetinin stratejik kültür kapsamında şekillenen güvenlik politikasına yine bu bölümde değinilmiştir. İkinci bölümde ASEAN'ın tarihsel gelişimi ve ASEAN+3 (ASEAN Plus Three/APT), ASEAN Bölgesel Forum (ASEAN Regional Forum/ARF) ve Doğu Asya Zirvesi (East Asia Summit/EAS) organizasyonlarının yanı sıra Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi (The Zone of Peace, Freedom and Neutrality/ZOPFAN) ve Güneydoğu Asya Nükleer Silahsız Bölge Antlaşması (Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone/SEANWFZ) mekanizmaları, ASEAN'ın bölgesel güvenlik çabaları olarak konu edinilmiştir. Üçüncü bölümde ise Güney Kore-ASEAN ilişkilerinin tarihi ve bölgesel güvenlik konularındaki iş birliklerine değinilmiştir. Bölgesel güvenlik forumları ile birlikte Moon Jae-in hükümetinin NSP inisiyatifi, bu ilişkilerin merkezinde konumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise, Güney Kore'nin ASEAN ile bölgesel güvenlik çerçevesinde ilişki gerçekleştirmesinin sebebi sayılabilecek stratejik kültür unsurları nedenleri ile beraber açıklanmıştır.

Güney Kore'nin Güvenlik Algısı

Güney Kore'nin bölgesel anlamda güvenlik algısını kavrayabilmemiz için öncelikle stratejik kültürünü anlamamız büyük önem arz etmektedir. Tanım olarak stratejik kültür, tarihsel deneyimler, toplumsal hatıra ve değerler sonucu ortaya çıkan güvenlik politikaları, strateji üretimi ve bunların sonuçlarına neden olan bakış açılarının toplamıdır. Güney Kore'nin stratejik kültürünü temel olarak üç unsur şekillendirir. Birincisi, varlık ve güç edinme Güney Kore'nin kuruluşundan bu yana sürekli bir ulusal amaç olmuştur. İkincisi, Kore Savaşı (1950-1953) dikkate alındığında Kuzey Kore tehdidine karşı mücadele, Güney Kore'nin ulusal savunma ajandasında uzun süredir varlık göstermektedir. Son olarak, ABD ile müttefikliğini devam ettirme ülke için kritik bir unsur olmaya devam etmektedir (Kim, 2014). Bu üç önemli unsur dışında Güney Kore stratejik kültürünü etkileyen unsurlar şu şekilde sıralanabilir: Kore Yarımadası'nın jeopolitik konumu, Japonya sömürge döneminin etkileri ve yakın tarihte Güney Kore dış politikasının merkezinde yer alan çok taraflılık. Bu unsurlara ek olarak tarihsel anlamda Çin etkisi ve Konfüçyüsçülük, Kore stratejik kültüründe yer alan önemli unsurlardır. Ancak, bu iki unsur bölgesel güvenlikten çok Güney Kore'nin içerisindeki dinamiklere etki etmesi nedeniyle bu çalışmada konu edilmeyecektir.

Güney Kore coğrafyası, stratejik kültürünün şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Bölgenin Çin, Japonya ve Rusya topraklarının ortasında yer alarak bu topraklar arasındaki bağlantıyı sağlaması ve stratejik deniz yollarına ulaşımı olması nedeniyle tarih boyunca değerli addedilen bir bölge olmuştur (Kim, 2014). Görece zayıf addedilen bir devletin sınırlarını bölgenin büyük güçleri ile paylaşması, Kore'ye güç dengesinin sağlanmasında stratejik önem kazandırmıştır. Diğer yandan, Asya ve Pasifik arasında köprü görevi ile öne çıkan Kore Yarımadası, büyük güçlerin rekabetinin kurbanı olmuş ve tarih boyunca 900 üzerinde küçük ve büyük istilalara sahne olmuştur (Cha, 2001).

Kore Yarımadası'nın doğusuna yöneldiğimizde, Japonlar ile ilişkilerinde Koreliler için önemli olan üç unsur olduğu görülür: Sömürge döneminde izledikleri politikalar nedeniyle samimi bir şekilde özür dilenmesi, bu dönemde köle olarak çalıştırılan işçilere yönelik tanıma, rahatlatıcı kadınlara yönelik tanıma ve tazminat talepleridir (Kim, 2014). İkinci Dünya Savaşı ile son bulan Japon sömürge dönemindeki bu olumsuz hatıralar ile şekillenen ilişkilerin yanı sıra Liancourt Kayalıkları olarak da adlandırılan Dokdo/Takeshima adalarındaki egemenlik iddiaları Japonya ve Güney Kore arasında sık sık askeri ve siyasi gerginliklerin yaşanmasına yol açmaktadır.

Güney Kore, kuruluşundan sonraki süreçte sürekli yoksulluk hali yaşadığı bir döneme girmiştir. Bu nedenle ekonomiden savunmaya birçok konuda ABD'ye bağımlı olmaktan kaçınmamıştır. Bu bağımlılığı azaltmak ve dünyanın en fakir ülkesi olma konumundan uzaklaşmak için 1960'larda varlıklı ve güçlü bir devlet inşa etme düşüncesi ülkenin politika planlamasına yerleşti (Kim, 2014). Japonya'nın 19.yüzyılda gerçekleştirdiği Meiji Restorasyonu'ndan etkilenen Park Chung Hee, yine o dönemin sloganı olan "zengin ülke ve güçlü ordu" hedefini benimsemiştir (Holcombe, 2016: 346). Bu amaç çerçevesinde öncelikli olarak, yakın yüzyıldaki kolonileşme tarihine cevap niteliği taşıyan kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon) çerçevesinde politikalar izlenmiştir. Park Chung Hee, 19. yüzyılda Japonya sömürgesi olan ve ardından 20. yüzyıl başında büyük güçlerin mücadelesinde çatışma alanına dönüşen Kore Yarımadası hatıraları ile şekillenen Güney Korelilerin mutsuz ve mağdur düşünce yapısını değiştirmeye çabaladı. Silla döneminde, genç aristokratlardan oluşturulan Hwarang savaşçı birliği ve 1500'lerde Choseon Hanedanlığı'nı Japon işgalinden

kurtaran Amiral Yi Sun-sin'in kahramanlığı ile yeni bir tarihsel anlatı olarak ön plana çıkarıldı (Kim, 2014). Park Chung Hee, güçlü ordu yaratma hedefi ile askeri modernleşmeye büyük önem vermiştir. 1974 yılında Yulgok Programı çerçevesinde askeri modernleşme hız kazanmıştır (Cha, 2001). Yine varlıklı ve güçlü ülke inşa etme hedefi çerçevesinde Güney Kore, 2005 yılı itibari ile uzun soluklu savunma reformlarına başladı. Temel amaç askeri kuvvetleri modernleştirmek ve teknolojiye uyumlu hale getirmektir (Kim, 2014).

Japonya'nın adayı terk etmesinin ardından Kore Yarımadası'ndaki ideolojik ayrışma ve Kore Savaşı'nın hatıraları Kuzey Kore (Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti) tehdidini açığa çıkardı. Bu tehdidin uzun süredir var olmasının en önemli nedeni 1950 ve 1953 yılları arasındaki Kore Savaşı'nın teknik olarak bir barış anlaşması ile sonlandırılmamış olmasıdır. Diğer yandan, Kuzey Kore'nin nükleer silah sahipliğini açıklaması, tehdidin doğasında değişmeye neden olmuştur (Kim, 2014). Kuzey Kore, Güney Kore'yi sık sık yok etme söyleminde bulunurken nükleer silah ve füze geliştirme programları, bunların testleri ve Mart 2010'da Cheonan gemisinin batırılması gibi provokasyonları, Güney Kore güvenliğini tehdit etmektedir (Emmers-Teo, 2018: 48-63).

Güney Kore'nin kuruluş sürecinde ortaya çıkan yakın ilişkiler ABD ile yakın müttefikliği başlatmış olsa da Koreliler ile Amerikalıların ilk teması 1800'lü yıllara dayanmaktadır. 1866'da Kore Yarımadası'na ticaret yapma isteği ile gelen General Sherman ve mürettebatı Koreliler tarafından bozguna uğratıldı. Bunun üzerine Amerikalılar, 1000 mürettebatlı savaş gemisi ile 1871'de tekrar geldi ve Kanghwa Adası'nı işgal etti. Bu sırada, Japonya da Kore'yi kendisi ile anlaşma yapmaya zorluyordu. Kore, çözümü Japonya'yı dengeleyerek Avrupalılar ve Amerikalılar ile anlaşma yapmakta buldu (Kim, 2014). Günümüzde ABD, Güney Kore'nin güvenlik stratejisinin merkezinde yer almaktadır. Sadece Kuzey Kore tehdidine yönelik Kore Yarımadası'nın güvenliği için değil; aynı zamanda Kuzeydoğu Asya'da istikrarın sağlanması için ABD'nin varlığı önem arz etmektedir (Emmers-Teo, 2018: 48-63). Ancak ABD'nin bölge için önemli bir konuma yükselmesi 1940'lı yıllarda başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda mağlup olan Japonya'nın Kore Yarımadası'ndan çekilmesinin ardından kuzeydeki Rus askeri varlığı ile beraber Amerikan askerleri de güneye yerleştiler. 1948 yılında resmi isimleri ile Kore Cumhuriyeti ve Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşlarını ilan etmeleri, yarımadadaki Soğuk

Savaş tansiyonunu dindirmeye yetmemiştir. 1950-1953 yıllarında Kore Savaşı sırasında Amerikan askerleri Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında öncü rol oynadı. Kore Savaşı'nın ardından, ABD'nin sağladığı askeri ve ekonomik yardımlar günümüz Güney Kore'sinin güçlü bir devlet olarak varlık göstermesinde önemli bir etken olmuştur.

Soğuk Savaşın son bulması ile Güney Kore'nin tehdit algısı Kuzey Kore tehdidinin dışına çıkarak genişledi (Emmers-Teo, 2018: 48-63). Çin'in yükselişi, Japonya'da artan milliyetçi politika, ABD ile olan müttefikliğin dönüşümü, iklim değişikliği, nükleer yayılma gibi küresel sorunlar Güney Kore'nin stratejik kültürünü etkiledi (Kim, 2014). Daha geniş bir güvenlik konsepti arayışına giren Güney Kore, geleneksel askeri tehditlerin yanı sıra geleneksel olmayan askeri ve insani konuları güvenlik politikalarına dahil etti (Lee, 2004: 106-126). Diğer yandan, Güneydoğu Asya'da büyük güçlerin mücadelesinin olumsuz etkisini azaltmaya yarayan ASEAN'ın varlığının aksine, Kuzeydoğu Asya'da bu rolü üstlenecek bir uluslararası örgüt bulunmamaktadır. Güney Kore, 1960'lardan 1990'lara kadar süren sosyoekonomik kalkınması sayesinde bir yandan içerideki kapasitesini geliştirirken diğer yandan uluslararası toplumun diğer üyeleri ile ağırlığını artırarak uluslararası ve bölgesel toplulukların yararını amaçlayan girişimlerde bulundu. Güney Kore, nüfusun yaşlanması ve küresel tüketimin düşmesi gibi faktörlerin etkisi ile gelecekte ekonomik büyümenin yavaşlaması tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır. Yine de dünyanın en gelişmiş ve modern ekonomilerinden biri olmaya devam edecektir. Ekonomisinde mevcut olan yüksek seviyedeki kaynağın varlığı da ülkenin savunma sektörüne ve diplomasi alanına yansımaktadır (Emmers-Teo, 2018: 48-63). 1950'li yıllardan bu yana ABD-Güney Kore müttefikliği, Kuzeydoğu Asya ve Kore Yarımadası güvenliğinin temel yapı taşı olmuştur. Ancak Güney Kore ekonomisinin gelişmesi ve askeri gücünün artmasının sonucu olarak ülkenin ulusal savunma kapasitesine olan güveni arttı ve Güney Kore halkı ABD'ye olan bağımlılığın azaltılması talebinde bulundu. Güney Kore güvenliği için iki Kore arasındaki diyalog ve ABD ile müttefiklik kritik olsa da Soğuk Savaş sonrası süratle hız kazanan çok taraflı yaklaşımlar Seul yönetimi tarafından göz ardı edilmedi (Lee, 2004: 106-126). 1990'lar itibari ile orta güç kimliğini benimseyen Güney Kore, bu kapsamda dış politikasını planladı. İlk kez Başkan Roh Tae-woo tarafından Güney Kore'nin statüsünü belirtmek için kullanılan bu ifade ile ekonomi ve çevre sorunları gibi çeşitli konularda uluslararası iş

birliği amaçlandı. Ayrıca orta güç kimliği altında, siyaset ve dış politika konularında devletlerin tek başlarına mücadele etmeleri yerine arabuluculuk faaliyetleri, arabuluculuk mekanizmalarının artırılması ve evrensel normların yayılması önemli unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2020: 67-85). Bu anlamda, 1990'lardan beri Güney Kore, diplomasi ağını genişleterek uluslararası örgütlere katılımını artırdı. Orta güç statüsünü ön plana çıkaran Güney Kore, normatif güvenlik ajandasında güven inşası (confidence-building) ve genel olarak çok taraflılığı (multilateralism) benimsedi. Moon Jae-in hükümeti, özellikle Kuzey Kore sorununun çözümüne ilişkin birçok diyalog platformunu koordine etmekte ve desteklemektedir (Emmers-Teo, 2018: 48-63).

ASEAN ve Bölgesel Güvenlik

Tarihsel olarak Güneydoğu Asya devletleri, sadece büyük güçlerin mücadelelerinin ortasında kalmadılar; aynı zamanda kendi aralarındaki tarihin çeşitli aşamalarında ortaya çıkan çatışmalarla da yüzleşmek zorunda kaldılar. Bu sırada, bölgedeki istikrarsız koşullar ise ASEAN'ın oluşmasını tetikleyen etken bir unsur oldu. Asya toplumları, mevcut olan kültür, etnik, din, dil ve stratejik algılayış farklılıkları nedeniyle, daha homojen bir yapıya sahip olan Batı tarzı bir uluslararası bir örgüt etrafında toplanamazlardı. Bu nedenle Güneydoğu Asya ülkeleri şu iki prensip ile bir bölgesel örgüt çatısı altında siyasal, güvenlik, ekonomi ve sosyal meselelerde iş birliğine gitmeye karar verdiler: Müdahalesizlik (non-interference) ve konsensus (consensus).

1800'li yıllardaki Batı ülkelerinin sömürge faaliyetlerinin ardından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar süren Japon işgalleri, Güney Doğu Asyalı toplumları olumsuz biçimde etkiledi. 1955-1975 yılları arasında ise Vietnam Savaşı ve gerilla çatışmaları, bu bölgede istikrarsız ve güvensizliğe neden oldu. Güneydoğu Asyalı devletler, 1966'dan itibaren kendi iç meselelerine dış müdahale olmaksızın karşılıklı ilişkiler kurabilecekleri bir bölgesel örgüt oluşturmak için müzakerelere başladılar (Yates, 2017). Bu örgütün oluşturulma çabasındaki temel amaç, Endonezya-Malezya Çatışması (1963-1966) problemini çözüme kavuşturmak ve dış güçlere karşı gelebilmek için ortak bir güç dizayn etmektir (Beeson, 2008). Sonuç olarak, 8 Ağustos 1967 tarihinde Tayland'ın başkenti Bangkok'ta bir araya gelen Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland temsilcileri ASEAN Deklarasyon (Bangkok Deklarasyon) metnini imzalayarak ASEAN'ı kurdular (ASEAN, t.y.).

Metni imzalayan devletler şu 7 amacın gerçekleştirilmesi üzerinde anlaştılar:

1. Ekonomik büyüme, sosyal ilerleme ve kültürel gelişme
2. Bölgesel barış ve istikrar
3. Ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel ve yönetsel iş birliği
4. Eğitim ve araştırma konularında karşılıklı yardım
5. Tarım, sanayi, ticaret, ulaşım, iletişim ve yaşamsal standartların yükseltilmesinde iş birliği
6. Güneydoğu Asya çalışmalarının tanıtılması
7. Bölgesel ve uluslararası örgütlerle iş birliği (Severino, 2008).

Bu yedi madde ile bölgesel çatışmaların iş birliği ile çözülmesi ve temel amaçlar konusunda iş birliği sağlanması planlanmıştı. ASEAN'ın ortaya çıktığı dönemlerde Güneydoğu Asya son derece umutsuz olarak ifade edilebilecek koşullar altındaydı. Bölgedeki etnik ve dini çeşitliliğin yanı sıra sömürge geçmişleri nedeniyle Güneydoğu Asyalı uluslar birbirlerine yabancılaşmış ve farklı ulusal tecrübeleri nedeniyle farklı stratejik bakış açıları geliştirmişlerdi. Kendi aralarındaki toprak kavgalarının yanı sıra Çin ile olumsuz ilişkilere sahiptiler. Bu yeni birlik öncesinde, bölgede çeşitli devletlerarası örgütler vardı; ancak bunların amaç ve kapsadıkları konular sınırlıydı. ASEAN ile daha önce olmayan biçimde tüm Güneydoğu Asya ülkelerini bir araya getirmek hedefleniyordu. Çatışmaları barışçıl biçimde çözmek ve yeni çatışmaların ortaya çıkmasını engelleyebilme kapasitesini geliştirmenin yanı sıra, ASEAN'ın birbirine yabancı bölge toplumları arasında bir köprü görevi gerçekleştireceği düşünülüyordu. Başka bir beklenti ise bölgesel iş birliği ve istikrarın gerçekleştirilmesinin bir sonucu olarak ASEAN'ın ulusal kalkınmalara yardım edebileceği düşüncesiydi (Severino, 2008).

Güneydoğu Asya'da sömürge güçlerinin bölgeden çekilmesinin ardından dış güçlerin siyasal kazanç elde etmeye çalışabileceği bir güç boşluğu ortaya çıkmıştı. Kasım 1971'de, ASEAN, ZOPFAN deklarasyonu ile Güneydoğu Asya ülkelerinin dış güçlerin müdahalesinden bağımsız olduklarını açıkladılar (Severino, 2008). ZOPFAN'ın yürürlüğe girmesi, ortaya çıkan güç boşluğuna Güneydoğu Asya ülkelerinin bir cevabı niteliği taşımaktaydı.

ASEAN'ın kurucu üyeleri ilk zirveyi 24 Şubat 1976 tarihinde Bali'de gerçekleştirdi. Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve

Tayland bölge devletleri arasındaki ilişkileri düzenlemek için belirlenen normları Dostluk ve İş birliği Antlaşması (Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia/TAC) altında somutlaştırmışlardır (Severino, 2008). ASEAN üye ülkelerinin kabul ettiği temel prensipler şunlardır:

1. Tüm ulusların bağımsızlık, egemenlik, eşitlik, toprak bütünlüğü ve ulusal kimliklerine karşılıklılık çerçevesinde saygı
2. Her devletin dış müdahale, hükümet devirme ve baskıdan muaf biçimde ulusal varlığını devam ettirebilme hakkı
3. Başkasının iç işlerine müdahale etmeme
4. Farklılık ya da çatışmaların barışçıl biçimde çözümü
5. Tehdit ve güç kullanımını terk etme
6. Üyeler arasında etkili iş birliği (ASEAN, t.y.).

TAC ile maddeleştirilen normlar, siyaset ve güvenlik çerçevesinde ASEAN'ın rehber prensipleri olarak kabul görmektedir. TAC, normlarının kabulü ile Güneydoğu Asyalı herhangi iki ülke arasındaki çatışma ihtimalinin düşürülmesi ve ilişkilerin istikrarlı gelişimine yarar sağlamıştır (Severino, 2008).

Güneydoğu Asya'da çatışmaların çözüme kavuşturulma süreci ile beraber ASEAN'a katılımlar devam etti. 1984 tarihinde Brunei, 1995'de Vietnam, 1997'de Laos ve Myanmar, ve son olarak Kamboçya 1999 yılında ASEAN bünyesine katıldı (ASEAN, t.y.). Güneydoğu Asya ülkelerinin birlikte ASEAN'a dahil olması bölgesel barış ve istikrarın daha olumlu yöne evrilmesine neden oldu. Ancak başka bir açıdan bakıldığında, yeni üyelerin varlığı ASEAN'ın siyasal, ekonomik, kültürel ve tarihsel çeşitliliği ile karar alma sürecinin karmaşıklığını artırdı (Severino, 2008).

ZOPFAN'ın önemli bir tamamlayıcısı olarak, 1995 yılında ASEAN üye ülkeleri, SEANWFZ metnini imzalamışlardır. Bu antlaşma ile Güneydoğu Asya ülkeleri, nükleer silah geliştirme, üretme ve diğer yollarla edinme faaliyetlerinde bulunmayacakları, nükleer silah sahibi olmayacakları ve nükleer silah test etmeyeceklerine yönelik söz vermişlerdir. SEANWFZ'nin kabulü ile ASEAN ülkeleri, bölgede nükleer silah varlığından kaçınmaya çalışmışlardır ve böylece Güneydoğu Asya dünyadaki birkaç nükleer silahsız bölgeden biri olmuştur. Mart 1997'de yürürlüğe giren antlaşma, ASEAN'ın küresel anlamda nükleer silahların yayılmasını önleme rejimine katkısı olarak değerlendirilir (Severino, 2008).

ASEAN, büyük güçleri Güneydoğu Asya ile bir araya getirerek bölgesel güvenlik ve istikrarı güçlendirme arayışına girdi. Bu amaçla aldığı ilk inisiyatif Diyalog Partnerliği oldu. ASEAN başlangıçta diyalog partnerleri ile ekonomik iş birliğine yönelse de zamanla güvenlik konularına değinilmesi kaçınılmaz oldu. Bu partnerler ile gerçekleştirilen ASEAN Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda (ASEAN Post-Ministerial Conference/PMC) siyasi konular ağırlık kazanmaya başladı. Ancak Rusya, Çin ve Vietnam olmadan bölgesel güvenlik ve barış tam anlamı ile gerçekleştirilemiyordu. Bu amaçla ASEAN'ın gözlemci üyelerinin de dahil olduğu ARF oluşturuldu. ARF'nin en önemli organizasyonu olan ASEAN Bakanlar Toplantısı'nın (ASEAN Ministerial Meeting) ilki 1994'te Bangkok'ta düzenlendi. ARF çerçevesinde, bölgesel güvenlik problemlerinin ele alındığı Bakanlar Toplantısı'nın yanı sıra karşılıklı güven inşa edici, bağlantıları genişletecek ve ortak problemlere karşı iş birliği kapasitesini artıracak birçok etkinlik düzenlenmektedir. ARF'nin ikinci Bakanlar Toplantısı'nda üç aşamadan oluşan Concept Paper'ın kabulü ile forumun ilerleyişi belirlenmiştir: Karşılıklı güven inşası, önleyici diplomasi (preventive diplomacy), çatışma çözümü mekanizmasının geliştirilmesi. Her ne kadar ARF önleyici diplomasinin işlemesi için etkili bir mekanizma kurmada başarısız olsa da Asya-Pasifik genişliğinde çeşitli güçteki aktörlerin katıldığı ve güvenlik meselelerinin görüşüldüğü tek bölgesel organizasyon olma sıfatı ile büyük önem taşımaktadır (Severino, 2008).

ASEAN'ın bölgesel güvenliği destekleyici diğer platformları ise APT ve EAS'dır. Kuzeydoğu Asya bölgesine yüksek önem atfeden ASEAN, buradaki ülkeler ile yakınlaşabilmek için 1997'de Çin, Japonya ve Güney Kore katılımı ile APT sürecini başlatmıştır. Bu üç devlet ASEAN'ın müdahalesizlik ve silaha başvurmama normlarını onaylarken; kendi aralarındaki sorunları da tartışabilecekleri bir platforma katılmışlardır. İlk zirvesi 2005'te Kuala Lumpur'da düzenlenen EAS'a ise ASEAN liderlerinin yanı sıra Avustralya, Çin, Hindistan, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda katılmaktadır. EAS, geniş ölçüdeki stratejik siyasi ve ekonomik konuların tartışılması önemli bir ortam oluşturmaktadır (Severino, 2008).

ASEAN'ın bölgesel güvenliğe yönelik katkılarının sınırlı olmasına rağmen, genel anlamda sunduğu katkı olduğundan daha az gösterilmektedir (Ba, 2010). ASEAN güvenlik alanında bölgesel çatışmaları önleme ve yönetme, tansiyonun yükselerek silahlı çatışmaya dönüşmesini önleme, ülke içindeki çatışmasının

diğerlerine sıçramasının önüne geçme ve son olarak büyük güçlerin Güneydoğu Asya bölgesine müdahalesini engelleyebilmeye odaklanmıştır. Güvenlik alanındaki kurumsal yapılanmasında diyalog ve danışma mekanizmasını tercih etmiştir (Acharya, 1998). Bunun sonucunda; ASEAN farklı stratejilere sahip, birbirlerine şüphe ile bakan aktörleri bir araya getirebilmiş ve tansiyonun düşürülmesine katkı sunmuştur. Öncelikli olarak ASEAN, Güneydoğu Asya devletlerini güvelik iş birliğine yönelterek bölgesel stabiliteyi desteklemiştir. İkinci olarak, ASEAN ülkelerinin büyük güçlerle ilişkilerini şekillendirmiştir. Kurumsallaşma çabasının sonucu olarak bugün ASEAN-Kuzeydoğu Asya ülkeleri arasındaki ilişkiler daha düzenli, öngörülebilir ve kurumsal bir zemine oturtulmuştur. Son olarak büyük güçler, ASEAN bünyesindeki ARF ve APT gibi platformlara katılarak kendi aralarında diyalog kurma, şeffaflık geliştirme ve büyük çatışmaları dengeleme fırsatı yakalamışlardır (Ba, 2010).

Sunduğu katkılara rağmen ASEAN, bünyesindeki aktörler ve kurumsal yapısı nedeniyle güvenlik meseleliklerinde etkin olmasını engelleyen birçok durumla karşı karşıya kalmaktadır. Müdahalesizlik prensibi ve konsensus ile karar verme süreci ASEAN'ın kurumsallığına etki eden iki önemli konudur. Bu iki unsur özellikle farklı bölgeselleşme geleneğinden gelen Batılı güçlerin memnuniyetsizliğine neden olurken ASEAN'ın kapasitesini sınırlamaktadır. Ayrıca, aktörlerin politika öneri ve tercihlerinin farklı olması ve birlik bünyesinde farklı beklentilere sahip olmaları konsensus sürecinin sağlıklı ilerlemesini engellemektedir. Bunlara ek olarak, ARF'nin aksine APT'nin geleneksel güvenlik sorunlarına değinmiyor olması, etkinliğini kısıtlamaktadır (Ba, 2010). Son olarak ASEAN, Güney Çin Denizi sorunu gibi bölgesel krizlerin çözümünde etkili mekanizma oluşturamamıştır. Bölgesel krizlerin çözümünde, iş birliği, norm oluşturma ve diyalog fırsatı yaratma ile yürütülen güven inşası ile sınırlı kalmıştır (Lai, 2018).

ASEAN ve Güney Kore Arasındaki Güvenlik İlişkileri

Güney Kore ve ASEAN arasındaki ilişkiler Kasım 1989'da sektörel diyalog iş birliği çerçevesinde başladı. 1991 yılında ise ASEAN tarafından Güney Kore tam Diyalog Partneri unvanını aldı. 2004 yılında TAC'ı onaylayan Güney Kore, yine aynı yıl ASEAN ile Kapsamlı İşbirliği Partnerliği Ortak Deklerasyonu'na (The Joint Declaration on Comprehensive Cooperation Partnership) imza attı. Kasım 2010 yılında düzenlenen 13. ASEAN-ROK Zirvesi'nde ilişki

stratejik partnerliğe yükseltildi. Seul yönetimi, Eylül 2012 tarihinde Jakarta'da ASEAN elçiliği açtı ve Ekim ayında ilk elçisini gönderdi (ASEAN, 2019).

ASEAN ve Güney Kore arasındaki ilişkiler erken dönemde mütevazı ölçüde şekillenmekteydi. Ancak ikinci aşama, 1997 tarihinde Asya Finansal Krizi'nin patlak vermesi ile gerçekleşti (Lee, 2019/1). Bu kriz ile Kuzeydoğu Asya bölgesi; Çin, Japonya ve Güney Kore arasında gerçekleşecek yakın ilişkilerin sinyallerini vermeye başlamıştı. Aralık 1997'de Malezya Başbakanı Mahathir Mohammad'ın daveti ile bu üç devletin liderleri, ASEAN Zirve toplantısına katıldılar. Böylece APT süreci başlamış oldu (Severino, 2012: 15-16). Bölge ülkeleri, birlikte hareket ederek tüm Asya'yı etkisi altına alan bu krizin üstesinden gelmeye çabaladılar. ASEAN-Güney Kore ilişkileri de bu çok taraflı kapsamda, iki aktörün daha fazla bir araya gelme ve tartışma fırsatı yakalaması sayesinde gerçekleşti (Lee, 2019/1).

Asya ve özel olarak ASEAN kapsamında bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesi için bölgedeki ekonomik entegrasyon, Kore Yarımadası'ndaki durumun istikrarlı hale getirilebilmesi ve Asya-Pasifik bölgesinde ortak güvenlik sorunlarına karşılık verebilme ile ilişkili olarak Güney Kore önemli bir aktör olarak ortaya çıktı. ASEAN devletleri için Güney Kore, ABD ile olan yakın ilişkisi de göz önüne alındığında, ASEAN ve Batılı devletler arasında bir köprü kurma görevi üstlenmektedir. Güney Kore'nin bölgeye sunduğu teknik ve kalkınmaya yönelik yardımları, ASEAN bölgesinin siyasal krizler ve ekonomik zorluklarına olumlu katkı sunması nedeniyle önemli görülüyor. Aynı zamanda ASEAN ülkeleri, geleneksel olmayan güvenlik problemlerinde ve Güney Çin Denizi ile ilişkili tansiyonun düşürülmesinde Güney Kore'den daha etkili bir rol oynamasını bekliyor (Lai, 2018). Çin'in, Güney Çin Denizi ve buradaki adalar üzerindeki hak iddia etmesi, ASEAN için kritik öneme sahip konulardan biridir. Diğer yandan 1979 yılından beri devam eden siyasi ve ekonomik anlamda Çin'in yükselişi ASEAN ülkeleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Doğu Asya'nın bölgesel güçlerinden bir diğeri olan Japonya, İkinci Dünya Savaşı sırasında Kore Yarımadası'nda olduğu gibi Güneydoğu Asya tarihine de acı dolu hatıralar bırakmıştır. Shinzo Abe hükümeti döneminde, milliyetçi politika ile şekillendirdiği dış politikası ise yine Güneydoğu Asya ülkelerini tedirgin etmiştir. Ancak Çin'in ve Japonya'nın aksine Güney Kore'nin ASEAN bölgesi ile probleminin

olmaması, sömürge geçmişi olmaması ve tehdit edici söylemlerde bulunmaması ASEAN için alternatif bir orta güç olarak bölgesel arenada dikkat çekmesine neden olmaktadır (Çelik, 2020: 67-85).

Güney Kore ise, Moon Jae-in hükümeti döneminde ASEAN ile siyasi ilişkilerine büyük önem atfetmiştir. ASEAN'ın sürdürdüğü bölgesel rolünü destekleyen Güney Kore, ASEAN bünyesindeki ARF, EAS, ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı (ASEAN Defense Minister's Meeting-Plus/ADMM-Plus) ve Genişletilmiş ASEAN Deniz Forumu (Expanded ASEAN Maritime Forum/EAMF) platformlarına katılım sağlıyor (Lai, 2018). Moon hükümeti döneminde, Güney Kore'nin bölgesel anlamda çok taraflı platformlara katılmasının en önemli nedenlerinden biri, Kuzey Kore ile bağlantı kurmak ve Kuzey Kore'nin bölgesel diyaloglara katılımını sağlamaktır. Bu nedenle Güney Kore'nin ASEAN'a katılımı bir ölçüde Kuzey Kore'ye direk olmayan biçimde etki edebilme fırsatı yakalayabilecek olmasıydı. ARF, Kuzey Kore'nin katıldığı ender bölgesel platformlardan biri olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır (Emmers-Teo, 2018: 48-63). İki Kore'nin bir arada yer aldığı ARF Bakanlar Toplantısının yanı sıra ASEAN Zirvelerinde Kore Yarımadası'ndaki gelişmeler ASEAN Dışişleri Bakanları tarafından sık sık tartışılır. Örneğin; Nisan 2012'de ASEAN Zirvesi'nde BM Güvenlik Konseyi'nin Kuzey Kore'ye uyguladığı kararların ASEAN tarafından desteklendiği açıklanmış ve Altılı Görüşmeleri (Six Party Talk) devam ettirme çağrısı yapılmıştır (Severino, 2012: 15-16).

ASEAN ve Kuzey Kore arasında, geçmişten bu yana devam eden dostça ve istikrarlı bir ilişki bulunmaktadır. 2000 yılından beri Kuzey Kore, ARF toplantılarına katılımı sayesinde ASEAN ülkeleri ile çok taraflı ilişkiler yürütüyor. Pyongyang'ın ASEAN ülkelerinde temsilciliğinin bulunması ile somutlaşmış resmi ilişkilerin yanı sıra düşük miktarda kapasiteye sahip olsa da ekonomik ilişkileri bulunuyor. Uluslararası toplumdaki izole olmuş bir Kuzey Kore için Güneydoğu Asya ile kurulan ilişkiler avantaj olarak görülmesine rağmen ASEAN, Kuzey Kore'nin BM Güvenlik Konseyi kararlarına uyması gerektiğini düşünüyor ve Kore Yarımadası'nda nükleer silahsızlanmayı destekliyor. ASEAN ülkelerince Kuzey Kore'nin nükleer silahlara sahip olması bölgesel barışın korunmasına tehdit olarak algılanıyor (Nah, 2017). Kuzey Kore'nin nükleer silah sahipliğinin önüne geçilememesinin sonucu olarak bölgesel silahlanma yarışının artması ve Doğu Asya'da nükleer yayılma

sorununun gündeme gelmesinden endişe ediliyor (Lee, 2004). Bu nedenle Kuzey Kore ile diplomatik ve ekonomik ilişki içerisinde olan ve Kore Yarımadası'nda barış ortamının oluşturulmasını destekleyen ASEAN, Güney Kore'nin Kuzey Kore'yi uzlaşma masasına oturtabilme çabasında önemli bir aktör olarak rol kazanmaktadır.

Güney Kore, Kore Yarımadası probleminin çözümünde her ne kadar iki Kore'nin lider rolü üstlenmesi ve yarımada politikalarına yönelik müdahaleleri önlemede kararlı olsa da yarımadadaki barışın komşu ülkelerin yakın iş birliği ile gerçekleştirilmesinden yanadır (Lee, 2004). ARF, Asya-Pasifik bölgesi güvenliğine dahil olan ya da etki eden ülkelerin büyük kısmını bir araya getirmekle birlikte, bu bölgede stratejik bir topluluk oluşturmanın en önemli adımını atmıştır. ARF bir tartışma forumudur ve grup çıkarından çok bireysel çıkarlara odaklanmıştır. Diğer yandan, Kuzeydoğu Asya'da var olan Kore Yarımadasındaki belirsizlik, nükleer yayılma, askeri çoğalma ve bölgesel rekabet ile baş edebilmek için karşılıklı güven inşa etme ve önleyici diplomasi mekanizmalarını benimsemiş çok taraflı kuruma ihtiyaç duyulmaktadır (Kim, 1998). Güney Kore, ARF'ye sadece bölgenin tek çok taraflı platformu olması nedeniyle pozitif rol vermemiştir. Seul yönetimi için ARF aynı zamanda var olan ikili güvenlik düzenlemelerinin tamamlayıcısı rolündedir. Kore Yarımadası güvenlik sorunu, forumun kuruluşundan bu yana önemli tartışma konularından biri olmuştur. Haziran 2000'de Kuzey Kore'nin katılımının ardından, ARF çalışma alanı içinde Kuzeydoğu Asya Güvenlik Forumu (Northeast Asia Security Forum) kurularak, bölgenin güvenlik konularında çok taraflı tartışma ortamını gerçekleştirme fırsatı yakalanmıştır. ARF, Kore Yarımadası uzlaşısının sağlanmasında aktif rol oynamamıştır. Ancak yüksek profildeki yetkililerin Asya-Pasifik güvenlik forumunda tartışmaları ve ilk bölgesel güven inşa etme girişimi olması nedeniyle son derece önemlidir. Kuzey Kore politikasının yanı sıra bir Doğu Asya Topluluğu vizyonunu gerçekleştirme çabasında olan Güney Kore de, 1992- 2000 yılları arasında Doğu Asya Vizyon Grubu (EAVS) ve Doğu Asya Çalışma Grubu (EASG) faaliyetlerinde lider rolü üstlendi (Lee, 2004). Güney Kore'nin bölgesel güvenliğe ilişkin en görünür olduğu yer EAVS önerisiydi ki bu da EAS'ın kurulmasına öncülük etti. Aralık 1998'de gerçekleştirilen ikinci APT Zirvesi'nde Kim Dae-jung tarafından başlatılan Doğu Asya Vizyon Grubu'nun amacı bir Doğu Asya Topluluğu oluşturmaktır. Bu topluluk ile bölgesel anlamda siyasal ve güvenlik alanlarında iş birliği yapmak

hedeflenmişti. Güney Kore'nin bu inisiyatifi Endonezya ve Malezya liderliğinde devam ettirildi (Emmers-Teo, 2018: 48-63).

Moon Jae-in hükümeti döneminde, NSP sayesinde ASEAN ve Güney Kore ilişkileri yeni bir döneme girdi. Bu politikada dikkat çekici olan nokta Güney Kore'nin ilk defa kesin bir başlık koyarak ASEAN'a yönelik politika girişiminde bulunmasıydı (Lee, 2019/1). Başkan Moon Jae-in, 2017 başkanlık seçimi kampanyasında duyurduğu dış politika planlamasında ilk defa NSP girişiminin amacı olan ABD, Çin, Rusya, Japonya'nın yanı sıra ASEAN ve Hindistan ile ekonomik, siyasi ve stratejik partnerliği geliştirme hedefinden bahsetmiştir. Ardından Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) Zirvesi, APT ve EAS için ziyaret ettiği Endonezya, Vietnam ve Filipinler'de NSP girişimini duyurmuştur. NSP'nin altı büyük aktör ile ilişkilerini geliştirmesine rehberlik edecek prensipler, insan, refah, barış (3P: People, Prosperity, Peace) olarak belirlenmiştir (Lee, 2019/2). Politikanın kesintiye uğradığı zamanlar olsa da NSP son derece kararlı biçimde devam etmiş ve taraflar ilişkilerini bu politika çerçevesinde refah ve barışı merkeze koyarak şekillendirmişlerdir (Lee, 2019/1)

Günümüzde, Kore Yarımadası ve Güney Kore'nin dört büyük diplomatik partnerinin -ABD, Çin, Japonya ve Rusya- Kore ulusal güvenliği ve çıkarları için önemli olmasına rağmen, Güney Kore'nin değişen stratejik ortama cevap vermesinde yetersiz kalmaktadır. Güney Kore'nin ABD ile müttefikliği çerçevesinde Bölge Yüksek İrtifa Hava Savunması (Terminal High Altitude Area Defense/THAAD) füze savunma sistemini konuşlandırarak Çin'in tepkisini çekmesi ve Çin'in 2016-2017 yılları arasında ekonomik misilleme yapması, Çin-ABD ticaret savaşı, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ile ABD'nin Hint Pasifiği Girişimi, Güney Kore'nin -özellikle Çin ve ABD arasında seçim yapmak zorunda kalmaması için manevra alanını genişletmesi ihtiyacını doğurmuştur. Kuzeydoğu Asya'dan sonra Kore Yarımadası'na en yakın bölgenin Güneydoğu Asya olması, tarihsel olarak güçlü devletlerin rekabet alanı olmaları ve bugün bu etkiden uzak kalmaya çabalamaları, Güney Kore'nin uluslararası toplumda rol ve kapasitesini artırma isteği nedeniyle ASEAN, Seul'un manevra alanını genişletme çabasında hedef oldu. Moon hükümeti, ASEAN- Kore stratejik iş birliğinin geliştirilmesine yönelik olarak güvenlik ve askeri konular yerine bölgede barış ortamı inşa etme vurgusunu tercih etti. Üç rehber prensipten biri olan ve NSP tarafından onaylanan Barış İşbirliği kavramı birçok

açından ASEAN-Kore iş birliğini ileri taşıma potansiyeline sahiptir. Öncelikle, hiçbir aktörü hedef olarak belirlememesi ve tehdit önleme arzusunda olmaması nedeniyle, ASEAN'ın dış güçlerle güvenlik iş birliği kurmadaki çekincesini yumuşatabilir. İkincisi, norm ve kural koyarak çok taraflılığı teşvik etmesi sayesinde ASEAN ve Güney Kore'nin küçük ve orta güç olmalarından kaynaklanan yapısal sınırlılık hallerinin önüne geçecektir. Son olarak, büyük güçlerin bölgede barış inşa edilmesini reddedemeyecekleri göz önüne alındığında küçük ve orta güçlerin ahlaki anlamda kapasitelerini artırmalarına yardımcı olabilir (Lee, 2019/2).

Sonuç

Asya, sık sık farklı kültürel, dini, siyasi vb. unsurları bir arada barındıran bir bölge olarak uyum içinde var oluşu ile tanımlanmaktadır. Milyarlarca insanın yurt edindiği bu geniş coğrafya yine de tarihlerinde benzer sorunlar ile karşı karşıya kalmış ya da farklı güvenlik sorunlarına bölgesel çerçevede bir çözüm bulma çabası içerisinde olmuşlardır. Güney Kore'nin tarihinde tanıklık ettiği yıkıcı güvenlik hatıraları ve bu bağlamda geliştirdiği güvenlik ortaklıkları 21. yüzyıl savunma politikasında etkin konumlarını sürdürmeye devam etmektedir. Moon Jae-in yönetimi de ülkenin geleneksel güvenlik sorunlarını göz önüne alarak alternatif bölgesel ilişkiler geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Bu bağlamda Güney Kore ve Güneydoğu Asya ülkeleri bölgesel ölçütte güvenlik iş birliği arayışlarına girmişlerdir. Sonuç olarak, özellikle Moon Jae-in hükümeti döneminde alınan siyasal inisiyatifler değerlendirildiğinde, Güney Kore'nin ASEAN ile gerçekleştirdiği bölgesel güvenlik ilişkileri, stratejik kültür unsurları ile açıklanabilmektedir.

İlk olarak, Güney Kore coğrafi konumu nedeniyle Japonya, Çin, Rusya ve Amerika'nın tarihsel olarak rekabet alanı olmuştur. ASEAN aracılığı ile bölgesel güçler arasında kurulan ilişkiler, Japon sömürge dönemi de dahil, tarihsel sorunların Güney Kore'nin diğer ülkeler ile ilişki geliştirmesindeki engel rolünü azaltmaktadır. Japon ve Kore toplumları arasında tarih kitapları ve rahatlatıcı kadınlar meselesi dahil tarih ile ilişkili yorum farklılıkları vardır. Dokdo/Takeshima ada grubu ve suları konusunda iki ülkenin bölgesel iddialarının yanı sıra Koreliler, Japonya'nın Kore Yarımadası'ndaki 35 yıllık sömürge yönetimlerini unutmamışlardır. Diğer yandan Çin ve Güney Kore,

Kore Yarımadası'nın birleşmesi konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Güney Kore, Çin'in düşmanı ABD ile askeri müttefiklik içerisinde. Çin ise Kore Savaşı sırasında Kuzey Kore'yi desteklemiştir. Sonuç olarak Çin, Güney Kore ve Japonya arasında derinleşmiş çatışma ve düşmanlıklar söz konusudur. ASEAN'ın bu ortamda ülkelerarası toplantıları organize etmesi, Doğu Asya bölgeselciliğinin merkezi olma konumunu sürdürmesine neden olmaktadır. ASEAN'ın alternatifinin olmamasının ötesinde, bu üç devlet arasındaki ilişkide ortaya çıkabilecek herhangi bir gelişme bölgesel barış ve stabilite için faydalı olacaktır (Severino, 2012:15-16).

İkinci olarak, ASEAN ile kurduğu geleneksel olmayan güvenlik bağlamındaki ilişkiler, Güney Kore'nin varlıklı ve güçlü bir ülke olma hedefine hizmet etmektedir. Güney Kore'nin coğrafi konumu ile ilişkili olarak, hammadde ve yeraltı kaynakları sınırlıdır (Süvari, 2018). Ülke fosil yakıt tüketiminin %98'ini ithalat ile karşılamaktadır. Ayrıca, Güney Kore dünyanın lider enerji ithalatçılarından biridir (The U.S. Energy Information Administration (EIA), 2018) Bu nedenle Güney Kore'nin dış ticareti ve enerji yolları ülkenin refahı için büyük önem taşımaktadır. Örneğin, ASEAN bölgesi için Singapur ve Malakka Boğazları Güney Kore'nin petrol ve doğalgaz gibi kaynaklara ulaşabilmesi için son derece kritiktir. Bu boğazların güvenliğinin sağlanması için 2006 yılında "Korsanlıkla Mücadele ve Asya'daki Gemilere Yapılan Silahlı Yağmaya Karşı Bölgesel İşbirliği Anlaşması (Regional Cooperation Agreement on Combating Piracy and Armed Robbery against Ships in Asia/ReCAAP) Güney Kore ve ASEAN tarafından onaylanmıştır (Çelik, 2020: 67-85). Geleneksel olmayan güvenlik ilişkilerinin yanı sıra ASEAN ile sürdürdüğü ekonomik ilişkiler, Güney Kore'nin refah ve güç sahibi olma amacına uygun bir şekilde devam etmektedir. Bugün, ASEAN bölgesi Güney Kore'nin ikinci büyük ticaret partneridir. Bölge, Güney Koreliler için büyük bir yatırım noktası olmasının yanı sıra ikinci büyük deniz aşırı inşaat pazarı olarak ön plana çıkmaktadır (Lee, 2019/1).

Üçüncü olarak, Güney Kore'nin birincil öneme sahip stratejik kültür unsuru olarak değerlendirilebilecek Kuzey Kore tehdidine yönelik olarak, ASEAN ile kurulan ilişkiler son derece önemlidir. Güneydoğu Asya ülkelerinin Kuzey Kore ile diplomatik ve ekonomik anlamda ilişki içinde olmaları, Pyongyang yönetiminin nükleer silah faaliyetlerinin sonlandırılması ve Kore Yarımadası'nda barışın sağlanmasına ikna edilme sürecinde önemli bir etken olma potansiyeli taşımaktadır. Kuzey Kore'nin, karşılıklı güven inşa etme

ile önleyici diplomasi geliştirme prensiplerini benimseyen ve bölgesel güçleri güvenlik konularının tartışılması için bir araya getiren ARF'ye katılımı, ASEAN'nun Kore Yarımadası sorunun çözümündeki bu potansiyelini artırmaktadır. ASEAN ise Kore Yarımadası'nda ortaya çıkabilecek bir çatışmanın Güneydoğu Asya ve tüm Doğu Asya'daki istikrarı bozabileceği endişesi ile kurumsal sınırları çerçevesinde barış ortamına katkı sunmaktadır. 2018 yılında Singapur'da ve 2019 yılında Vietnam'da, ABD Başkanı Donald Trump ve Kuzey Kore lideri Kim Jong-un arasında gerçekleştirilen zirveler, ASEAN ülkelerinin tarafları bir araya getirmedeki sınırlı rolüne ilişkin örnek olarak gösterilebilir.

Son olarak Güney Kore'nin stratejik kültüründe yer alan ABD ile müttefiklik ve çok taraflılık unsurları, ASEAN ile ilişkilerinde etken olmaktadır. Askeri ve ekonomik alanlarda kapasitesini artıran Güney Kore, ABD ile müttefikliğini devam ettirmek istemekte ancak bunun yoğunluğunu azaltma arayışına girmektedir. ASEAN ile geliştirdiği ilişkiler ise hem bağımsızlığını artırma hem de Çin ile Amerika arasında kalmamak için manevra alanını genişletme çabasına hizmet etmektedir. ASEAN tarafından bakıldığında ise Güney Kore'nin ABD ile olan yakın ilişkileri, bölge ülkeleri ile Batı arasında köprü kurma kapasitesini ortaya çıkartmaktadır. Moon hükümeti döneminde, bölgesel sorunların çözümünde orta güç kimliğini merkeze koyan Güney Kore, Kuzey Kore ile yakın ilişkileri olan Güneydoğu Asya devletlerini göz önüne alarak, ASEAN'ın Kore Yarımadası'nda barışın sağlanması için arabulucu rolü üstlenmesini beklemiştir. Yine aynı kimlik altında Güney Kore; ABD, Çin ve ASEAN'ın taraf olduğu Güney Çin Denizi meselesinde arabuluculuk rolü üstlenme çabasında olmuştur (Çelik, 2020: 67-85). Moon Jae-in hükümetinin oluşturduğu NSP sayesinde ASEAN ve Güneydoğu Asya ülkelerinin, Güney Kore'nin çok taraflılık politikasındaki konumları artırılmıştı. Barışa olan vurgusu nedeniyle NSP'nin, Güney Kore-ASEAN güvenlik ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli bir rolü olduğu değerlendirilmeleri yapılmıştı. Ancak Moon Jae-in, ASEAN ile ilişkilerinde nihai hedeflerine ulaşmadan koltuğunu Mayıs 2022 tarihinde Yoon Suk-yeol'a bırakmıştır.

Kaynakça

Acharya, Amitav (1998), Culture, security, multilateralism: The 'ASEAN way' and regional order, Contemporary Security Policy, Cilt 19, Sayı 1, s. 55-84.

ASEAN (t.y.), About ASEAN, <https://asean.org/asean/about-asean/> Erişim Tarihi: 24.06.2020

ASEAN (2019, 30 Ağustos), Overview of ASEAN-Republic of Korea Dialogue Relations, <https://asean.org/storage/2012/05/Overview-ASEAN-ROK-Dialogue-Relations-as-of-August-2019.pdf> Erişim tarihi: 24.06.2020

Ba, Alice D. (2010), Regional Security in East Asia: ASEAN's Value Added and Limitations, Journal of Current Southeast Asian Affairs, Cilt 29, Sayı 3, s. 115-130.

Beeson, Mark (2008), Institutions of the Asia-Pacific: ASEAN, APEC, and beyond. London: Routledge, https://www.researchgate.net/publication/297501538_Institutions_of_the_Asia-Pacific_ASEAN_APEC_and_beyond Erişim Tarihi: 24.06.2020

Cha, Victor D. (2001), Strategic Culture and the Military Modernization of South Korea. Armed Forces & Society Cilt 28, Sayı 1, s. 99-127.

Çelik, Hatice (2020), Güney Kore ile ASEAN'ın Dış Politika ve Güvenlik İlişkileri, Asya Pasifik Çalışmalarında Yeni Ufuklar (Edt. Ç. Üngör), Küre Yay., İstanbul, s. 67-85

Emmers, Ralf ve Teo, Sarah (2018), Regional security strategies of middle powers in the Asia-Pacific, MUP Academic Digital, Carlton, Victoria, Australia.

Holcombe, Charles (2016), Doğu Asya Tarihi- Çin Japonya Kore - Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar (Çev: M. M. Özeren), Dergah Yay., İstanbul.

Kim, Jiyul (2014), Strategic Culture of the Republic of Korea, Contemporary Security Policy, Cilt 35, Sayı 2, s. 270-289.

Kim, Sung-han (1998), The Role of the ARF and the Korean Peninsula, The Journal of East Asian Affairs, Cilt 12, Sayı 2, s. 506-528.

Lai, Binh Thai (2018), Developing U.S.-ROK-ASEAN Cooperation, Discussion Paper, Council on Foreign Relations, https://www.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/Discussion_Paper_Lai_Cooperation_OR_0.pdf Erişim tarihi: 24.06.2020

Lee, Jaehyon (2019/1, 29 Kasım), 30 years of ASEAN-Korea partnership: From prosperity to peace with people, The ASAN Institute For Policy Studies. <http://en.asaninst.org/contents/30-years-of-asean-korea-partnership-from-prosperity-to-peace-with-people/> Erişim Tarihi: 24.06.2020

Lee, Jaehyon (2019/2), Korea's New Southern Policy: Motivations of 'Peace Cooperation' and Implications for the Korean Peninsula, Report, The Asan Institute for Policy Studies, <http://en.asaninst.org/contents/koreas-new-southern-policy-motivations-of-peace-cooperation-and-implications-for-the-korean-peninsula/> Erişim Tarihi: 24.06.2020

Lee, Shin-wha (2004), South Korea's Strategy for Inter-Korean Relations and Regional Security Cooperation, Asia-Pacific Security Cooperation: National Interests and Regional Order, (Edt. A. Acharya ve S. S. Tan), Routledge, New York, s. 106-126.

Nah, Liang Tuang (2017), ASEAN and North Korea's Nuclear and Missile Programs, North Korean Review, Cilt 13, Sayı 2, s. 66-73.

Severino, Rodolfo C. (2008), ASEAN, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore.

Severino, Rodolfo C. (2012), ASEAN and Northeast Asia, Is Northeast Asian Regionalism the Centre of East Asian Regionalism?, Research Report, (Edt. B. Singh), S. Rajaratnam School of International Studies.

Süvari, Kahraman (2018), Stratejik Kültür Bağlamında Güvenlik Politikaları: Güney Kore ve Japonya Örnekleri, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, s. 237-261.

The U.S. Energy Information Administration (EIA) (2018, 16 Temmuz), South Korea, <https://www.eia.gov/international/overview/country/KOR> Erişim Tarihi: 24.06.2020

Yates, Robert (2017), ASEAN as the 'regional conductor': understanding ASEAN's role in Asia-Pacific order, The Pacific Review, Cilt 30, Sayı 4, s. 443-461.

Makale Gönderim Tarihi: 13/04/2023
Son Revizyon Tarihi: 05/06/2023

Makale Kabul Tarihi: 06/06/2023
DOI: 10.59114/dasad.1282671

Fandom as New Transnational Political Actor: Evidence From BTS Army Fandom

Chaewon KİM*

Abstract: This article examines the possibility of fandom as a transnational political actor by analyzing the two cases of BTS fandom ARMY's fan activism on a global scale with political orientation. The first case is fan activism related to the BLM movements. The second case is the One-In-An-ARMY platform, a consistent grass-root charity project that deals with various human rights issues. Analyzing two ARMY fan activism cases revealed that fandom could effectively mobilize its members to achieve a goal. Social media and identity among fandom have played key roles in organizing political fan activism. The transnational fandom members have actively discussed global issues without time-space limits by using social media effectively. The ARMY fan activism reflects the present characteristic of political participation, which blurs the line between politics and culture and beyond borderlines.

Keywords: *Fandom Politics, BTS, ARMY, Political Participation, Globalization.*

Yeni Ulusötesi Siyasi Aktör Olarak FANDOM: BTS Army Fandom'dan Kanıt

Öz: Bu makale, BTS fandomu ARMY'nin fan aktivizminin küresel ölçekte siyasi yönelimli iki örneğini analiz ederek fandomun ulusötesi bir siyasi aktör olarak olasılığını inceliyor. İlk vaka, BLM hareketleriyle ilgili fan aktivizmidir. İkinci örnek, çeşitli insan hakları konularını ele

* Varşova Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-4634-4469; Makale Gönderim Tarihi: 13 Nisan 2023; Makale Kabul Tarihi: 6 Haziran 2023.

Önerilen Atf: Kim, C., (2023). Fandom as New Transnational Political Actor: Evidence from BTS ARMY Fandom, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 6(12), s.80-91.

alan tutarlı bir halk tabanlı yardım projesi olan One-In-An-ARMY platformudur. İki ARMY fan aktivizm vakasının analizi, fandomun bir hedefe ulaşmak için üyelerini etkili bir şekilde harekete geçirebileceğini ortaya çıkarmıştır. Fandom arasında sosyal medya ve kimlik, siyasi fan aktivizmini organize etmede kilit roller oynamıştır. Ulusötesi fandom üyeleri, sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanarak küresel sorunları zaman-mekân sınırlaması olmadan aktif bir şekilde tartışmışlardır. ARMY fan aktivizmi, siyaset ve kültür arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran ve sınırların ötesine geçen siyasi katılımın mevcut özelliğini yansıtıyor.

Anahtar Kelimeler: *Fandom Siyaseti, BTS, ARMY, Siyasi Katılım, Küreselleşme.*

Introduction

2020 was rife with various challenges; however, it is difficult to reflect on the year without acknowledging the significance of the Black Lives Matter (BLM) movement. This movement transcended the borders of the United States and evolved into a global phenomenon, raising awareness about systemic racial injustice. One particularly intriguing aspect of this movement was the fandom-driven donation project initiated by ARMY, a global fanbase dedicated to supporting the Korean boy group known as BTS. Remarkably, this endeavor amassed over a million US dollars within a week. While this substantial donation demonstrated the potential influence of fandoms on a global scale, the question of whether fandoms can be regarded as transnational political actors remains unresolved.

A fandom represents a community of individuals who share a common interest, such as a celebrity, sports team, or movie. It functions as a subculture that emerges through interactions and communication among fans, allowing them to enthusiastically appreciate and express their support. It is widely recognized that fandoms can be significant and influential groups, particularly in terms of mobilization and the development of shared identities within consumer-driven societies. However, the political implications of fandoms have received relatively limited research attention. Therefore, there is value in exploring how fandoms mobilize their members and resources to achieve political objectives.

This study aims to explore the political influence of fandom through an examination of the BTS fandom known as ARMY. ARMY was selected as the subject of analysis due to its global reach,

substantial membership, diverse range of activities, and accessible platforms. Among the numerous politically-oriented actions undertaken by ARMY, two areas of focus have been chosen for analysis.

First, this paper will illustrate the activities carried out in support of the Black Lives Matter (BLM) movement, including: (1) the utilization of spamming tactics on the Dallas police app, (2) the hijacking of anti-BLM hashtags, (3) ticket trolling during the Tulsa rally, and (4) the Match-A-Million donation campaign. These actions were notable for their success and their innovative and humorous approaches in combating racism.

Second, the study will delve into the One-In-An-ARMY platform, a permanent initiative aimed at facilitating several grassroots charity projects. This platform addresses a range of human rights issues, including the Syrian refugee crisis, LGBTQ rights, disability rights, and educational rights. By examining these cases, the research aims to shed light on the political power wielded by fandoms, particularly in the context of the ARMY fandom.

Analyzing the fan activism of ARMY provides insights into the potential for fandoms to organize and engage in transnational politics with a political agenda. This study aims to comprehend not only the strategies employed in each activity but also the roles played by social media and the shared identity of being part of the 'fandom ARMY'. The findings of this research can be beneficial in understanding political movements led by other global fandoms and contribute to a broader understanding of fandom politics.

This study holds significant value in illustrating both the current practices and future possibilities of fandom, contextualized within the realms of globalization and evolving political participation culture. Consequently, this paper contributes not only to examining the role of fandom in politics but also to elucidating the present climate of political communication. The activities carried out by ARMY serve as evidence that political communication among citizens has become transnational, issue-oriented, and culturally driven.

Literature Review

Duffet (2015, p.28) defines fandom as a sociocultural phenomenon associated with capitalist societies, digital media, mass

culture, and public performance. However, this rather complex and even vague definition of fandom can be understood better by looking a brief history of fan studies.

The public image of fandom is not always considered positive, but instead it often associated with disempowered, subordinated, obsessive, and manipulated consumers. This shows that the fans culture and community are often stigmatized (Bailey, 2005, Tulloch and Jenkins 1995¹). Many early articles describe fans to be manipulative and pathological individuals (Joli Jenson, Jay Goulding², Dwight MacDonald). Thus, the early 1990s fan studies was focused to switch the negative image of fandom to resistant, productive and creative community, known as 'fandom is beautiful' paradigm (John Fiske, 1992). Many scholar concerns this paradigm based studies as the starting point of researching fandoms, and classified them as the first wave of fan studies (Gray, Sandvoss, and Harrington, 2017).

One of first wave scholars, Henry Jenkins (1992) has provided insights of understanding the forementioned activeness and creativeness of fandom culture by introducing the concept of participatory culture. The concept of participatory culture well-illustrated that the activities of audience not only bounded in consuming, rather fans often produce and share the product-related creations with the other members of fans. This participatory culture has resulted blurring line between production and consumption. Furthermore, it also blurs the line of popular culture itself, the culture does not remained in a ways of one-directional communication, instead fandom became both consumers and producers.

Second wave scholars tried to analyze the socio-economic context of fandom culture so that fandom would not be perceived as an extraordinary space but within a social context. The third wave of fan studies tried to focus on individuals' motivation, interests, and pleasures. With the rising importance of fandom in the media culture industry, now fandom is not a marginalized identity and community but a central actor in the global culture.

¹ J. Tulloch, H. Jenkins, *Science Fiction Audiences. Watching Doctor Who and Star Trek*, London–New York 1995, p. 14–15.

² J. Jenson, *Fandom as Pathology: The Consequences of Characterization*, [in:] *Adoring Audience...*, p. 10–16.

Third wave is considered to start from the work of Henry Jenkins (2006) study of third wave since it is considered as the mainstream stage.

However, Jenkins rephrased the concept as “convergence culture” (id., p. 16) suggesting that these technological innovations have wide-ranging cultural implications. He describes convergence culture as a landscape in which “old and new media collide, where grassroots and corporate media intersect, where the power of the media producer and the power of the media consumer interact in unpredictable ways” (id., p. 2). Media convergence is upheld by the industry’s participatory culture in which producers and consumers increasingly interact.

While the first and second waves of fan studies mainly researched fandom identities and community, this new wave of fan studies started to reflect the shifted communication style of modern fandom culture. New digital technologies, including social media, have contributed to the easier participatory culture, such as make faster and broader fan-made productions distribution possible using online social network. Lee (2011) effectively outlined that the fans spread the voluntary un-paid, decentralized fanworks such as copying, translating, editing, encoding, distributing, and managing, to other fans who are closely connected in online. Then this easier access to participatory culture has contributed to the new wave of globalization of fandom. It can be shown in the study by McLaren and Jin (2020), which analyzed the global popularity of K-POP. The paper found that both the K-POP industry and fans’ digital platforms were essential in K-POP’s successful expansion. While the K-POP industry was able to reach and target audiences via digital platforms, fans was able to utilize social media platforms to circulate, consume, and redistribute their create fanworks.

Despite the growing influences of fandom in global culture and increasing blurring boundaries between culture and political concerns, participatory fandom culture and civic participation relationship have been explored by few scholars. Fandom can organize around real-world issues by civic engagement. Brough and Shresthova (2012) have defined fan activism as a fan-driven effort to address civic or political issues. According to Jenkins (2012) that fan activism may include the various purpose of mobilizations; 1) to promote the interests of the fan community, 2) to issue the representation of minority in media, and 3) to involve commenting

on public policy. However, in this paper, fan activism can be defined as a part of civic participation by mobilization of existing fandom infrastructure, relations, and shared cultures.

The early fan studies scholar John Fiske (1992) noted that there is a relation between the sense of solidarity and shared resistance that might empower individuals to take collective actions for real-world issues. However, Jenkins (2012) found the case of the Harry Potter Alliance that went further and became the fandom organization working with NGOs to act to real-world issues collectively. Fan activism shows the transitioning character of political participation. Traditional political participation has been typically linked to governmental, electoral institutions, and structures. However, as Bennett (2008) pointed out, the rising figure of political participation has shifted to informal, cultural engagement.

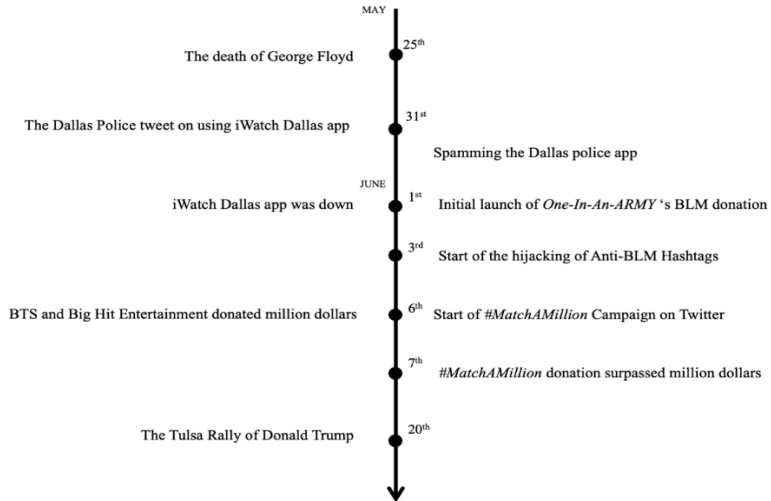
Kanhe, Lee, and Feezell (2013) described the characteristic of current changing political participation as in the forms of informal, non-institutionalized, non-hierarchical online networks.

The findings from these scholars can be applied in analyzing the cases of ARMY fandom's political participation.

Fan Activism related to the BLM Movement

The death of George Floyd on May 25th at the hands of Minneapolis police sparked the Black Lives Matter (BLM) movement, which gained momentum not only in the United States but also worldwide. While police brutality against black individuals has long been a prevalent issue in the US, this particular incident garnered significant attention due to the viral video footage capturing the brutal act, which was widely shared on social media platforms. The global community showed solidarity in response to this incident, and among those actively involved were the members of ARMY, a fandom dedicated to the Korean boy group BTS. Notably, ARMY gained substantial media coverage due to its successful fan activism in support of BLM. This section aims to focus on the most impactful activities undertaken by ARMY and analyze the factors that contributed to their effective political action against racism and in support of the BLM movement. Thus, four actions have been selected for examination: spamming the Dallas police app, hijacking the Anti-BLM hashtag, ticket trolling during the Tulsa rally, and the MatchAMillion donation campaign. Figure 1 presents a concise timeline of these activities.

Figure 1. Timeline of ARMY's political movements related to supporting the BLM

Source: Author.

First, Spamming the Dallas police app was organized on Twitter among ARMY fandom and spread to other K-POP fandoms. On May 31, the Dallas police department put a post on Twitter encouraging people to report 'illegal activity from the protests' of BLM via the iWatch Dallas app. It was immediately noticed by a BTS fan (@7soulsmap)³. Since the moment, the anti-BLM app was noticed by other fans. Later the fan also uploaded another post saying, "The only reason to post fancams in 2020 is to protect the identities of BLM protestors Go do your thing"⁴. Other BTS fans, such as @lolithazine, got motivated by these posts⁵. The tactic of spamming the iWatch Dallas app was spread among BTS fandom globally. Fans follow the protocol as 'Install the app, use a VPN, and spam with fancams.'

Additionally, they also rated the app one star, leave comments criticizing Dallas police, and support BLM and Flag as inappropriate

³@7soulsmap (now telepathyfor7) (2020, May 31). "THATS WHY YALL NEED TO COVER THEIR FACES PLEASE COVER THEIR FACES F*** PIGS WILL USE ANYTHING" [Tweet]. Retrieved from <<https://twitter.com/telepathyfor7/status/1266971462864437250>>

⁴@7soulsmap (now telepathyfor7) (2020, June 1). "The only reason to post fancams in 2020 is to protect the identities of BLM protestors Go do your thing" [Tweet]. Retrieved from <<https://twitter.com/telepathyfor7/status/1267179134364651520>>

⁵@lolithazine (2020, May 31). "If u have fancams upload it to their servers just make their job as hard as possible" [Tweet]. Retrieved from <<https://twitter.com/lolithazine/status/1267045279691350016>>

in iOS and Google Play app store. These actions were spread to other K-POP fans too. The next day, Dallas Police uploaded a post that says,

“Due to technical difficulties, iWatch Dallas app will be down temporarily.”⁶

A fan’s single tweet organized such action, which even led to the malfunction of the app. It is due to their highly organized online social network on Twitter. The case shows that in fan activism, members are skilled in using the existing fandom network in mobilization to organize civic participation. Besides, as it can be assumed from the tactic mentioning VPN, a location shifting tool, the participated fans were not only from Dallas or US citizens but multinational ones. Additionally, the tactic is so unorthodox, creative, playful, and humorous that it shifted the logic from anger to joy.

Second, the hijacking of Anti-BLM Hashtags was also taking place on Twitter by ARMY fandom and other K-POP fans. The hijacking is assumed to be motivated by spamming activity from the Dallas app by sending fancams. Since around June 3, K-POP fans have used the anti-BLM hashtag such as #WhiteLivesMatter, #BlueLivesMatter⁷, #AllLivesMatter, #whitelivesmattertoo. However, the tactic was using the hashtags to upload fan photos, memes, fancams, and other fan-related media with Anti-racist messages. For instance, Twitter @ktyoongz wrote,

“#WhiteLivesMatter oH? were you here to be racist? no thanks, anyways, good try.”⁸

with a picture of BTS members. The goal of such action was to block the rise of anti-BLM posts and hashtags on Twitter. It was successful in overtaking hashtags among racists and block its social impacts.

Furthermore, a significant event worth examining is the Tulsa Rally held by Donald Trump on June 20, which turned out to be a disastrous failure. Despite the venue having a seating capacity of 19,000, only an estimated 6,200 attendees were present (Monica, Kristen, and Carol. E 2020, NBC News, June 22). Initially, the

⁶ @DallasPD (2020, Jun 1) “Due to technical difficulties iWatch Dallas app will be down temporarily” [Tweet]. Retrieved from < <https://twitter.com/DallasPD/status/1267236088755695618> >

⁷ Blue in the hashtag represents police, so that aims to raise the awareness of ‘violence of BLM protesters’ and burdens of police. However, it is successfully used by fans to upload their beloved idols’ blue hairs.

⁸ @ktyoongz (2020, Jun 4) “#WhiteLivesMatter oH? were you here to be racist? no thanks, anyways, good try”. [Tweet]. Retrieved from < <https://twitter.com/ktyoongz/status/1268374465060225029> >

campaign office attributed the low turnout to supporters' fears related to the COVID-19 pandemic. However, it was later revealed that K-pop fans, including ARMY, orchestrated a guerilla-style action known as "ticket trolling" primarily through platforms such as TikTok and Twitter. Brad Parscale, the campaign chairman for the Trump camp, announced that over a million people had requested tickets for the rally through Trump's campaign website (Oliver, 2020, *The Independent*, June 15). Due to the covert nature of this mobilization, it is challenging to ascertain the exact processes involved. However, it is evident that ARMY and other K-pop fandoms effectively mobilized to reserve tickets for the rally without any intention of attending.

Fourth and last, ARMY organized a donation project called #MatchAMillion to support the BLM movement. It is vital to note that the initial donation was started on June 1 via the One-In-An-ARMY platform (OIAA). On June 6, BTS and BigHit Entertainment⁹ donated \$1,000,000 USD to Black Lives Matter. It provokes ARMY to start using the slogan #MatchAMillion on Twitter to encourage ARMY to match BTS's donation. On June 7, the donation surpassed the amount of \$1,000,000 USD. It is true that BTS's donation encouraged more ARMY to participate in the donation. However, ARMY launched the donation even before BTS, which means that the ARMY was interested in participating from the beginning. To sum up, ARMY organized four online political activities simultaneously within a month since the beginning of the BLM movement. However, ARMY fan activism has touched not only BLM but also lots of human rights issues shown in the OIAA charity project case.

One-In-An-ARMY Platform

One-In-An-ARMY (OIAA) is a permanent platform for fan activism run by few organizers. The history of the platform began on March 9, 2018, a fan (@rwapmon) posted on Twitter if any ARMY is interested in doing something about the ongoing crisis of Syrian refugees.¹⁰ The fan questioned that maybe as a fandom, 'we' could do something about it. It went viral, and a group of volunteers from around the world came together within hours and created the OIAA. Thus, the OIAA is a grass-root online fan activism platform that tries

⁹ BigHit Entertainment is the South Korean music entertainment company managing BTS

¹⁰ @rwapmon (now @mickeyhoseok) (2018, Mar 9) personal communication [Tweet].

to solve real-world issues. The OIAA webpage describes the character below:

One In An ARMY is a fan collective of volunteers around the globe. Driven by our shared interest in global superstars, BTS, and the idea of using our collective power for global good, we seek out non-profit organizations worldwide and harness the power of ARMY into giving micro-donations over a one month period.

(One In AN AMRY, About Us)

On a monthly basis, the OIAA (One-In-An-ARMY) campaigner organizes and presents micro-donation projects addressing various global issues. One of the most well-known instances of such a project was the aforementioned BLM donation initiative. Interestingly, rather than collecting funds themselves, the campaigners facilitated direct donations to non-profit organizations. This approach demonstrates their clear intention of avoiding any financial gain from these endeavors. Instead, their primary motivation lies in striving to create a positive impact on the world. The campaign's webpage emphasizes the significance of their motto, "I am ONE in an ARMY," which conveys the idea that the ARMY community can exert a positive influence on the world by collectively directing attention towards global issues. The finished and ongoing projects by OIAA are also reported from April 2018 to December 2020.¹¹

Conclusion

This article has examined the political fan activism of the ARMY and explored the potential for fandoms to function as transnational political actors. The cases discussed, including the BLM fan activism and the OIAA platform, have demonstrated that the ARMY fandom actively engages with real-world issues such as the BLM movement and various human rights concerns. They have showcased their ability to organize participatory movements by leveraging the existing fan network and a shared identity on a global scale. These examples highlight the significance of fandoms as platforms for political mobilization and illustrate their potential to address and influence critical social and political matters.

Social media has played a crucial role in facilitating the fan activities discussed in this article, as the majority of these actions

¹¹ To see more ongoing and finished projects by OIAA, ARMY and BTS, check the charity projects map (One In AN AMRY, AMRY Charity Projects, google map link)

were organized and mobilized through various social media platforms. Twitter, in particular, has emerged as a prominent platform that enhances the possibilities of organizing political fan activities, even without physical contact between participants. Furthermore, the shared identity as members of the ARMY fandom has been a key motivating factor for engagement. A significant number of fans actively participate in political actions under the collective identity of ARMY, whether it be in supporting the BLM movement or advocating for other human rights issues. This phenomenon demonstrates that fandom has transcended its traditional perception as a mere consumer or supporter group, evolving into an entity that shares a collective identity. As highlighted on the OIAA platform webpage, members of the ARMY are cognizant of the power inherent in fandom and are motivated to utilize this power for political purposes that extend beyond conventional national politics, encompassing global-scale human rights issues.

The findings of this paper align with the core characteristics of fan activism proposed by scholars in the field of fan studies and political participation. In conclusion, the ARMY fandom has demonstrated that fandom can indeed function as a transnational political actor. The emergence of fandom as a new participant in transnational politics reflects a shift in political participation towards a global perspective that is non-hierarchical and unorthodox. This blurring of boundaries between the cultural and political realms signifies a transformation in the nature of political engagement.

References

- Bennett, W. 2008. "Changing Citizenship in the Digital Age." In *CivicLife Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*, ed. W Bennett. Cambridge: MIT Press, 1–24.
- Brough, Mellissa, and Sangita Shresthova. 2012. "Fandom Meets Activism: Rethinking Civic and Political Participation" eds. Henry Jenkins and Sangita Shresthova. *Transformative Works and Cultures* 10(special issue).
- Duffett, M. 2015. *Understanding Fandom: An Introduction to the Study of Media Fan Culture*. New York: Bloomsbury Academic.
- Fiske, J. 1992. "The Cultural Economy of Fandom." In *The Adoring Audience: Fan Culture and Popular Media*, ed. L.A Lewis. New York: Routledge, 30–49.

Gary, J, C Sandvoss, and L.C Harrington. 2017. "Introduction: Why Study Fans?" In *Fandom: Identities and Communities in a Mediated World*, eds. J Gary, C Sandvoss, and L.C Harrington. New York: New York University Press, 1-16.

Jenkins, Henry. 1992. *Textual Poachers: Television Fans and Participatory Culture*. London: Routledge.

— — —. 2006. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.

— — —. 2012. "'Cultural Acupuncture': Fan Activism and the Harry Potter Alliance" eds. Henry Jenkins and Sangita Shresthova. *Transformative Works and Cultures* 10.

Kahne, Joseph, Nam-jin Lee, and Jessica.T Feezell. 2013. "The Civic and Political Significance of Online Participatory Cultures among Youth Transitioning to Adulthood." *Journal of Information Technology & Politics* 10(1): 1-20.

Lee, H. K. 2011. "Participatory Media Fandom: A Case Study of Anime Fansubbing." *Media, Culture & Society* 33(8): 1131-47.

McLaren, C, and D Jin. 2020. "'You Can't Help But Love Them': BTS, Transcultural Fandom, and Affective Identities." *Korea Journal* 60(1): 100-127.

Monica, Alba, Welker Kristen, and Lee Carol.E. 2020. "Trump 'furious' about 'Underwhelming' Crowd at Tulsa Rally." NBC News.

<https://www.nbcnews.com/politics/2020-election/trump-furious-underwhelming-crowd-tulsa-rally-n1231674> (February 27, 2021).

Oliver, O'Connell. 2020. "Trump Claims a Million People Requested Tickets for Tulsa Rally – 2.5 Times Population of the City." *The Independent*.

<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-election/trump-tulsa-rally-tickets-when-oklahoma-coronavirus-juneteenth-a9567311.html> (February 27, 2021).

One In AN AMRY. "ABOUT US One In An ARMY." One In An ARMY. <<https://www.oneinarmy.org/about>> (December 15, 2020a).

— — —. "ARMY Charity Projects."

<https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=14gsXdpztf77Uj91DT1UNq33413iNdwtq&ll=-3.81666561775622e-14%2C103.34031455617549&z=1> (February 27, 2021b).

Makale Gönderim Tarihi: 28/04/2023
Son Revizyon Tarihi: 05/06/2023

Makale Kabul Tarihi: 23/06/2023
DOI: 10.59114/dasad.1289231

Kırgızistan'daki Dunganların Sosyal Çatışma Dönemlerinde Çevre ile İlişkileri

Derviş Ulaşhan ERASLAN*

Öz: Kırgızistan coğrafi konumu itibariyle kavşak noktada olması sebebiyle hem Doğu Asya'dan hem de Türkistan coğrafyasından çok fazla göç almıştır. Çarlık Rusya, SSCB ve bağımsız Kırgız Cumhuriyeti döneminde de bu göçler devam etmiştir. Günümüzde Kırgızistan topraklarında asli kimlik unsuru Kırgızlarla beraber 23 etnik unsur bulunmakla birlikte diğer etnik unsurlar dâhil edildiğinde 80'den fazla etnik kimlik ülkede yaşamaktadır. Farklı kimlik ve kültür unsurları her ne kadar bir toplum için zenginlik olsa da farklılıklar zaman zaman gerilim ve çatışma unsuru da olabilmektedir. Bu çalışmada Kırgızistan nüfusu içerisinde en fazla üçüncü etnik unsuru oluşturan Dunganların, Kırgızistan topraklarına göçünden günümüze kadar yaşamış oldukları etnik gerilimler, sosyal çatışmalar ve sonraki dönemlerde çevre ile ilişkileri ele alınmıştır. Çalışmada Dunganların, Kırgızistan'da yaşamış olduğu sosyal çatışma süreçlerinde çevre ile ilişkileri ele alınacaktır. Bununla birlikte Dungan adının anlamına, Dunganların kökenine açıklık getirilecek ve Dunganların Kırgızistan'a göçlerine değinilecektir. Çalışmada sosyal çatışma dönemleri Çarlık Rusya, SSCB Rusya ve bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti olmak üzere üç başlıkta işlenmiştir. Çalışmamızda Dunganlar çalışkan, uysal bir topluluk olma özelliği göstermekle birlikte, ekonomik çıkar grubu oluşturamadıkları, ticaretten dışlandıkları ve sömürü düzeniyle karşılaştıkları her dönemde isyancı karakteristik özelliklerini günümüze kadar taşıdıkları ortaya çıkartılmıştır. Ayrıca, Dunganların ekonomik avantajlarını kaybettikleri dönemlerde sosyal çatışma, etnik gerilim ve şiddet olaylarına karıştıkları sonucuna da ulaşılmıştır. Bununla birlikte yarı kapalı bir toplum özelliği

* E-posta: 1850Y09004@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-6104-7422; Makale Gönderim Tarihi: 28 Nisan 2023; Makale Kabul Tarihi: 23 Haziran 2023.

Önerilen Atıf: Eraslan, D. U., (2023). Kırgızistan'daki Dunganların Sosyal Çatışma Dönemlerinde Çevre ile İlişkileri, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 6(12), s.92-117.

göstermeleri de Dunganların merkez ile olan ilişkilerini zayıf kıldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Kırgızistan, Dunganlar, Çin, SSCB, Çarlık Rusya, Göç, İsyan, Sosyal Çatışma.*

The Relationship of Dungans in Kyrgyzstan With The Environment During Social Conflict Periods

Abstract: Due to its geographical location as a crossroads, Kyrgyzstan has received significant migration from both East Asia and the Turkistan region. These migrations have continued during the periods of Imperial Russia, the Soviet Union, and the independent Kyrgyz Republic. Presently, along with the Kyrgyz people, there are 23 ethnic groups considered as the primary identity in Kyrgyzstan, and when other ethnic groups are included, there are more than 80 different ethnic identities living in the country. While diverse identities and cultures can enrich a society, differences can also lead to tensions and conflicts at times. This study focuses on the Dungan people, who constitute the third largest ethnic group within the population of Kyrgyzstan, and explores their experiences of ethnic tensions, social conflicts, and their relationship with the surrounding environment from their migration to Kyrgyzstan until the present. The study aims to identify the factors that have contributed to the social conflicts experienced by the Dungans. It is concluded that during periods when they have lost their economic advantages, the Dungans have been involved in social conflicts, ethnic tensions, and acts of violence. Additionally, their semi-closed nature weakens their relationship with the central authority. The study reveals that the Dungans have carried their rebellious characteristics up to the present, despite being known as a hardworking and docile community, as they have consistently faced exclusion from trade, exploitation, and oppressive systems. The study also examines the relationship between the Dungans and the surrounding environment during the social conflict periods they have experienced. Furthermore, it sheds light on the meaning and origin of the term "Dungan" and discusses the Dungans' migration to Kyrgyzstan. The periods of social conflict are categorized into three sections: Imperial Russia, the Soviet Union, and the independent Kyrgyz Republic.

Keywords: *Kyrgyzstan, Dungans, China, USSR, Tsarist Russia, Migration, Rebellion, Social Conflict.*

Giriş

Türkistan coğrafyası, jeo-kültür sahası olan çevre ülkelerden azımsanmayacak ölçüde kitlesel göç almıştır. Söz konusu göçler, iç savaşlar, etnik çatışmalar ve SSCB dönemi uygulanan milliyetler politikası neticesinde gerçekleşmiştir. Kırgızistan'a gerçekleştirilen göçler hem Rus Çarlığı döneminde hem de 1940 öncesi SSCB döneminde farklı milletler planlı bir biçimde göç ettirilmiştir. Kırgızistan'a Kırım Tatarları, Çeçenler, Kumuklar, Karaçaylar, Balkarlar, İnguşlar, Nogaylar ve başka birçok Türk kökenli topluluklar Almanlarla iş birliği yapma gerekçesiyle zorla göç ettirildi. SSCB NKVD'nun Özel İskân Bölümü'nün kayıtlarına göre 1 Ekim 1944'te zorla göç ettirilen bu halkların sayısı 120.858 kişidir (Altımuşova, 2018: 898). Göçler sonucunda günümüz bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti'nde asli unsur Kırgızlarla beraber 23 etnik unsur bulunmaktadır. 23 etnik unsurun nüfusu 6.588.897 ve diğer etnik unsurların nüfusu ise 47.906'dır. Ülkenin asli unsuru Kırgızlardan sonra en fazla nüfusa sahip olan üçüncü etnik grup olan Dunganlar 75.437 nüfusa sahiptir (Stat.kg, Natsstatkom Kırg. Resp., 2021).

Bu özelliğiyle Kırgızistan'ın jeo-kültür sahası herhangi bir modern ulus-devletten daha geniştir. Kırgızistan'ın kuzeyi Bişkek, Issık Göl ve Tokmok'ta farklı etnik grupların sayısı daha fazladır. Çüy bölgesinde (toplam nüfusu 56.000 kişi olan) Kuzey Kafkasya'dan yaklaşık 120 aile (yaklaşık 1.500 kişi), etnik Ermeni ve 12 Kalmık ailesi dahil olmak üzere bulunmaktadır. Ayrıca Çüy bölgesinde 17,693 civarında Özbek, sayıları hızla artan 64.515 Dungan ve 18,285 civarında Uygur yaşamaktadır. Çüy bölgesine bakıldığı zaman bu alanda yaklaşık 57 farklı millet yaşadığı görülmektedir (Orlov, 2006: 9 ve Stat.kg, Natsstatkom Kırg. Resp., 2021). Bu durumdan dolayı Kırgız devleti ve devleti yönetecek hükümetler konumuna uygun jeo-politika üretmek ve geliştirmek durumunda kalmaktadır. Nüfusun dinamiklerine göre gerekli politikalar ortaya konulmadığı zamanlarda farklı grupların dâhil olduğu etnik çatışmalar yaşanmıştır. Farklı dönemlerde yaşanan etnik unsurların çatışmalarının birisi de Dunganların içinde bulunmuş olduğu sosyal çatışmalardır. Çarlık Rusya döneminde, Kırgızistan'a göç eden Dunganların içinde bulunmuş olduğu sosyal çatışmalar Çarlık Rusya, SSCB ve bağımsız Kırgız Cumhuriyeti döneminde gerçekleşmiştir. Dunganların, Kırgızistan topraklarındaki tarihi 146 yıla dayanmakla birlikte göçleri dört dönemden oluşmaktadır.

Dungan Adının Anlamı ve Dunganların Kökenleri

Dungan adının anlamı, kökenleri ve hangi dilden geldiğine dair farklı yaklaşımlar söz konusudur. Rus, Çin ve Türk dillerinden türediği yönünde üç ana teori mevcuttur. Çinli araştırmacılar Dungan kelimesinin Çince'den türediğini iddia etme eğilimindeyken, Rusya ile bağlantılı veya Rus araştırmacılar kelimenin Rusça'dan türediğini ortaya koymaktadır. Dungan kelimesinin Türkçe'den türediğini iddia eden araştırmacılar ise Dungan grubunun etnik kökenlerinden dolayı bu minvalde bir tezi savunmaktadır.

Dungan kelimesinin kökenleri konusunda Rus teorisinde iki farklı görüş öne çıkmaktadır. Avustralyalı araştırmacı Rimsky ve Dyer, Rusça bir terim olan Dungan kelimesinin, Dungan konuşmasında kullanılmadığını belirtmektedir (Rimsky-Korsakoff Dyer, 1991: 13). İki Rus araştırmacı Tsibuzgin ve Shmakov, Dungan kelimesinin etimolojik anlamının bilinmediğini, bazı görüşlere göre Dunganların Iurus (Doğu Türkistan eyaletinin güneybatısından) geldiklerine inanıldığı ancak bu görüşün kanıtlanmadığı ve Dunganlar kendilerine "*Tun-ga-ni*" demektedirler (Fougner, 2012: 23).

Rimsky ve Dyer, Dunganların kendilerine Dungan demediklerini belirtirken, Tsibuzgin ve Shmakov'a ise kendilerine Tungani dediklerini söylemeleri bakımından iki farklı görüş vardır.

Dungan kelimesinin Türk dilinden türetildiği yönünde Joseph Fletcher ve Jonathan Nieman Lipman'ın teorileri bulunmaktadır. Fletcher'e göre Ming Hanedanlığı döneminde "ulamâ-yi Tunganiyyan'ı tasavvufa dönüştüren Kaşgarlı bir sufinin Türkçe ve Farsça el yazmalarına atıf yapmaktadır. On yedinci yüzyılın başlarında Orta Asyalı bir sufi olan Muhammed Yusuf'un, Salarlar ve Ulamâ-yi Tunganiyyan'ı (Çince konuşan Müslüman alimler) tasavvufa çağırdığı el yazmalarında geçtiği ifade edilmektedir (Lipman, 1997: 59). Döngenler veya Tunganlar, kelimesinin Türkçe Çağatayca "geri dönmek" anlamına gelen "dönan" kelimesinden türediği iddia edilmiştir (Fougner, 2012: 24). Dunganların bugün Çin'deki resmi adı Hui olarak geçmektedir. Hui, Huizu kelimeleri Çince "dönmek" anlamına gelmektedir. Dunganlar ile bazı bölgelerde iç içe yaşayan Uygur Türkleri ve Türkistan Türkleri onları Tungan, Tung'gan ve Dungan şeklinde adlandırmaktadır (Karluk, 2019: 101). Türkçe "Dungan" adı, "dönan" anlamına gelirken, Çince "Dungan" "eve geri dönmek, geri dönmek veya dönmek"

anlamına gelmektedir. Rus, Çin ve Türk teorileri bağlamında Hui veya Dungan'ın etimolojisinin kökeni ve anlamının bu bağlamda halen belirsizliğini koruduğu görülmektedir. Günümüzde terimin Hui şeklinde kullanıma sahip olmasının temelinde ise ses değişimleri etkilidir.

Çin teorisinde de yine birkaç farklı görüş söz konusudur. China.org'un Dungan tarihi hakkındaki makalelerinde Dungan kelimesinin kökeniyle ilgili dört farklı teori vardır. Birinci teoride Dungan kelimesinin "Dong-an'dan (doğu yakası) türetildiği ve Müslümanların aslen Sarı Nehir'in doğu yakasından gelmelerine dayandırılmaktadır. İkinci teoride ise, bazı Müslümanların Doğu Gansu'dan geldikleri için Donggan'dan (Doğu Gansu) türetilmiştir. Üçüncü teori Tongguan'dan geliyor, çünkü Müslümanların bir kısmı aslen Tongguan'dan ve bugünkü Shaanxi Eyaletindeki yakın bölgeden geldi. Son olarak dördüncü teoride Dunhuang'dan türemiştir, çünkü Dunhuang Müslümanların Çarlık Rusya'ya göç yolu üzerinde yer almaktadır (China.org.cn, 2003). Feng'e göre de Dungan kelimesi Çince "Donggan" laizi Tunken "Dungan kelimesi Tunken'den türemiştir." Feng, Dungan kelimesinin askeri bağlamda kullanılan ve çorak araziye ıslah etmek için asker yetiştirmek anlamına gelen bir fiil olan Tunken kelimesinden geldiğini savunmaktadır (Feng, 2005).

Çinli bilim insanlarına göre, Hui kelimesi iki kareden oluşmaktadır. Dış kare İslam'ın evrenselliğini vurgularken iç kare ise Kabe'yi ifade etmektedir. Hui kelimesi İslam anlamına gelen tüm evren için bir yaşam tarzı olarak açıklanmıştır. Çince Hui kavramı "geri dönmek" anlamına gelir ve bu nedenle bazı Çinli İslam alimleri Hui'yi, "bizi Allah'a döndüren din" olarak adlandırmaktadır. Bu bağlamda Çinli Müslümanlar "Hui" kavramını Sinkiang ve Çin'in diğer batı bölgelerinde yaşamakta olan bazı etnik grupları adlandırmak için kullanır (Chuah, 2004: 156).

Ayrıca Hui kelimesi, Çin'deki Türk etnik kimliğinden veya diğer İslami gruplardan gelen insanları ayırmak içinde "Çin Müslümanları" olarak da kullanılmaktadır (Dreyer, 1984: 2). Hui, Hui milleti, belli bir grup Çinlinin Han kökenli Çinliler ve yabancı Müslümanlardan geldiğini ifade etmektedir. (Maerjiang, 2018: 49). Kuzey Song Hanedanlığından Shen Kuo'nun "Meng Xi Bi Tan" eserinde ilk defa Hui terimi geçmiştir. Ancak bu eserde Hui terimi, batı bölgelerinde yaşayan milletleri nitelendirmek için kullanılmıştır. Song Hanedanlığı döneminde bu terim bir dine bağlılığı vurgulamak

yerine bir etnik gruba bağlılığı ifade etmek için kullanılmaktadır. Moğolcada ise Hui terimi, "Sai'ertawulei" olarak kullanılmaktadır (Ceylan, 2019: 57-58).

Hui kelimesi hem Moğollar hem de Çinliler tarafından yabancı milletten olan insanları tanımlamak için kullanılmıştır. Hui, bünyesinde birden fazla farklı etnik kimliklerden milletleri barındıran üst tanımlamadır. Hui teriminin dini bir kimlik olarak kullanılması Yuan Hanedanlığı ve sonrasına tekabül etmektedir. Dini kimlik kazanan Hui teriminin içerisine Araplar, Farslar, Türkler ve Asya bölgesinin milletleri dahil edilmiştir.

Antropolojik çalışmalar Hui etnik grubunun Çin ve Arap etkileşimi ile ortaya çıkmadığını, birden fazla ırkın oluşturduğunu göstermektedir. Hui etnik grubunun gen yapısı Arap, Fars, Türk, Moğol ve Tunguz ırklarından oluşmaktadır (Ceylan, 2019: 58).

Dunganların tarihi kökenleri hakkında farklı yaklaşımlar ve açıklamalar ortaya konmaktadır. Çin'deki Dungan araştırmalarında, Dunganların Çin'in uzun tarihi geçmişinde sonradan ortaya çıkan eski olmayan bir milliyet olarak tanımlanır. Bu yaklaşım Dunganların eski Çin'deki boy ve aşiretlerden ortaya çıkmamasından kaynaklanmaktadır. Çin'e farklı zamanlarda ve farklı ülkelerden gelen başka dil ve kültür unsurlarına sahip insanlarla Çinli yerli milliyetlerden oluşan insanların etkileşimi sonucu farklı bir milliyet doğmuştur.

Ma'ya göre, Dunganlar Çin'in uzun tarihi geçmişinde daha geç ortaya çıkmış genç bir milliyettir. Dunganların eski Çin'de var olan belirli bir boy ya da aşiretler temelinde kaynaşarak gelişmiş olmamasıdır. Bu durumun aksine Dunganların, farklı tarihlerde farklı ülkelerden Çin'e gelen farklı dil ve kültüre mensup insanlarla Çin'in yerli milliyetlerine mensup insanların kaynaşması sonucunda tamamen farklı bir milliyet olarak ortaya çıktığıdır. Bugünkü Dungan milliyetinin oluşumunda en önemli unsur Cengizhan ordularıyla birlikte Çin'i fethetmek için gelen ve Moğollarla birlikte Çin'de Yuan sülalesini kuran Müslümanlardır (Karluk, 2019: 101).

Yabancı ve yerli etkileşimi farklı zaman dilimlerinde farklı şekilde etkileşimde bulunmuştur. Tang ve Song Hanedanlıkları döneminde bu gruba "Barbar Misafirler" Fanke adı verilmiştir (Gladney ve Shouqian, 1989: 477). Hui'ler, Han milletinin bir takım gelenek ve kültürlerini kabul etmiş ve Çince konuşmaktadırlar. İslam itikadı ve ibadet usullerini sürdüren Hui'lerin çoğunluğu Sünni

olmakla beraber amelde Hanefi mezhebine göre İslam dinini yaşamaktadırlar (Maerjiang, 2018: 49).

Moğollar döneminde Müslüman Dunganlara özel statüler verilmiştir. Yuan İmparatorluğunun yıkılmasıyla beraber Ming hanedanlığı döneminde Dunganlar özel statülerini kaybetmişlerdir. Ming hanedanlığının onlara karşı tutumu toplumdaki dışlanmayı başlatmıştır. Ming sülalesi tarafından Çin'deki yabancılar ve Moğolların işbirlikçileri olarak adlandırılan Dunganlar, zamanla kültürel olarak Çinleşmesine neden olmuştur. Çinliler tarafından toplumsal olarak dışlanan Dunganlara karşı Türk Müslüman milletlerinde mesafeli olduğu görülmektedir. Doğu Türkistanlıların Çinlilerle ve Dunganlarla yapılacak evliliklere yasaklar getirilmiştir.

Bunlarla ilgili olarak yine Na-yen-ch'eng'in saraya sunduğu raporlarda açık bilgiler bulunmaktadır. Na-yen-ch'eng bir raporunda, şu bilgileri vermektedir (Ercilasun, 2003: 150):

“İç kısımlardan gelen işsiz Dunganlar, Müslüman bölgesindenmiş gibi davranıp kendilerine Müslüman diyerek Müslüman kızlarını eş olarak almaktadırlar. Saf Müslümanların din duygularını sömürerek molla olanlar da tamamıyla hainlerdendir. Şimdi artık kanunların açıkça ortaya konması gerekmektedir. Mutlaka bu kanunlara göre yasaklar uygulanmalıdır. Bundan sonra iç kısımlardan Müslüman bölgesine giden Dungan tüccar ve işçilerinin hepsinin memleketlerinde iken, seddin dışına çıkmak için izin belgeleri almaları gerekmektedir. Bu belgede yaşları, fiziksel özellikleri, meslekleri açıkça belirtmeli, yollarda kontrol edilmeli ve gitmek istedikleri şehre ulaştıklarında bu belgeleri vererek kayıt yaptırmaları gerekmektedir. Döncekleri zaman da, giriş belgesi almalıydılar. Böylece hareket halindeki Dungan nüfusu tesbit edilebilecektir. Eğer izinsiz olarak Müslüman kızlarla evlenenler tesbit edilirse bunlar yeni kanuna göre cezalandırılmalı.”

Görüldüğü gibi, Çin'den bölgeye gelen Çinli veya Dungan tüccarlar arasında bir ayırım yapılmamakta, bunların her ikisi de Doğu Türkistan ahalisinden ayrı gruplar olarak kabul edilmektedirler. Bu yüzden, bunların yerli ahaliyle evlenmeleri veya kaçak olarak bölgede yerleşmek istemelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Ercilasun, 2003: 151).

Hem Çinliler tarafından hem de Türk topluluklar tarafından, Dunganların toplumsal yapıdan dışlandığı görülmektedir. Yuan hanedanlığı döneminde toplum ve devlet içerisinde saygın bir topluluk olan Dunganlar, Ming döneminde bu ayrıcalıklarını kaybetmiştir. Ming hanedanlığı döneminde ayrıcalıklarını kaybeden

Dunganlar, aynı yıllarda Doğu Türkistanlılar tarafından da topluluk içerisine alınmamıştır .

Nuer Hassan Pang Baoguang, Hui'ler için şu ifadeleri kullanmıştır (Baoguang, 1990: 257):

“Bir milliyet olarak Hui'ler benzersizdir. Onlar ne yerel olarak doğmuş ne de doğup büyüdükleri topraklarda yabancıdırlar. Çin'deki tüm milletlerle yıllarca birlik ve bütünleşme içerisinde yaşamış ve Batı ve Orta Asya'dan gelen göçmenler tarafından var olmuştur.”

Çin'den Kırgızistan'a Gerçekleştirilen Dungan Göçü

Kırgızistan'a gerçekleşen Dungan göçü, Çinlilerin Dunganlara yönelik katliamları etkili olmuştur. Çin'in baskıcı rejimine karşı isyan eden Dunganlar uzun bir süre katliama maruz kalmıştır. Katliamdan kurtulan Dunganlar, Çin'in Kansu, Shaanxi, Ningxia ve Kaşgar bölgelerinden farklı zamanlarda göç etmişlerdir. Başta Kırgızistan olmak üzere Türkistan coğrafyasının etnik bir unsurunu oluşturmaktadırlar.

Dunganlar, Kırgızistan'a dört farklı göç dalgası sonucunda gelmiştir. Katliamdan kurtulabilen Dunganların bir bölümü 1877'den itibaren üç ayrı grup hâlinde Doğu Türkistan üzerinden Kırgızistan'a kaçtı. İlk defa 1877 yılının Ekim sonu, Kasım başında Bedel Geçidi'ni aşarak Karakol şehrine 1116 kişi gelmiştir. Soğuk ve açlıktan pek çok Dunganın yolculuk sırasında öldüğü kaydedilir (Sushanlo, 1971). Huilerin eski ticaret rotasını izleyerek sınırı geçen Yusuf Hazret liderliğindeki bu ilk grup İrdık adlı yere göç etmiştir. Yine 1877 yılının bu kez Aralık ayında Bayenhu liderliğinde 3314 kişilik ikinci göçmen grubu Tokmok şehri yakınlarına gelir, yerleşim yerlerine o dönemde Kırgızlar Karakunuz, kendilerinin Yingpan adını verdiği bölgeye yerleşir. 1878 yılının başında Oş Bölgesi'ne ulaşan Dungan mültecilerin üçüncü grubu ise 1779 kişiden oluşuyordu. Bu ilk göç dalgasının ardından 1881'de 4682 kişilik başka bir grup daha göçüp gelmiştir (Kılıç, 2013: 13).

İlk göç dalgası, kuzeybatı Çin'deki Müslüman isyanlarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çing Hanedanlığının, Doğu Türkistan'daki Kaşgar Hanlığının egemenliğine son vermesi ile Müslüman isyancılardan oluşan üç grup, 1877 yılının kış ayında olumsuz hava şartlarına rağmen Tanrı Dağlarını aşarak Kırgızistan'a gelmiştir. Birinci grup Ma Da-ren liderliğindeki Turfan isyancılarından oluşan 1000 kişilik Dunganlı göçmen grup

Kırgızistan'ın kuzeybatısından Oş'a yerleşmiştir. İkinci grup, Ahung A-ye-lao-ren liderliğindeki Kansu'nun Di-daozhou bölgesinden gelen Dunganlı göçmenlerden oluşmaktadır. Bu gruptan 1130'u Karakol şehrine dokuz kilometre uzaklıktaki küçük bir köy olan İrdık'a yerleşmiştir. Üçüncü grup ise, Shaanxi bölgesindeki isyanların liderliğini yürüten Biy En Hu öncülüğünde 3314 kişi Tokmok'a sekiz kilometre uzaklıktaki Karakunuz adlı küçük bir köye yerleştirilmiştir (Rimsky ve Dyer, 1992: 244). Soğuk kış şartlarında Tanrı Dağlarından, Karakunuz'a göç eden 10000 kişiden sadece 3314 kişi hayatta kalabilmiştir (Kok ve Yeoh, 2015: 200). Biy En Hu, ilk göç dalgasındaki üç göçmen grubun göçünden sorumludur (Fougner, 2012: 19).

İkinci göç dalgası, İli Antlaşması olarak da bilinen, Çarlık Rusya ve Çing Hanedanlığı arasında 12 Şubat 1881'de St. Petersburg Antlaşmasının imzalanmasından sonra gerçekleşti. 1871'den 1881'e kadar İli bölgesi, Çarlık Rusya hâkimiyetinde kalmıştır. Ruslar bölgede sulama sistemleri, okullar, hastaneler ve kiliseler inşa ederek bölgenin altyapısını güçlendirmiştir. St. Petersburg antlaşmasıyla bölgeden çekilen Ruslar, antlaşma hükümlerine göre İli Vadisinde bulunan Müslümanların Çarlık Rusya topraklarına göç etmesi konusunda kolaylık gösterecektir. Çing Hanedanlığı, İli Vadisinde yaşayan Çinli Müslümanlar ve Uygurları isyancı olmaları sebebiyle tehdit unsuru olarak görmüştür. İkinci göç hareketi, ilk göç dalgasına göre daha rahat ve iyi şartlarda gerçekleşmiştir. Bu göçmenlerin çoğu Çin'in Kansu eyaletinden gelen Dunganlar ve Uygurlardan oluşmaktadır (Fougner, 2012: 20). İli Vadisinden göç eden bu göçmen grup bugünkü Kırgızistan toprakları içerisinde bulunan Sokulluk bölgesine göç etmiştir. Bu grup göç etmeyi kendisi tercih etmiştir. İlk göçte kitlesel halde göç edenlerin aksine, İli bölgesinden gelen göçmeler 1881'den 1884'e kadar küçük gruplar halinde hareket ederek Bişkek'e yerleşmişlerdir. Kazak SSC arşivlerine göre, Kulca'dan göç eden Dunganların sayısı 4682 kişidir (Rimsky ve Dyer, 1992: 244).

Üçüncü göç dalgası 1957-1962 yılları arasında Çin'in, Doğu Türkistan bölgesinden gelen Müslüman göçmenlerden oluşmaktadır. 1962 yılında Mayıs ayının başlarında Çin sınırını geçen çok sayıda Kazak, Uygur ve Dungan göç etmiştir. Kırgızistan'ın Tokmok ve Bişkek arasındaki bölgede bulunan Sortobe köyü ile İvanovka kasabalarına yerleşmiştir.

Çinden gelen Dungan göçlerinin dördüncü dalgası olarak 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla birlikte uygulanan açık kapı politikası sonucu bireysel göçler yaşanmıştır (Kok ve Yeoh, 2015: 202).

Çarlık Rusya Genelkurmay Başkanlığından Albay L.F. Kostenko, göç eden Dunganları bir kazanım olarak gördüklerini ifade etmiştir. Çin ile yaşanacak savaşta sınır birliklerini güçlendirecekleri düşünülmüştür. Dunganlar önemli yardımlar sağlayacak güvenilir bir milis kuvvet olarak görülmüştür (Madjun, 2017: 132).

Tölögön Kasımbekov'un "Baskın" romanında işlenen Dunganlı göçmen grubun, Kırgızistan'a, kış ayının ve coğrafyanın zor şartları altında geldiği görülmektedir. İlk nesil Dunganlı göçmenlerin hiçbir şekilde Kırgızca ve Rusça bilmediği dikkati çekmektedir. Şabdan Baatır tarafından Dunganlı göçmenlere toprak verilmesinde Kırgızların ve Dunganların, İslamiyet dinine mensup olmaları önemli bir etken olarak değerlendirilebilir (Kasımbekov, 2008: 6-36). Dunganların, Kırgız toplumuna entegre olmasında dini motivasyon etkili bir faktördür. Dunganların kitlesel olarak cemaat göçü etnik, siyasi bir göç olarak başlamıştır. Ancak geldikleri toplumda kabul görmeleri dini temellidir.

Sosyal Çatışma Dönemleri ve Sonraları Dunganların Çevre ile İlişkileri

Kırgızistan'a dört göç dalgası sonucunda yerleşen Dunganların göç ettikleri yerde zaman zaman sosyal çatışmalar yaşadığı görülmektedir. Sosyal çatışma dönemleri genel olarak iç isyanlar, savaş ve halk devrimleri sonrası oluşan istikrarsızlık zamanlarına denk gelmiştir.

Kırgızistan'da yaşayan Dunganların ilk isyanı Çarlık Rusya iktidarına karşı olmuştur. Çarlık Rusya ve Dungan çatışmasında afyon ticaretinden elde edilen gelirlerin paylaşılması önemli bir faktördür. Çarlık Rusya döneminde afyon ekimi ve ticareti sayesinde ekonomik statülerini yükselten ve bu alandaki gelirini kaybetmek istemeyen Dunganlar çatışmalarda önemli bir figür olmuştur. Çarlık Rusya ve Dungan çatışması siyasi, dini nedenlerden ziyade ekonomik temeller üzerinde şekillenmiştir. Dungan topluluğu elde etmiş olduğu ayrıcalıklı sınıflarını kaybetmek istememişlerdir. Çarlık Rusya döneminde yaşanan bölgesel çatışma dışında SSC Kırgızistan döneminde Dungan çatışmalarının görüldüğü ancak SSCB milliyetler politikası içerisinde çevresiyle uyumlu bir Dungan topluluğu da görülmektedir. Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte

Dungan nüfusunun yoğun olarak yaşadığı yerlerde lokal çatışmalar yaşanmıştır.

Bu bölüm Çarlık Rusya dönemi Dunganların çevre ile ilişkileri, SSCB dönemi Dunganların çevre ile ilişkileri ve bağımsızlık sonrası Kırgızistan'da Dunganların çevre ile ilişkileri olarak üç başlıkta değerlendirilecektir.

Çarlık Rusya Dönemi Kırgızistan'da 1916 Ayaklanması ve Dunganlar

1916 Semirechye Olayları

1877 yılında Çin'den Kırgızistan'a gerçekleştirilen ilk Dungan göçünden yaklaşık 49 yıl sonra Dunganların sosyal çevre ile ilk sosyal çatışma Semirechye bölgesinde başlamıştır. 1916'daki Orta Asya milletlerinin isyanına, Kırgızistan'da yaşayan Dunganların önemli katkıları bulunmaktadır. Dunganların ayaklanmalara katılma sebepleri, Çarlık Rusya'nın sömürgeci politikaları, Baylara¹, Kulaklara² ve çiftçilere yönelik oluşturulan baskıdır. Kırgızistan'da yaşayan Dungan çiftçileri, toprak eksikliğinden dolayı yaşam koşullarında zorluklar yaşamıştır. Dunganların bu dönemlerde toprak mülkü yönünden eksikliği Çarlık Rusya yönetiminin belgelerinde şu şekilde ifade edilmiştir (Yusurov, 1948: 85):

“Tarımsal bir halk olarak ve küçük ekili arazileri kullanmaya alışkın olan Dunganlar, ekonomilerini küçük arazilerde başarılı bir şekilde yönetebilirler.”

Dunganlar bu dönemde özellikler Przhevalsky bölgesinde yetersiz ve verimsiz topraklara sahip olmaktan şikâyetçi bir durumdadır. Dunganlar susuz bölgeleri verimli hale getirebilmek için çok emek harcamışlardır. Sulama kanalları yapılan araziler, gübrelenerek ve bakımı sağlanarak iyi bir ürün veren verimli topraklar haline getirilmiştir. Ancak tarıma uygun hale getirilen bu arazilerin çoğu Dungan kulakları tarafından ele geçirilmiş ve Dungan köylüleri topraksız bırakılmış veya küçük arazilere sahip olmakla yetinmişlerdir (Yusurov, 1948: 86). Bu durumdan rahatsız olan Dunganlar, Çarlık yönetimine şikâyetle bulunmuş ve tüm toprakların halk arasında eşit şekilde paylaşılmasını talep

¹ Orta Asya, Yakutistan, Altay, Kazan ve Kırım Tatarları, Başkurtlar ve Sovyet öncesi dönemlerde kısmen Kafkasya'da büyük bir toprak sahibi veya hayvan sahibi olanlara verilen isimdir.

² Rus İmparatorluğu'nun son yıllarında ve Sovyetler Birliği'nin ilk dönemlerinde varlıklı köylülere verilen isimdir.

etmişlerdir. Bu istek Çarlık Rusya yönetimi tarafından ret edilmiştir (Tsiga Kaz SSR, 286). Bu durum Semirechy valisine yazılan mektuplarda doğrulanmış ve Dungan, Taranchi zenginlerinin daha kaliteli ve büyük miktarda toprakları ele geçirdiği, köylülere ise sadece verimsiz arazilerin bırakıldığı yazılmaktadır (Tsiga Kaz SSR, 285). Dungan köylülerin bu şikâyetleri sonuçsuz kalmış verimli araziler kulakların ve tüccarların elinde kalmıştır. 1911 verilerine göre, Przhevalsky bölgesinde Dunganların 6300 dönüm araziye sahip olduğu ve bu arazinin sadece 4000 dönümünün tarımsal işlere uygun olduğu 3000 dönümden fazlasının da kulakların elinde olduğu yazılmaktadır. Kalan 3300 dönüm verimsiz arazinin ise Dungan köylüleri tarafından kullanılmaktadır (Yusurov, 1948: 86).

Dunganların toprağı işleme ve verimli hale getirme konusunda başarılı bir topluluk olduğu görülmektedir. Dungan köylüleri kendilerine verilen verimsiz arazileri ıslah ettikleri arşiv belgelerinde de geçmektedir. İyi bir çiftçi topluluk olan Dunganlar bu durumun yanı sıra afyon yetiştiriciliğinde de uzman olarak görülmektedir. Haşhaş Çin'den Dunganlar tarafından getirilen ve Semirechy bölgesinin Dzharkent, Pişkek ve Przheval ilçelerinde yaygınlaşan üretim için en kârlı mahsullerden birisi olmuştur. Semirechy'den toplanan bu afyon, Batı Çin'e kaçak yollardan taşınmıştır. Afyon üretiminden elde edilen gelir çok büyük olduğundan dolayı, sadece üreticileri ve alıcıları değil ilçe, bölge yetkililerine büyük gelir kaynağı sağlamıştır (Madcun, 2017: 66). Bu özelliklerinden dolayı Çarlık Rusya yönetimi, kulaklar, baylar ve tüccarlar tarafından sömürü nesnesi olmuştur.

1916 ayaklanmasından önce Çarlık yönetimi tarafından Şifalı Bitkiler Toplama Komitesi kurulmuştur. Bu komitenin asıl amacı afyon yetiştiriciliği üzerinedir. Dungan köylüleri, yetiştirilmesi büyük emek isteyen haşhaş ekmeğe başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşının başladığı 1914 yılında ekonomik ve politik olarak avantaj oluşturan afyon üretimine Çarlık Rusya hükümeti izin vermiştir (Yusurov, 1948: 88). Ancak Çarlık yönetimi, afyonu çiftçiden piyasa fiyatının üç katı daha aşağı fiyata almıştır. Afyon toplama komitesi tarafından belirlenen üretim miktarını karşılamada zorluklar çekmiş ve üretmiş oldukları afyona sık sık çarlık yönetimi tarafından el konulmuştur. Çarlığa teslim edilmek üzere yeterli miktarda afyonu olmayan Dunganlar hapis cezasına çarptırılmıştır (Tsiga Kaz SSR, 78). Pişkek ilçe şefinin 25/VII- 1916 tarihli ve 98 sayılı kararında bu durum şöyle denilmektedir (Tsiga Kir SSR, 2):

“Dungan köyü Nikolaevsky'den Vangar Maşhanlo, Harsan Maşhanlo, Tendu (Dcindu), Lyubor ve Yur Mulla Pişkek hapishanesinde hapsedilecektir. İlk üç kişinin afyonu deolet hazinesine teslim etmediği, dördüncünün ise az miktarda afyon teslim ettiği için hapis edilecektir.”

1916 ayaklanması öncesinde, Çarlık Rusya tarafından emek sömürüsüne maruz kalan Dungan topluluğu Birinci Dünya Savaşı yıllarında cepheye gönderilmiştir. Şehirlerde yaşayan Dungan nüfusun çoğunluğunu yaşlı erkekler, kadınlar ve çocuklar oluşturmuştur. Bu durum hem üretimin azalmasına neden olurken hem de vergilerin artmasına neden olmuştur. Yüksek vergilerin yanı sıra savaşa bağış adı altında para toplanması halkın refah seviyesinin giderek düşmesine sebep olmuştur.

Kulakların ve tüccarların temel ihtiyaç ürünlerinin fiyatını arttırmasıyla ekonomik zorluklar yaşanmış ve Dungan topluluğunun bir kısmı Çin'e göç etmiştir. Tüm bu olumsuzların gölgesinde Semirechy bölgesinde Çarlık yönetiminin seferberlik ilan etmesiyle beraber Kırgız, Kazak ve Dunganlar arasında huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Seferberlik ilanı ile asker vermeyi reddeden Dunganlar kendi aralarında örgütlenmeye başlamışlardır (Yusurov, 1948: 89). Dunganları “sakin bir halk” olarak gören Çarlık hükümeti, isyana katılımı son derece tehlikeli görmüştür. Bu duruma karşı Çarlık yöneticileri, Dunganların konumunun, Przhevalsk'i bölgesinin kaderi için önemli olduğunu yazmıştır. Kazaklar, Kırgızlar tarafından çıkabilecek bir isyana karşı Dunganları isyanları bastırmak için kullanmayı planlamıştır (Tsiga Kaz SSR, 51). Dungan kulakları, bayları, ahunları ve mollaları “beyaz krala yardım etmek her tebaanın kutsal görevidir” şeklinde toplantılar düzenlemiştir. Önde gelen Dunganların propagandasına rağmen Dungan topluluğu Pişkek bölgesindeki isyancı Kırgızlara sempati göstermiştir. Pişkek bölgesine ek olarak Karakunuz köyünde yaşayan Dunganlarda, isyan eden Kırgızlara desteğini belirtmiştir. Bir kısmı Kırgızlara yardım etmek amacıyla Tokmok bölgesine gitmiş ve burada Dunganları isyan etmeye çağırmışlardır. Sular Luvanlo, Karakunuz Dunganlarını Tokmok'a gidip volost valisini öldürmeye ve Kırgızlara yardım etmeye çağırmıştır (Yusurov, 1948: 90). Arşiv belgelerinden görüldüğü üzere Pişkek bölgesindeki Çarlık yetkilileri, Dunganları isyana katılmaktan uzaklaştırmaya ve aynı zamanda ahunlar, mollalar yardımıyla hükümete destek verdimeye çalıştıkları

görülmektedir. Buna rağmen Dunganların büyük bir Kırgızlarla beraber Çarlığa karşı savaşmıştır.

Rus arşivlerine göre, Semirechy'de isyanın çıkmasında Alman, Türk ve Çinli ajanlarının etkin rol aldığı ve Çin'de yasaklanan Gizli Kardeşler Cemiyetinin (Ge-Lao Hue) üyelerinden Yang-Fan-Ma Przhevalsk'a şehrine, Li-Xin-Fin Pişkek şehrine, Dizin-Yuan Tokmok şehrine gelip Dunganların yanlarına yerleştiği kayıt edilmiştir. Üç Çin'li ajanın amacı monarşi sistemini devirmek ve halkı ayaklanmaya davet etmek olarak düşünülmektedir (Madcun, 2017: 68). Vernensky dedektiflik şubesi başkanının 2 Eylül 1916'da yaptığı soruşturmada, Ge-Lao-Hue gizli cemiyeti üyelerinin, Karakunuz köyünün Dunganları arasından dört kişiyi isyana çağırdıkları anlaşılmaktadır. Rus yetkililerin Türkistan bölgesinden çıkarılmasından sonra burada Müslümanların kontrolünde ayrı hanlıklar kurmayı planlamışlardır. "Ge -Lao-Hue" Yuzhi-Haya, Semirechye'de Müslümanların Ruslara karşı ayaklanmasına zemin hazırlamayı başardığını ve ondan Ji-Er-Shanyu'dan yerel hazırlıkları hazırlamak için hemen Tokmak'a gitmesini istediğini ve ayaklanma için kitleleri harekete geçirmesini istemiştir. Yuzhi-Khai ayrıca, ayaklanma kendisinin han olması durumunda, yardımcısı olarak Ji-Er-Shanya'yı atayacağını yazmıştır. (Madcun, 2016: 37).

Türkistan Bölgesi Genel Valisi A.N. Kuropatkin, Ağustos 1916'da Savaş Bakanı Shuvaev'e şunları yazdı (Madcun, 2016: 38):

"Büyük savaş sırasında, Kırgız nüfusu, Afganistan ve Kaşgar'a sızan Alman subayları tarafından bir ayaklanmaya hazırlanıyordu. Alman ajanlarıyla bağlantıları olan "Gelyao" partisinden Çinli anarşistlerin Semirechye'deki ayaklanmalara karıştığına dair göstergeler de bulundu. Kırgızlar arasında yaşayan bağnaz mollaların da etkisi şüphesizdir"

Yine bir başka belgeye göre, Çin'den gelen Rus konsoloslarının raporları, Gulca ve Kaşgar'da bulunan Alman ajanlarıyla ilişkisi olan Çinli ajanların, afyon toplayıcı görüntüsü altında Gulca'dan Semirechye'e geldikleri yönündedir. İsyanlarında Çinli mevsimlik işçilerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde alevlendiği görülmektedir (FRRKNB RK, inv. № 66, l. 129).

Ayaklanmaların yaşandığı Mariinsky volostunda nüfuz mücadelesi, Dunganları iki partiye ayırmış, düşmanlığın nedeni, volost yaşlılarının seçilmesi idi. Kırgız ayaklanmasına katılma konusunda Dunganlar ikiye bölünmüştü. Küçük Hazret Partisi, Çin

uyruklu mevsimlik işçilerin desteğiyle isyancıları desteklerken, Büyük Hazret Partisi mücadeleye katılmak istememiştir. Büyük Hazret Partisine mensup Dunganlar sayısal bir üstünlüğe sahipti, genel olarak Dunganlar bir isyan başlatmaya cesaret edememişlerdir. Bunun nedeni olarak Dunganların bu topraklarda evleri, arazileri, işleri, paraları ve mülklerinin olması sebebiyle, kaybedecekleri bir şeylerin olmasıdır (Madcun, 2017: 70). Przhivalsky'de isyanlar bastırıldığında şehirde yaklaşık 1500 Dunganın öldürüldüğü sadece 8 kişinin hayatta kaldığı kayıt edilmiştir (TSGA RK, d. 2123, l. 105 – 106).

1916 ayaklanması bastırıldığında, Kırgız ve Dungan köyleri yok edilmiş, halkın mülküne el konulmuş ve isyana katılan halk kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Çarlık Rusya askerlerinden kaçan Dunganlar, Çin'e göç etmiştir. Göç yolunda birçok insan hayatını kaybetmiştir. Çin'e göç eden Dunganlar, Kırgızistan'a Ekim Devriminden sonra dönebilmiştir. 1916 ayaklanmasında Dunganların, Kırgız ve Kazaklara destek olmasının altında yatan bir başka sebep 1864-1877 yılında Dunganların göçünde bu iki milletin onları ülkelerine kabul etmesi etkili olmuştur. 1916 ayaklanması, sömürülen geniş halk kitlelerinin Çarlık Rusya'ya karşı en büyük silahlı ayaklanmalarından birisi olmuştur. Bu yönüyle bu isyan devrimci bir karaktere sahiptir. 1916 ayaklanması Kırgız, Kazak ve Dungan köylülerin katılımıyla Semirechy olayları kitle hareketi olma özelliği taşımaktadır. Köylülerin ana rolü aldığı ayaklanma bu bakımdan işçi hareketi olmakla beraber kitle hareketinin gerçek bir lideri olmayışı ve zayıf örgütlenmeden dolayı ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bolşevik İhtilali ve SSCB Kırgızistan'da Dunganlar

Çok uluslu etnik bir yapıya sahip olan Semirechy bölgesinde, sosyo-ekonomik olarak geri kalmışlıktan dolayı etnik unsurların şikayetleri 1916 isyanından sonrada devam etmiştir. 1917 yılında bölgede yaşayan işçiler, köylüler ve yoksullar Sovyet iktidarının gerçekleşmesi için örgütlenmeye başlamışlardır. Semirechy bölgesinin Pişkek şehrinde 1917 yılının mart ayında İşçi ve Zanaatkarlar Birliği adı altında örgüt resmîyet kazanmıştır. Semirechy bölgesinin şehir ve ilçelerinde yoksul kesimin oluşturduğu kitlesele örgütler Manaplar ve Kulaklara karşı savaş açmıştır.

Dungan köylüleri de bu dönemde “Dungan Çiftçileri” adı altında örgütlenmiştir. Tokmok bölgesindeki Karakunuz ve Şortyubinskîh Dunganları arasından Teypir Lyuşanlo, Beyhur Musaev ve Dr. Bolşuyu yoksul sınıfı oluşturan insanları örgütlemek için aktif görev almışlardır (Suşhanlo, 1967: 134).

Dunganların katılımıyla, Dungan yerleşim alanları Dzarkent ve Przhevalsk'ta mitingler düzenlenmiştir. 20 Aralık 1917 yılında Dzarkent'te düzenlenen mitinge 500 Dungan katılmış ve Dungan öğretmen olan İhiya Salosiev, Sovyetlerin Rusya'daki zaferi hakkında bir konuşma yapmıştır (Suşhanlo, 1967: 141). Dungan köylüleri ve işçileri, Çarlık Rusya iktidarını devirme ve Semirechy'de Sovyet iktidarını kurma çağrısına olumlu yanıt vermişlerdir. Dunganlardan da oluşan köylüler ve cephe gerisinde bulunan askerler silahlanarak ayaklanmaya katılmıştır. Dunganlarında destek vermiş olduğu Sovyetler Ocak 1918'de, Çarlığa karşı zafer kazanmıştır. İç savaş döneminde Dungan kulakları, Sovyetlerin önlemlerine karşı çıkmış ve şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.

SSCB dönemi Dunganların içinde bulunmuş olduğu ilk çatışma, Çarlık taraftarı karşı devrimci grup olan Beyaz Muhafız Albay Boyko'ya karşıdır. Beyaz Muhafızların Semirechy bölgesinde yenilgiye uğratılması sonrası Türkistan Cephesi Komutanlığına bağlı Dungan Süvari Alayı, Fergana Vadisi, Güney Kırgızistan ve tüm Türkistan'daki Basmacılara karşı savaşta da görev almıştır (Yusurov, 1958: 49).

Bolşevik İhtilalinde, Sovyetleri açık bir şekilde destekleyen Dunganlar, 1920 yılında Türkistan genelinde Korbaşılar Hareketi veya Basmacı Hareketi olarak adlandırılan özgürlük hareketinde de Sovyetleri desteklemişlerdir. Türkistan'da Basmacılara karşı savaşan ilk düzenli müfrezelerden birisi Dungan Süvari alayı olmuştur. Dungan Süvari alayının komutanı olarak, Taşkent'ten gelen Masanchin Magaza atanmıştır. Masanchin ve Mansurov komutasındaki merkez komitesine bağlı Müslüman taburu Semirechy'e gönderilmiştir (Yusurov, 1958: 40). Magaz Masanchi, Haziran 1920'de Verny karşı devrimci isyanının bastırılmasında en aktif rolü aldı. D. A. Furmanov ve I. P. Belov başkanlığındaki bölümün Askeri Konseyine aktif olarak yardım etti. M. Masanchi'nin en büyük kazanımı, Dunganları Sovyet iktidarının kurulmasında ve Semirechy'deki iç savaşta isyancılarla savaşmak için seferber etmesidir (Ormonova, 2016: 114).

Semirechy'de Dungan askeri birliğinin kurulmasının ardından bu bölgede parti örgütü de kurulmuştur. Dunganların yaşadığı köylere Sovyetlerin amaçlarını ve hedeflerini açıklayan komünistlerden, komsomol üyelerinden oluşan heyetler propaganda çalışmalarını yürütmüşlerdir (Yusurov, 1958: 42).

7 Aralık 1918'de Belovodskoye köyünde Sovyet iktidarını devirmek için örgütlenen kulakların isyanı başladı. Pishpek'in 45 kilometre batısında bulunan Belovodskoye köyünün, isyanın merkezi olarak seçilmesinde stratejik konumu etkilidir. Burada kulaklar, nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak, Belovodsk'ya 12 kilometre uzaklıkta bulunan büyük Dungan köyü Alexandrovka'nın kulak tabakası da bulunmaktadır. Pishpek şehrinin Dungan yerleşiminin zengin kasaba halkı da onlara katılmıştır. Ancak Aleksandrovka ve Pishpek'teki Dungan nüfusunun büyük bir kısmı Sovyet hükümetinin yanında yer almıştır. İsyen döneminde birçok Dungan gönüllü olarak Kızıl Muhafız müfrezelerinin saflarına katıldı. İç savaştan sonraki yıllarında Alexandrovka ve Pishpek'ten gelen Dunganlar, ellerinde silahlarla Sovyet gücünü savunmuşlardır. Böylece, Eylül 1919'da Basmacı cephesine çağrılan ve gönderilenler arasında Aleksandrovka köyünden çok fazla Dungan vardır. Hebuza Mamaza, Mailin Eseza, Khasanzıy Nevaza, Vuvaza Nevaza, Khakhaza Bebeza, Maar Shivaza, Davuz Malyu, Sanvaz Shir, Yandavar Lalaz, Yaichinfan Ikhia, Nuhez Melovu, Tsuanshir Ismazy, Julovu Mukhame ve diğerleri (Ormonova, 2016: 114).

Çarlık Rusya döneminde yaşanan bölgesel çatışma dışında SSC Kırgızistan döneminde Dungan çatışmalarının görülmediği SSCB milliyetler politikası içerisinde çevresiyle uyumlu bir Dungan topluluğu görülmektedir. Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Dungan nüfusunun yoğun olarak yaşadığı yerlerde lokal çatışmalar yaşanmıştır.

Bağımsızlık Dönemi Kırgızistan'da Dunganlar ve Sosyal Çatışmalar

2006 Iskra Olayları

Çarlık Rusya döneminde yaşanan bölgesel çatışma dışında SSC Kırgızistan döneminde Dungan çatışmalarının görülmediği SSCB milliyetler politikası içerisinde çevresiyle uyumlu bir Dungan topluluğu görülmektedir. Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla

birlikte Dungan nüfusunun yoğun olarak yaşadığı yerlerde lokal çatışmalar yaşanmıştır.

Dunganlar ve Kırgızlar arasındaki ilk çatışma 6 Şubat 2006'da Iskra etnik isyanları olarak bilinen çatışmalar yaşanmıştır. Iskra bölgesi Dungan nüfusunun yoğun olarak yaşadığı ve Kırgızların azınlıkta olduğu köylerden birisidir (Marat, 2006: 13). İlk çatışmanın ortaya çıkışı internet kafede koltuk tartışması sonucu altı Dungan genci tarafından Kırgız çocuğa şiddet uygulandığı iddiası üzerine başlamıştır. Olaya karışan altı Dungan gencinin aileleriyle birlikte sınır dışı edilmesi sonucu protestolar başlamıştır. Kırgız protestoculara dört Dunganın silahla ateş açması sonucu durum güvenlik güçlerinin kontrolünden çıkmıştır (Kok ve Yeoh, 2015: 192).

Olaylarda polisin, yalnızca Dunganları tutuklamıştır. Olayların ertesi gününde köyün Kırgız sakinleri, Dunganlara ait 100'den fazla eve zarar vermiş, bölge yetkilileri Dunganlara alenen hakaret etmiş ve daha sonra 200 civarında Kırgız, zengin Dungan ailelerinin bölgeden çıkarılmasını talep etti. Dunganlar, köyde devriye gezmek ve saldırılara karşı kendilerini korumak için kendi gruplarına örgütlenirken, bazı aileler köyü terk ederek Rusya'ya göç etti. Olaydan sonra Dunganlar, konuyla ilgilenmek için yerel bir komite kurmuştur. Iskra köyündeki olayların çözümünde çatışmaları önlemeden sorumlu eyalet, il, bölge veya yerel düzeyde hiçbir kamu makamu yer almamıştır (refworld, 2006: 10).

Vechernyi Bishkek gazetesi, Kırgız ve Dungan gençleri arasındaki kavganın, birkaç yıldır artan gerilimin ardından bir kırılma noktası olduğu yorumlamaktadır. Gazete ayrıca köy yönetimini etnik Kırgızların yanında yer almakla ve Dunganlara yönelik şiddete katılmakla suçlamaktadır. Diğer medya organları, Kırgız köylerinde eğitim tesislerinin olmaması, yüksek işsizlik, alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığını potansiyel nedenler olarak gösterdi. Birçok kırsal genç, temel bir eğitim veya mesleki eğitim alamıyor ve iş bulamıyor ve sıklıkla haraççılık ve hırsızlık olaylarına karışıyor. Etnik bölünmeler, gençler arasındaki saldırganlığı yalnızca şiddetlendirir (eurasianet, 2006). Iskra olayları, 190 evin hasar görmesiyle sonuçlanmış ve yaklaşık 10 aileyi ülkeyi terk etmiştir.

Çatışmalarda herhangi bir can kaybı olmazken, Dunganlar ait evler, araçlar ve tarımsal ürünler yakılmıştır. Kırgız-Dungan çatışmasının ortaya çıkmasında köylerde eğitim kurumlarının yetersiz olması, yüksek işsizlik, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı

çatışmaları tetiklemiştir. Köylerdeki genç nüfusun yetersiz eğitim alması ve işsizlik seviyesinin fazlalığı etnik gruplar arasında saldırganlık düzeyini de arttırmaktadır (Marat, 2006: 14). Olaylar sonucunda 20 kişi yaralanmış, 40 kişi tutuklanmış ve 30'a yakın ev yakılmıştır. Bölgede yaşayan yüzlerce Dungan nüfus Kazakistan'a siyasi sığınma talebinde bulunmak zorunda kalmıştır. Dungan topluluğunun yaşlı üyeleri ve imamaları tarafından gerginlikler yatıştırılmıştır. Kazakistan'a sığınan Dungan ailelerin çoğu yaşadıkları yere geri dönmüşlerdir (Laruelle ve Peyrouse, 2009: 105).

2010 Tokmok Olayları

Bağımsızlık dönemi yaşanan ikinci sosyal çatışma ise Nisan 2010'da Tokmok kasabasında yaşanmıştır. Dunganlara ait evler, kafeler ve dükkanlar saldırıya uğramış ve bazı kişiler vurulmuştur. Birkaç gün sonra, yakınlardaki Hidrostroitel kasabasında, Dunganlara ait bir kafe ateşe verilmiştir. Bu çatışmalarda iki kişi ölmüştür (Radio Free Europe, 2010).

Bağımsızlık sonrası Dunganların çevre ile ilişkilerinin değerlendirilmesinde, Kırgızistan'da yaşayan Dunganların %53'ü çalışkan ve %34,8'i barışçıl olarak karakterize edilmektedir. Aynı durum Dunganlar tarafından değerlendirildiğinde %96,6'sı kendilerini çalışkan bir topluluk olarak nitelendirirken, %5,1'i ise kendilerini kapalı bir topluluk olarak görmektedir. Kırgızistan'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kırgızların %24,9'u Dunganları kapalı bir toplum olarak görürken, güneyde yaşayan Kırgızlar %12,8 oranında kapalı topluluk olarak görmektedir (Asangulova, 2012: 38). Ülkenin güney bölgesinde Dungan ve Kırgız etkileşiminin daha az olması nedeniyle güney halkı Dunganları daha az kapalı topluluk olarak görmektedir. Dungan nüfusunun fazla olduğu kuzey bölgesinde topluluk bilincinin daha sıkı bağlarla oluşması nedeniyle bu bölgede yaşayan Dunganlar kapalı topluluk özelliği ortaya koyabilmektedir.

Bağımsızlık sonrası Dunganların merkez ile geliştirmiş oldukları siyasal ve etnik ilişkiler siyasal partiler bağlamında değerlendirildiğinde, Dunganlar etnik ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunan siyasal partiler olarak Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi ve Respublika Partilerini öne çıkarmaktadır. Dunganlar tarafından, Kırgızistan'da etnik ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunan siyasetçiler olarak Almazbek Atambayev ve Ömürbek Babanov gösterilmektedir. Etnik ilişkilerin bozulmasına katkıda bulunan siyasetçiler ise Kamçibek Taşhiyev ve Kanat Baturov'un olduğuna

inanılmaktadır (Asangulova, 2012: 53). Dunganların farklı etnik gruplarla ilişkilerinin değerlendirilmesinde, Uygurlarla ilişkilerin hem iyi hem de kötü yönde bir değişim gösterdiği, çatışmaların azaldığı ancak ikili ilişkilerin artmasıyla birlikte aynı zamanda yakın iş birliğine dayalı ortaklıkların azaldığı düşünülmektedir. Cumhurbaşkanına güven endeksinin %72,4 düzeyinde olduğu görülmektedir. Dunganların siyasal katılımını sağlayan başlıca nedenlerden birisi olarak yolsuzlukla mücadele ve partilerin ekonomi politikası etkili olmaktadır (Asangulova, 2012: 85).

Cumhuriyet döneminde Dunganlara yönelik şiddetli protestolar ve çatışmalar az görülmektedir. Ancak çatışmanın kökleri daha derin bir geçmişe sahiptir. Dunganlar ve Kırgızlar arasında mahallî çatışmalar dönem dönem görülmüştür. Yaşanılan çatışmaların birinci nedeni olarak Dunganların, Kırgızistan'da yerel iş gücü ve uluslararası iş piyasasında rekabeti arttırdığıdır. İkinci neden ise Kırgızistan hükümetinin ülkedeki Çin varlığına karşı kayıtsız kalması veya eylemlerinin yetersizliğidir. Çin yatırımlarının ve ülkedeki pazarlarda büyük miktarda Çin mallarının olması toplumun refah seviyesini yükseltmediği aksine ekonomik istikrarsızlığı beslediğidir. Ekonomik kalkınması zayıf âdem-i merkeziyetçi bir devlette bu durum, Çin'in artan nüfuzunu çevreleyen belirsizliğin artması, Çin yatırımlarına ve Çin etnik kökenli gruplara karşı kızgınlığın artmasına neden olmaktadır (Kok ve Yeoh, 2015: 193).

2020 Kordoy Olayları

Dunganların Türkistan coğrafyasında yaşamış olduğu en büyük sosyal çatışmalardan birisi 7 Şubat 2020 yılında gerçekleşen Kordoy olaylarıdır. Kordoy olaylarının bu çalışmada işlenmesinin önemli nedenlerinden birisi Çarlık Rusya ve SSCB döneminde bu toprakların Semirechy bölgesi olarak adlandırılan yer olmasıdır. Kordoy ilçesi günümüzde Kazakistan toprakları içerisinde olmakla beraber Kırgızistan-Kazakistan kara sınırlarından birisini oluşturmaktadır. Bu alanda Dungan nüfus yoğunluğunun fazla olması ve Kazak-Kırgız nüfusla beraber yaşamaları her zaman sosyal çatışmaların yaşanabileceği potansiyel bir bölgeyi oluşturmaktadır. Nitekim böyle bir demografik yapıya sahip olan Kordoy'da 2020 yılında can ve mal kaybına neden olan ve sonrasında göç hareketini doğran sosyo-etnik çatışmalar yaşanmıştır.

7 Şubat Kordoy olaylarından önce, Korday İlçesi'nde Dunganlar ve Kazaklar arasında birbiriyle alakasız iki çatışma yaşanmıştır. İlk olay, 5 Şubat sabahı Sortobe yakınlarındaki bir yolda meydana gelmiş ve bir grup genç Dungan ve Kazak arasında çıkan bir itiş kakışla sona ermiştir. Yaşlı bir Kazak erkeğin bacağı kırılması sonucu yine aynı gün, Dungan yaşlılarının mağdurdan özür dilemesi ve aileye tazminat ödemesiyle anlaşmazlık çözülmüştür. İkinci çatışma, 7 Şubat 2020 öğleden sonra Masanchi yakınlarında, polis memurlarının Sortobe'de ikamet eden genç bir Dungan'ın kullandığı bir arabayı durdurması sonucu gelişmiştir. Belge kontrolü sonrasında, arabanın kimlik numarasının eyalet standartlarını karşılamaması sebebiyle polis memurunun kendisini karakola götürmesine karşı çıkması sonucu sürücünün kaçmasıyla başlamıştır. Her iki olay mesajlaşma uygulamalarında ve sosyal medyada geniş çapta duyuruldu. Birbirinden ilgisiz olan bu iki olayın ve aynı anda gerçekleşmemesine rağmen, bir bütün olarak sunulması ve saldırgan milliyetçilik çağrılarını şiddet olaylarını doğurmuştur. Birçok YouTube ve Instagram kullanıcısı, milliyetçi olan provokatif yorumlar yaparak Kazakları birlik olmaya ve Dunganlara karşı ayağa kalkmaya çağırmıştır (adcmemorial.org, 2020).

7-8 Şubat tarihlerinde, Kazakistan'ın güneyindeki Korday Bölgesinde gerçekleşen bu olaylarda, 11 kişinin ölmüş ve 170'den fazla kişi yaralanmıştır. 30 konut, 17 ticari alan ve 47 otomobil kundaklama sonucu hasar görmüş veya tahrip edilmiştir. Çoğu Dungan olan 20.000'den fazla insan, çatışmaların yaşandığı köylerden göç etmiştir (wsws.org, 2020). Kazakistan yetkilileri, çatışmanın neden olduğu zararın 1,7 milyar tenge (4,5 milyon \$) tutarında olduğunu belirtmiştir (adcmemorial.org, 2020).

Bağımsızlık sonrası yaşanan etnik ve sosyal çatışmalardan sonra günümüzde Dunganların etnik kimliklerinden kaynaklanan sorunlar yaşayıp yaşamadığı yönünde araştırmada katılımcılar şu şekilde kendilerini ifade etmiştir (Eraslan, 2023: 142-143):

Tablo 1. Dunganların etnik kimliklerinden kaynaklanan sorunlara karşı yönelik frekans analizi

	Sıklık	%
Evet	186	58,31
Hayır	133	41,69
Total	319	100

Tablo 1’de Dunganların etnik kimliklerinden kaynaklanan sorunlar yaşayıp yaşamadıklarına dair frekans analizi verilmiştir. Katılımcıların %58,31’i etnik kimliklerinden dolayı sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %41,69’luk kesimi etnik kimliklerinden dolayı sorun yaşamadıklarını belirtmiştir.

Tablo 2. Etnik kimlikten dolayı yaşanan sorunların neden kaynakladığına yönelik frekans analizi

	Sıklık	%
İş bulma	59	18,50
	260	81,50
Mesleki kariyerde yükselme	74	23,20
	245	76,80
Sosyal ilişkilerde yaşanan problemler	114	35,74
	205	64,26
Eğitim sürecinde karşılaşılan problemler	57	17,87
	262	82,13
Kültürel alışkanlıkların uygulanmasında yaşanan problemler	31	9,72
	288	90,28
Dini inançların uygulanmasında yaşanan problemler	26	8,15
	293	91,85
Ana dilin kullanılmasında yaşanan problemler	147	46,08
	172	53,92
Diğer	1	0,31
	318	99,69

Tablo 2’de etnik kimlikten kaynaklanan sorunların başında ana dilin kullanılmasında yaşanan sorun en önemli neden olarak gösterilmiştir. Katılımcıların %46,08’lik kesimi ana dilin kullanılması sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Sosyal ilişkilerde yaşanan problemler %35,74 oranındadır. Üçüncü olarak mesleki kariyerde yükselmenin önünde etnik kimliğin bir sorun olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiş ve %23,20’lik kesim etnik kimliklerinin mesleki kariyerde yükselme açısından bir sorun teşkil ettiğini belirtmiştir.

Sonuç

Günümüz Kırgızistan’ında küreselleşmenin artmasıyla beraber kabile literatürünün iddia ettiği kadar güçlü değildir. Ancak bölge kimliği ve etnik kimlikler hâlen güçlüdür. Bölge ve etnik kimliklerin

yeniden üretilmesini sağlayacak mekanizmalar mevcuttur. Bu durum ise dönem dönem Kırgızistan'da bölgesel ve etnik çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır.

Çarlık ve Sovyet Rusya geleneğinde ağırlıklı olarak özcü yaklaşımın hâkim olması ve bu görüşün taraftarlarınca etnisitenin objektif, “verili” ve insanlığın ilkel karakteristik bir türü olarak görülmesi ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Özellikle Sovyetlerden miras alınan bu anlayışla günümüz Kırgızistan'ında ağırlıklı olarak özcü yaklaşıma dayalı etno-tarih anlayışı üretilmeye devam etmektedir. Bu durum Kırgızistan'daki etnik gruplar arası ilişkileri olumsuz yönde etkilemesinin yanı sıra vatandaşlığa dayalı ulus inşa sürecini de sekteye uğratmaktadır. Kırgızistan coğrafyasının en büyük beşinci etnik unsuru olan Dunganların da 1877 yılında başlayan göç hareketlerinden günümüze kadar üç farklı siyasi rejim döneminde de etnik kimliklerinden dolayı sosyal çatışmalara dâhil oldukları görülmektedir.

Dunganların üç farklı siyasi dönemde dâhil oldukları sosyal çatışmaların en büyük nedeni ekonomik gelirlerini kaybetmeleridir. Çarlık Rusya döneminde yaşanan 1916 ayaklanması, bağımsızlık sonrası yaşanan 2006 İskra olayları ve 2010 Tokmok olaylarında yaşanan gerilimlerin temel çıkış noktasının Dunganların, ekonomik gelirlerinde kayıp yaşamasıdır. 1916 ayaklanmasında Dunganların, afyon ticaretinden ve tarımsal üretimden elde ettikleri gelirlerin Çarlık Rusya rejimi tarafından sömürülmesi onları isyana teşvik etmiştir. Bağımsız Kırgızistan dönemi yaşanan iki sosyal çatışmanın da nedenlerinden birisi ekonomidir. Dunganların yaşamış oldukları bölgelerde hâkim unsur olan Kırgızlara göre ticarete daha başarılı olmaları ve tarım arazilerinin genelini işlemeleri sebebiyle elde etmiş oldukları ekonomik zenginlik sonrasında etnik kimliğe dayalı sosyal çatışmalara yol açmıştır. Dunganlar etnik kimliklerinden dolayı sorunlar yaşadığını belirtmekle beraber bu sorunlar arasında ana dili kullanma, sosyal ilişkilerdeki problemler ve mesleki kariyerde yükselme öne çıkan etkenler olmaktadır.

Kaynakça

Asangulova, Caynagül (2012). Po Sotsiologičeskomu Oprosu “Mecetinçeskie Otnoşeniya v Kırgızistane” Analitik Rapor, Bişkek

Baoguang, Nuer Hassan Pang (1990). The Hui: A Chinese Muslim Nationality, Institute of Muslim Minority Affairs Journal, 11: 2, s. 257-262.

- Ceylan, Ertuğrul (2019). Çinli Müslüman Alim Wang Daiyu'nün Çin İslam Tarihindeki Yeri ve Önemi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Sinoloji) Anabilim Dalı.
- Chuah, Osman (2004). Muslims in China: The Social and Economic Situation of the Hui Chinese, *Journal of Muslim Affairs*, Vol. 24, No. 1, s. 155-162.
- Dreyer, J. Teufel (1984). Çin'deki İslam Cemaati, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Asya-Afrika Araştırmaları Grubu Yayın No: 2
- Eraslan, D. U. (2023). Kırgızistan'daki Dunganların Sosyo-Kültürel Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Bışkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı
- Ercilasun, K. (2003). Ch'ing Hanedanı Zamanında Kâşgar (19. Yüzyıl Başına Kadar), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no:126395).
- Fougnier, Kari (2012). Chinese Perspectives on the Dungan People and Language A Critical Discourse Analysis on the Ambiguity of the Chinese Ethnicity, Master's thesis in EAL 4090- East Asian Linguistics, Asian and African Studies: East Asian Linguistics
- Gladney, C. Dru ve Shouqian Ma (1989). Interpretations of Islam in China: A Hui Scholar's Perspective, *Journal Institute of Muslim Minority Affairs*, Vol 10, No. 2
- Karluk, A. Celil (2019). Çinlilik ve Çin'de Ötekiler, Ankara: Atlas Yayınları
- Kasimbekov, Tölögön (2008). Baskın, Çıgarmalar Cıynagının 8 Tomdoğu Roman, Bışkek: B. Biyiktik
- Kılıç, F. (2013). Kırgızistan'daki Dunganlar: Tarihleri, Göçleri, Yaşamları, Dil Durumları. *Türkbilig*, (26), 1-26. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52817/697620>
- Kok, Emile ve YEOH, Kheng (2015). From Dungans to Xinyimin: China, Chinese Migration and the Changing Sociopolitical Fabric of Central Asian Republics, *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal* Vol. 1, No. 2, s. 187-245.
- Laruelle, Marlene ve PEYROUSE, Sebastien (2009). Cross-border Minorities as Cultural and Economic Mediators between China and Central Asia, *China and Eurasia Forum Quarterly*, Volume 7, No. 1, s. 93-119.
- Lipman, N. Jonathan (1997). *Familiar Strangers A History of Muslims in Northwest China*, University of Washington Press, Seattle and London

Madcun, D. (2016). Vliqne Vneshnix Sıl Na Xod Vosstaniq V Semirech'e V 1916 G., "Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Istoriq, No: 3 (41)"

Madcun, D. (2017). Bor'ba za opium kak odna iz prichin tragicheskix sobjtii v Semirech'e v 1916 godu, "Pereosmjshlenie vosstaniq 1916 goda v Central'noy Azii» / Sbornik statey", s. 66-77.

Maerjiang, Wu (2018). Çin Kaynaklarına Göre Mançu (Çing) Hanedanı Döneminde (1644-1911), Çin'de İslamiyet, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı.

Marat, Erica (2006). Teen age Fight Sparks Violence Between Dungan and Kyrgyz Villagers, Central Asia-Caucasus Analyst, Bi-Weekly Briefing Vol. 8, No. 3.

Musarova, D. Madcun (2017). Dugane v Tragiçeskih Sobitiyah 1916 g. V Semireçe, Red. Sost: KOTYUKOVA, T.V., Vosstaniya 1916 g. V Aziatskoy Rossii: Neizvestnoeobizvestnom (K 100-letiyu Vısoçayşegopoveleniya 25 iyunya 1916 g.): (Kollektivnaya Monografiya), M. Russkiy İmpuls.

Ormonova A. T (2016). İz İstorii Borbı Duganskogo Naroda Za Ukrepnie Sovetskoy Vlastı V Godı Grazhdanskoy Voynı, Nauka, Novie Texnologii i İnnovatsii Kırgızstana No: 11

Rimsky, Svetlana ve DYER, Korsakoff (1991). Soviet Dugans in Dugans 1985: BİP th days, Weeddings, Fune Palsand Kolkhoz Life, Center for Chinise Studies Taipei, Taiwan, R.O.C.

Rimsky, Svetlana ve Dyer, Korsakoff (1992). Karakunuz: An Early Settlement of the Chinese Muslims in Russia, The Australian National University Asian Folklore Studies, Volume: 51, s. 243-279.

Suşhanlo, M. (1967). Oçerki İstorii Sovetskih Dungan, Akademiya Nauk Kırgızskoy SSR Otdel Obşey Tyurkologin i Dunganoveniyya, Frunze: İzdatelstvo "İlim"

Sushanlo, M. (1971), Dugane (İstoriko-etnografiçeskiy oçerk), Frunze: İlim.

Orlov, Yuri (2006). International Helsinki Federation for Human Rights (IHF), Ethnic Minorities in Kyrgyzstan: Recent Developments, October 2006, available at: <https://www.refworld.org/docid/46963aee0.html> [accessed 4 June 2023], şu adresten erişilebilir: <https://www.refworld.org/docid/46963aee0.html> [erişim tarihi 25 Nisan 2023]

Yusurov, H. Y. (1948). Uçastie Dungan V Vosstanii Kirgizov V 1916 Godu, "Turđ İnstituta Yazıka, Literaturı i İstorii II Vıpusk" İzdatelstvo Kirgizskogo Filiala Akademik Nauk SSSR, Frunze.

Yusurov, H. Y. (1958). Dunganе V Period Oktyabrya, Kirgizskoe Gosudarstvennoe İzdatelstvo, Frunze

Z. Altımuşova. (2018). Kirgızistan'da Sovyet Reprеssiya Siyaseti (1917-1953). XVIII. Türk Tarih Kongresi, DOI: 978-975-17-5121-8 (10.c). <https://www.ttk.gov.tr/xviii-turk-tarih-kongresi-cilt-x/>.

Arşiv Belgeleri

CGA RK. F. 44. Semirechenskoe oblastnoe pravlenie ministerstva vnutrennix del.

CGA RK. F. 77. Vernenskiy okruzhnoy su

FRRKNB RK. Inv. № 66.

Kazak SSC Merkezi Devlet Arşivi (1944). f. 44, d. 286, l. 1.

Kirgız SSC Merkezi Devlet Arşivi (1916). f. 625, d. 2, l. 29.

E-Kaynakça

Adcmemorial.org, (2020). <https://adcmemorial.org/en/articles/korday-pogrom/>; Erişim Tarihi: 27.04.2023

China.org.cn, (2003).ShaoDa,<http://www.china.org.cn/english/2003/Aug/72893.htm> ; Erişim Tarihi: 19.04.2023

Eurasianet, (2006). <https://eurasianet.org/interethnic-clash-causes-kyrgyzstans-common-house-to-tremble>; Erişim Tarihi: 25.04.2023

Radio Free Europe, (2010). https://www.rferl.org/a/Dungans_Uyghurs_Attacked_In_Northern_Kyrgyz_Town_/2007251.html; Erişim Tarihi: 25.04.2023

Stat.Kg,(2021).<http://www.stat.kg/kg/publications/demograficheskij-ezhegodnik-kyrgyzskoj-respubliki/>; Д31 Демографический ежегодник Кыргызской Республики: 2016-2020.-Б: Нацстатком Кырг. Респ., 2021: -312с. ISBN 978-9967-26 837-1 Erişim Tarihi: 19.04.2023

World Socialist Web Site, (2020). <https://www.wsws.org/en/articles/2020/02/20/kaza-f20.html>; Erişim Tarihi: 27.04.2023

Gönderim Tarihi: 21/05/2023
Son Revizyon Tarihi: 21/05/2023

Kabul Tarihi: 14/06/2023
DOI: 10.59114/dasad.1300118

YAYIN TANITIMI / BOOK REVIEW

Has China Won?: The Chinese Challenge to American Primacy

Muhammet Enes DOĞANLAR*

Künye: MAHBUBANI, Kishore (2020), Has China Won?: The Chinese Challenge to American Primacy. New York City: Public Affairs.

Giriş

Çin'in, geçtiğimiz 50 yılda uluslararası toplumdan izole bir ülke olmaktan çıkarak ekonomik güç haline gelmesi onu bugünün en önemli küresel aktörlerinden biri haline getirmiş ve uluslararası sistemin başat gücü Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) stratejik rakibi olmasını sağlamıştır. Özellikle 2017 yılında Donald Trump'ın ABD Başkanı olmasıyla birlikte iki ülke arasında başlayan ticaret savaşları, stratejik rekabeti tırmandırmıştır. Joe Biden'ın 2021 yılında ABD Başkanı seçilmesiyle birlikte stratejik odak noktasını Asya-Pasifik bölgesine kaydırmasıyla söz konusu küresel güç rekabeti daha tehlikeli bir noktaya gelmiştir. Tecrübeli diplomat Kishore Mahbuba'nın bu eseri, en basit haliyle Çin'in ABD'nin küresel üstünlüğüne karşı meydan okumasını konu edinmektedir.

Çin ve ABD arasındaki jeopolitik çekişmenin önümüzdeki on veya yirmi yıl boyunca süreceğini iddia eden Mahbubani, (s.1)

* ensdoganlar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9899-1508;

Gönderim Tarihi: 21 Mayıs 2023, Kabul Tarihi: 14 Haziran 2023

Önerilen Atf: Doğanlar, M. E., (2023). Kitap Tanıtımı: Has China Won?: The Chinese Challenge to American Primacy, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 6(12),s.118-130.

kitabını dokuz bölümde toparlayarak küresel rekabetin iç yüzüne odaklanmaktadır. İki büyük gücün -özellikle de ABD'nin- iç ve dış politikada yaptıkları hatalar üzerinden argümanlarını sıralayan Mahbubani, Çin'in revizyonist bir güç olup olmadığı tartışmasıyla devam etmiş;ABD'nin siyasi ve ahlaki felsefesindeki dönüşümüne de vurgu yaparak yükselen bir güce karşı nasıl tavır alacağını incelemiştir. Bunun yanı sıra Mahbubani, büyük güç rekabetinde diğer ülkelerin tavrının nasıl olacağını da ortaya koyarak çelişkili bir sonuca varmıştır.Mahbubani, her ne kadar kitabın çarpıcı başlığına bir yanıt vermese de Çin ve ABD arasındaki büyük güç rekabeti hakkında önemli fikirler vermektedir.

Çin'in En Büyük Hatası

Kitabın bu bölümünde Çin'in büyük güç rekabetindeki en büyük hatasının Amerikalı iş adamlarını ve Amerikan kurumlarını kendisine yabancılaştırması ve karşılıklı güveni zedelemesi olduğu belirtilmektedir. Özellikle Donald Trump'ın ABD Başkanı olması ve 2018 yılında Çin'e karşı ticaret savaşını başlatmasıyla birlikte büyük güç rekabetinin ilk bölümünün başladığını ifade eden Mahbubani, nerdeyse hiçbir Amerikan şirketinin Çin'i Trump'un saldırısına karşı savun(a)madığını belirtmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde, Boeing ve General Motors gibi Amerikan şirketlerinin Çin üzerinden önemli gelirler elde ettiği ve Çin'in uluslararası ticaretinde en önemli destekçileri oldukları vurgulanmaktadır. 1993 yılından 2017 yılına kadar 200'den fazla uçağı Çin'e teslim eden Boeing, bu yıllar arasında kazancını 1.2 milyon dolardan yaklaşık 12 milyar dolara çıkartarak on kat attırılmış durumdadır. (s.26) Buna ek olarak, 2011 yılında iflas etmekle karşı karşıya kalan Amerikalı otomobil üreticisi General Motors, Çin'de beklenmedik bir başarıya imza atarak, sadece 2018 yılında 3 milyon 640 bin otomobil satmış, böylece pazarının %42'lik bir kısmını Çin tek başına oluşturmuştur.Kısacası Çin, Amerika'nın ikonik şirketlerinden birisini kurtararak, yeniden başarılı şirketler arasına girmesini sağlamıştır.Boeing ve General Motors gibi şirketler başta olmak üzere birçok Amerikalı şirket, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'nde (DTÖ) "En Çok Gözetilen Ulus" statüsünü alması için Amerikan Kongresi'ne baskı yapmıştır.

Amerikan şirketlerinin Çin-ABD ilişkilerinde oynadıkları bu olumlu role rağmenABD Başkanı Trump'ın Çin'e karşı ticaret savaşını başlatması,uluslararası ticaret ve siyasette önemli taşları yerinden

oyunlatmıştır. Çin'in uluslararası rekabette teknoloji transferini zorunlu kılma, fikri mülkiyetleri kopyalama ve gümrük vergilerinde uyguladığı haksız tarifelerle dış ticarete kendi aleyhine bir yapı oluşturması, ABD'li yetkilileri rahatsız ederek ticaret savaşlarının tetiklenmesine yol açmıştır. Mahbubani, Çin'in ABD ve Avrupalılar tarafından sıkça gündeme getirilen fikri mülkiyet hırsızlığından şikayetçi olmalarına sessiz kalmasını, Çin'in en büyük hatalarından biri olarak kabul etmektedir. İkinci olarak, uluslararası kamuoyunun dış ticaret konusundaki taleplerine sessiz kalmasının Çin'in Batı genelinde cazibesini yitirmesine yol açtığı belirtilmektedir. Özellikle Çin, "En Çok Gözetilen Ulus" statüsünde farklı ülkelerde daha kolay ticaret yapabiliyorken, o ülkelerin Çin pazarında bir takım zorluklarla karşılaşmaları Çin'in yaptığı hatalardan biri olarak vurgulanmaktadır.

Amerika'nın En Büyük Hatası

Mahbubani'ye göre ABD'nin en büyük hatası uzun vadeli kapsamlı bir strateji geliştirmeden Çin ile jeopolitik bir yarış başlatması olmuştur. Soğuk Savaş esnasında Sovyetler Birliği'ne karşı uygulanan çevreleme stratejisini ve 1970'li yıllarda dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'ın Çin'i dünya sistemine ekonomik, kültürel ve siyasi olarak entegre etmek isteyen politikalarını referans gösteren Mahbubani, Amerika'nın son yıllarda ve özellikle de Trump döneminde yukarıda bahsi geçen stratejilerin yaklaşımlarına duyarsız kaldığını belirtmektedir. Özellikle son dönemlerde Amerika'nın siyasi, ekonomik ve kültürel olarak birçok farklı yapısal problemle karşılaştığı belirtilmekte; Amerikan toplumunun bölündüğü ve kutuplaştırıldığı öne sürülmektedir. (Mahbubani, 2020:51) Bununla birlikte, Amerikan toplumunun bu süreçte George Kennan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı mücadelede temel noktalardan biri olarak tanımladığı "ruhsal canlılıktan (spiritual vitality)" yoksun olduğunu altı çizilmektedir.

Soğuk Savaş başında Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı NATO, Marshall Planı ve Bretton Woods sistemi vb. ile kurmuş olduğu çok taraflı uluslararası sistemin son dönemlerde altının oyulduğunu belirten Mahbubani, günümüzde çok taraflılığı benimseyen ülkenin-Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) ve Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) gibi inisiyatiflerle- Çin olduğunu vurgulamaktadır. (Mahbubani, 2020: 52) Nitekim Kuşak ve Yol

Girişimine bugüne kadar 148 ülke katılmıştır. 1 Amerika'nın müttefikleri nezdinde güvenilir ülke olma statüsünü zamanla kaybettiğini de ortaya koyan yazar, Çin için en kötü ihtimalin Batı'nın yeniden konsolide olarak kendisine karşı yeni bir çevreleme stratejisi kurgulaması olduğunu vurgulamaktadır. ABD'nin gözden düşmesine örnek olarak "Ticaret Borsalarını Destekleme Aracı (INSTEX)" gösterilmektedir. Bu sistemin amacı, uluslararası ticaret ve siyasette Amerikan dolarını silah olarak kullanan ABD'ye karşı, ABD'nin yaptırım uyguladığı -İran gibi- ülkelerle dolar ve Swift sistemi dışındaki işlemleri kolaylaştırmaktır. Tarihte ilk kez ABD'nin en büyük üç müttefiki - Fransa, İngiltere ve Almanya- ABD doları üzerinden gerçekleşen ödeme sistemine alternatif yeni bir sistem geliştirmişlerdir. Bu bağlamda INSTEX, Mahbubani tarafından ABD-Çin stratejik rekabetinde "bir uyarı işareti ve felaket habercisi" olarak değerlendirilmektedir. (Mahbubani,2020:64)

Kitabın bu bölümünde ABD ve Çin'in ekonomik göstergeleri hakkında bilgilere de yer verilmiş, Çin'in önümüzdeki süreçte ABD'den daha büyük bir ekonomiye sahip olma ihtimalinin yüksek olduğuna dikkat çekilerek, Amerikan yöneticilerinin sonsuza dek dünyanın en büyük ekonomisi olacakları varsayımını artık sorgulamaları gerektiği konusunda uyarılara yer verilmiştir. Bu çerçevede, Amerika'nın kapsamlı ve uzun vadeli bir strateji geliştirmeden bu şekilde devam etmesi, Çin'e jeopolitik bir hediye olacak ve sonunda jeopolitik rekabeti kazanmasını sağlayacaktır.

Statüko Güç mü, Revizyonist Güç mü?

Kitabın dördüncü bölümünde, Çin'in kendi dünya görüşünü uluslararası topluma anlatma konusunda tarih boyunca yetersiz olduğuna ve Çin siyasi sisteminin katılığından dolayı Çin perspektifini tüm iç yüzüyle dünyaya anlatabilecek yöneticilerin yoksunluğuna dikkat çeken Mahbubani, Çin'in askeri bir güç olmadığına dair sağlam temelleri olan argümanların varlığına dikkat çekmektedir. Bu argümanlardan ilki tarihsel olandır. Son iki yüzyıldır Avrasya'da güçlü bir medeniyet olarak kesintisiz bir şekilde varlığını sürdüren Çin'in Avrupalı emperyal güçlerin aksine fetih ruhuna ve arzusuna sahip olmadığına altı çizilmektedir. Avustralya'nın coğrafi olarak Çin'e yakın olmasına rağmen

¹"Countries of the Belt and Road Initiative (BRI)," *Green Finance and Development Center*, Mart 2022, <https://greenfdc.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/>

kendisine daha uzak bir Avrupalı güç tarafından işgal edilmesi, bunun en önemli örneklerinden biri olarak gösterilmektedir.

Çin anlayışındaki deniz aşırı fetih isteksizliğinin uygun ve güçlü donanmaya sahip olup olmama durumuyla ilgisi olmadığını söyleyen MahbubaniPortekiz ve İspanyolların 16'ncı yüzyılda yenedünyayı kolonileştirmeden çok daha önce Çin'in dünyanın en güçlü donanmasına sahip olduğunu belirtmektedir. (Mahbubani, 2020:83) Bu ve bunun gibi birçok tarihsel örneği Çin'in aslında tarih boyunca revizyonist bir güç olmadığına dair argümanlarını kuvvetlendirmek için kullanan yazar, Çin kültüründe öğretmenlerin askerlerden daha çok saygı gördüğünü ve Çinli düşünürlerin ülkenin hasımlarına karşı doğrudan askeri çatışma yerine psikolojik üstünlüğü sağlayan stratejiler ortaya koyduklarını ifade etmektedir. (Mahbubani,2020:87)

Amerikalıların aksine Çin'in dünyada herhangi bir "evrensel" misyona sahip olmadığını, son kırk yıldır herhangi bir kitle savaşına veya çatışmaya girmediğini, kendi değer ve normlarını tüm insanlığa benimsetmek gibi bir motivasyonun olmadığını da hatırlatan Mahbubani, kültür, değer ve estetik anlayışında yalnızca Çinlilerin Çinli olabileceklerine inandıklarını söylemektedir. (Mahbubani,2020: 89) ABD'nin üstlendiği evrensel misyon çerçevesinde Libya, Irak, Suriye, Afganistan gibi ülkelerle yüksek maliyetli askeri çatışmalara girmesinin ve bu ülkelere kendi değerlerini kabul ettirerek demokratikleştirme çabalarının boşa çıkmasının Çinlilere önemli dersler verdiği vurgulanmaktadır. Hatta bu askeri eylem eksikliği ve savunmacı stratejinin, hem güçlü bir uygarlık dürtüsünü hem de güç kavramına karşı faydacı bakış açısını etkilediğini savunmaktadır. (Mahbubani,2020:90)

Günümüzde Çin ulusal güvenlik belgelerinde "kırmızıçizgi" olarak tanımlanan, Yüzyıllık Aşağılanma² döneminde kaybedilen ve yeniden birleşmenin son parçası olarak gösterilen Tayvan Meselesinde çözüm yolunun Amerikalı politikacıların Tayvan bağımsızlık mücadelesine olan desteklerini azaltmak olduğunu savunan Mahbubani, bunun aynı zamanda Çinli liderlerin üstündeki baskıyı da hafifleteceğini iddia etmektedir. Güney Çin Denizi'ndeki tartışmalara da yer verilen bu bölümde, Xi Jinping'in Güney Çin Denizi'nde bulunan ada ve resifleri ancak Amerikan gemilerinin

² Çin İmparatorluğu'nun işgalci güçlere karşı topraklarının büyük kısmını, milyonlarca insanını ve geleneksel ruhunu kaybettiği 1839-1949 yılları arasına denk gelen döneme verilen isimdir.

bölgedeki varlığını azaltması şartıyla silahlandırmayacağını söylemesine rağmen, ABD'nin bölgede askeri varlığını artırdığını ve böylece bu şansın kaybedildiğini dile getirmektedir. (Mahbubani,2020:99)

Çin'in muhtemelen önümüzdeki dönemde revizyonist/genişlemeci bir tutum izlemeden dünyanın en büyük gücü olacağı iddiası kitabı ilginç yapan özelliklerden bir tanesidir. Dahası,Çin'in stratejik gücü ve etkisi artarken, saldırgan askeri güç olmayacağı ısrarla vurgulanmakta, dört bin yıllık Çin tarihinin uzak bölgelerde gereksiz silahlı çatışmalara girilmemesi yönünde bir stratejik kültür oluşturduğuna yer verilmektedir. (Mahbubani,2020:104)

Amerika Geri Adım Atar mı?

Mahbubani'ye göre Soğuk Savaş döneminde elindeki kaynakları gereksiz ve maliyetli çatışmalara harcayan Sovyetler Birliği'nin aksine ABD bu dönemde rasyonel, esnek ve sağlıklı bir doktrine sahip şekilde hareket etmiştir. Sovyetler Birliği'nin tek taraflı ve uluslararası toplumun görüşlerini görmezden gelen davranışları hem ekonomik hem de stratejik mücadeleyi kaybetmesine yol açmıştır. Ancak günümüzdeki jeopolitik rekabette ABD'nin Sovyetler Birliği, Çin'in ise Soğuk Savaş esnasındaki ABD gibi davrandığını iddia eden yazar, ABD'nin Afganistan, Irak, Suriye, Libya'daki trilyonlarca dolarlık harcamalarını ve böylece Körfez ülkelerindeki tüm dostlarını kaybederek İran'ın bölgedeki nüfuzunu artırdığını ve bunun da Çin'e büyük bir jeopolitik hediye olduğunu savunmaktadır. (Mahbubani,2020:115)

ASEAN ülkelerinin 1975 yılında Amerika'nın bölgeden çekilmesiyle birlikte dikkat çekici bir şekilde geliştiğini ifade eden Mahbubani, ABD'nin Vietnam Savaşı boyunca Güneydoğu Asya'ya İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'ya attığından daha çok bomba atmasını eleştirerek, Soğuk Savaş sonrasında askeri seçeneklerden çok diplomatik seçeneklerin daha ucuz ve tercih edilebilir olduğunu savunmaktadır.(Mahbubani,2020:122) Ancak Amerikan başkanlık seçimlerinde adaylara verilen bağış miktarları ve sponsorlarla birlikte büyükelçilik ve diplomatik görev makamlarının satılığa çıkartıldığını ve Amerika'nın diplomatların yetkinliğini azaltarak artık profesyonel düzeyde diplomat yetiştiremez duruma geldiğini ifade eden Mahbubani, Çin'in kurduğu diplomasi sistemiyle Amerika'nın artık karşılaştırılamayacağını ifade etmektedir. Bu

çerçevede, ABD -Çin arasındaki jeopolitik mücadelenin askeri yöntemlerin aksine diplomatik yollarla nihayete erdirileceği vurgulanırken, ABD'nin diplomatik opsiyonları azaltırken askeri enstrümanlarını güçlendirmesi eleştirilmekte ve Amerika'nın dünyanın geri kalanıyla "uzlaşma (compromise)" sanatını kaybettiği ifade edilmektedir. (Mahbubani,2020:126)

Buna ek olarak, Amerikan kamuoyunun ve yöneticilerinin ülkelerinin hiçbir koşulda kaybetmeyeceklerini düşünmelerinin büyük bir hata olduğunu savunan yazar, "başarının kaçınılmaz" olduğuna dair bu yanılığın beş temel faktöre dayandığını ifade etmektedir. Bunlar;

- Amerika'nın aynı Japonya ve Nazi Almanya'sına karşı olduğu gibi bu jeostratejik mücadelenin de galibi olacağı inancı,
- Çin'in ekonomik ve siyasi sisteminin sürdürülemez oluşu ile eninde sonunda geçmişte olduğu gibi tüm komünist ülkelerin dağılacağı ve demokrasilerin kazacağı inancı,
- Amerika'nın bol kaynaklara sahip olması ve temelde herhangi bir stratejik ayarlama ve fedakârlık yapmak zorunda olmaması,
- Amerika'nın düzenli bir toplumsal yapıyla birlikte hukukun üstünlüğüne dayalı Anayasal bir düzene sahip olması,
- ABD özgürlükler ülkesiyken, Çin'in komünist parti diktatörlüğüyle yönetiliyor olması şeklinde sıralanmıştır.

Bu yaklaşımlarının hepsinin yanlış olduğuna dair bir çok argüman olduğunu savunan Mahbubani; Amerika'nın kendisinden dört kat daha kalabalık dünyanın en eski uygarlığıyla rekabete girdiğini, Çin'in komünizmi dünyaya yaymak gibi bir anlayışı olmadığını, jeopolitik rekabetin fiziksel kaynaklardan çok araştırma ve geliştirme gibi entelektüel sermaye üzerinden belirleneceğini, Amerika'nın artık eskisi kadar düzenli ve adil bir ülke olmadığını ve Soğuk Savaş sonrasında artık tüm insanlığına ilham veren nitelikte olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Amerikan toplumu ve yöneticilerinin artık dünyanın iki numarası olma ihtimalini göz önünde bulundurmaları gerektiğini vurgulayan Mahbubani, gerek politikacıların bu konuyu gündeme getirme konusunda isteksiz olacaklarını, gerekse Amerikan toplumunun dünyanın iki numarası olma fikrine dair bir tartışmayatahammül edecek kadar açık fikirli olmadığını ileri sürmektedir. (Mahbubani,2020:132)

Çin Demokrasi Olmalı mı?

Kitabın altıncı bölümünde temel olarak, Çin siyasi kültüründe en büyük korkunun “kaos” olduğu ve geçmişte belli dönemlerde siyasi kaosa sürüklenen Çin halkının her zaman “güçlü merkezi otoriteyi” tercih etme eğiliminde olacağı iddia edilmektedir.(Mahbubani,2020:136) Çin Komünist Partisi’nin (ÇKP) teoride Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile aynı olduğu inancının yanlışlığına da dikkat çekilen bu bölümde, Çin’de yönetim sisteminin liyakate göre seçilmiş “meritokratik” bir siyasi yönetime sahip olduğu, Çin yönetiminin liyakatli insanları yetkilendirerek bugün Amerika’dan daha iyi diplomatlar yetiştirdiği ileri sürülmektedir. Ayrıca Çin’in komşularının saldırgan liderlerden çok Xi Jinping gibi sakin ve rasyonel liderlerin Çin’i yönetmesini tercih edecekleri belirtilmektedir. Özellikle Trump yönetiminin Paris İklim Anlaşması’ndan çekilmesiyle demokratik olarak seçilmiş liderlerin dahi uluslararası toplumun çağrılarına kulak tıkayabilecekleri ifade edilerek, demokratik olmayan ÇKP yönetiminin uzun vadeli hesaplamalarla hem Çin hem de dünya için en iyisini düşünerek anlaşma içinde kaldığı örneği verilmektedir. Yine, Soğuk Savaş döneminde, güçlendikçe diğer ülkelerin iç işlerine daha fazla karışan Sovyetler Birliği’nin aksine, Çin’in bu yüzyılda güçlendikçe Sovyetler Birliği gibi yapmadığı iddia edilmektedir. Hatta Çin’in ironik bir şekilde dünyanın geri kalan iki komünist gücü Kuzey Kore ve Vietnam’la karmaşık ilişkileri olduğu örneği verilmekte, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde kendi sınırları dışında savaşmayan tek güç olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, Çin liderliğinin temel amacının ülke içinde barış ve uyumu koruma olduğu ve Çin’in bir statüko gücü olduğu iddiasına yer verilmektedir. Amerika’da alt gelir grubundaki milyonlarca insanın gelirinin son otuz yılda kötüleştiği, aynı dönemde ise Çin toplumunun tarih boyunca görülmemiş bir şekilde yaşam standartlarının artığına vurgu yapılmakta, Çin toplumunun kendisini Batı toplumlarıyla değil, geçmişte yaşadıkları kötü tecrübelerle mukayese ettiklerinin altı çizilmektedir. Bu çerçevede, ÇKP’nin Çin halkına ekonomik standartların yüksek olduğu bir yaşam standardı sağladığı müddetçe yönetimde kalacağı iddiası kuvvetli bir şekilde dile getirilmektedir.

Son otuz yıl boyunca, dünya toplumlarının birçoğunun Batılı devletlerin liberal demokratik sistemini denediğine ancak çoğunun siyasi istikrarı sağlayamayarak yıkımla karşı karşıya kaldığına dikkat çekilerek, ÇKP liderliğinin dünyanın önde gelen bürokratlarını

yetiştirerek siyasi kırılmalara çabuk cevap verebilen duyarlı, esnek ve sorumluluk sahibi olan “*demokratik karakterde otokratik*” bir hibrit sistem kurdukları ifade edilmektedir. (Mahbubani,2020:169) ÇKP liderliğinde, geçmiş dönemlere nazaran Çinlilerin daha fazla kişisel özgürlük alanları olduğuna vurgu yapılmakta, Batılı devletlerin ÇKP ve politikalarını yanlış anlamasının en büyük kaynağı olarak ise Batı’nın ÇKP’nin “*Çinli*” karakteri yerine “*komünist*” karakterine odaklanması olduğuna dikkat çekilmektedir. Özetle, Amerika-Çin rekabetinin uzun soluklu olacağı göz önüne alındığında, Çin’in en büyük meydan okumasının güçlü liderlik sergileyebilecek ve ardıllarına güçlendirilmiş bir kurumsal yapı bırakabilecek liderlerin devamlılığının sağlanması olacağına dikkat çekilmektedir. Çünkü Çin’in köklü geçmişi, Çin toplumuna zayıf liderlerin çöküş ve fakirlik getirdiğini öğretmiştir. Bu bağlamda, Xi Jinping ve onun gibi güçlü liderlik sergileyebilecek tüm liderlerin Çin toplumu tarafından koşulsuz, şartsız desteklenebileceği ve Batılı demokratik değerleri görmezden gelebilecekleri bu bölümün en önemli çıkarımlarından birisi olmuştur.

Amerikan Faziletimi Yoksa Çin İstisnacılığı mı?

Kitabın yedi ve sekizinci bölümlerinde Amerikan Erdemi ve ABD-Çin arasındaki küresel rekabete diğer ülkelerin nasıl reaksiyon vereceklerine değinilmektedir. Amerikan toplumu; değerler, siyasi sistem ve tarihi geçmiş olarak kendisini her zaman “*özgür dünyanın lideri*” olarak tanımlamakta ve dünya sahnesinde her daim olumlu bir rol oynamaya mukadder olduğuna inanmaktadır. Kitapta, tüm dünyanın yakın tarihin bir döneminde sosyal ve ekonomik gelişimde ABD gibi olmak istediği ancak bu dönemin artık son bulduğu iddiasına yer verilmektedir. Özellikle son dönemde Amerika’da toplumun katmanları arasında sosyal ve ekonomik olarak önemli eşitsizlikler ortaya çıkmış, alt gelir grubunun yüzde altmışı fakir kalmış, çok çalışanın ödüllendirildiği ve demokrasinin toplumun çıkarlarını teminat altına alan yapısı bozulmuştur.

Özgürlüğün Amerikan toplumundaki önemine dikkat çekilen eserde, Amerikalıların siyasi ve ekonomik özgürlüklerini kullanarak rahat bir şekilde orta sınıf hayat sürebilecekleri inancında olduklarını ancak ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisi’nin engin aristokratlara ve çıkar gruplarına hizmet ettiklerine değinilmekte ve Amerikan Faziletinden uzaklaşılacağına dikkat çekilmektedir.

Bununla birlikte, Amerikan toplumundaki özgürlük anlayışında belli çelişkiler bulunduğu belirtilmiştir. Her ne kadar teoride Amerikan toplumu Çin toplumuna nazaran kendi siyasi sistemini değiştirme özgürlüğüne sahip olsa da Amerikan toplumunun -hali hazırda kontrol ettiklerini düşündükleri- mevcut sistemi değiştirme eğiliminde olmak gibi bir arzuya sahip olmadığını ve bunun da Amerikan siyasi sistemini daha istikrarlı ve sağlam hale getirdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, Amerikan sisteminin artık demokrasiden plütokraziye evrildiğine dikkat çekilmekte ve “özgürlük” ve “eşitlik” gibi iki temel aks üzerine oturtulan kurucu değerlerin geride bırakıldığı iddia edilmektedir. ABD ve Çin siyasi sistemlerinin güçlü ve zayıf yönlerinin ele alındığı bu bölümde yazar; küresel rekabetin sağlıklı ve esnek bir demokrasi ile kırılğan olmayan, sert yapıdaki komünist parti sistemi arasında olduğu takdirde kazananın ABD olacağını; rekabetin katı plütokrazi ile esnek meritokrazi arasında olduğu takdirde ise kazananın Çin olacağını iddia etmektedir. (Mahbubani, 2020:209)

İki süper güç arasında gerçekleşecek küresel rekabet diğer ülkeleri belirli bir noktada taraf seçmeye zorlayacaktır. Bu yolda iki süper gücün birçok seçeneği devreye alacağı ortadayken, Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası ekonomik gücü ve kültürel etkisinin azaldığı artık gözle görülmektedir. Özellikle Asyalı devletler, Çin ve Amerika arasında bir taraf seçmekten çok, uzun vadeli planlar dahilinde kendi pozisyonlarını bağımsız olarak belirlemeyi tercih etmektedirler. Böylece iki süper güç, yakın gelecekte kendine daha çok güvenen, itaat etmeyen ve bağımsız ilkelerle mücadele etmeyi öğrenmek zorunda kalacaktır.

Avustralya bu bağlamda çelişki yaşayan ülkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar savunma ve kültür çerçevesinde Amerika'ya bağlı olsa da ekonomik olarak Çin'e bağlıdır. İkinci olarak, bugün Afrika özelinde sosyo-ekonomik gelişimin sağlanmasının yolu Çin ile işbirliğinden geçmektedir. Ancak Afrika'daki Batı etkisi ve kolonyal geçmiş küresel güç rekabetinde taraf seçme konusunda bir çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Çin bu çerçevede Afrika'nın en önemli ticaret ortağı olarak bir adım öne geçmiş durumdadır. Çin'in Afrika'daki yatırımları Avrupa ile olan ilişkilerini de güçlendirmektedir. Özellikle Afrika'nın sosyo-ekonomik gelişimi Avrupa'ya olan yasa dışı göçü engelleyecek ve sınır güvenliğinin sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Ayrıca, Kuşak ve Yol İnisiyatifi üzerinden taahhüt

edilen trilyon dolarlık alt yapı projeleri ABD'nin Avrupalılara sunduğu kısıtlı fonlara göre daha cazip gelmektedir.

Japonya özelinde her ne kadar iki ülke kültürel açıdan birbirine yakın profilde olsa da bugün Japonya'nın Amerika ile müttefik olması Çin'in çıkarları doğrultusunda olumlu bir yaklaşımdır. Çünkü, Amerika'nın Japonya ile 1951 yılında yaptığı savunma anlaşması Japonya'yı agresif politikalar izlemekten ve özellikle de nükleer silahlara sahip olmaktan uzak tutmaktadır. Yazara göre, Japonya ve Çin arasındaki tarihi ve kültürel ilişkiler, iki ülkenin yeniden uyum içerisinde var olmalarını sağlayabilir ve belki de Çin'in zamanla - dışarıdan baskı görmeden- Japonya'daki seçim kültüründen etkilenecek demokratikleşmesine de yol açabilir. (Mahbubani,2020:230)

Amerika'nın ASEAN ülkelerine uyguladığı çifte standarta da kitapta önemli yer ayrılmıştır. Dünyanın en çok umut ve fırsat vadeden bölgelerinden biri olarak ASEAN ülkeleri, ABD'nin İran başta olmak üzere Orta Doğu ülkelerine ağırlık vermesiyle birlikte göz ardı edilmiştir. Ancak söz konusu ülkeler her ne kadar Çin'e coğrafi olarak yakın olsa da Vietnam hariç hepsi Hint kültüründen gelmekte, bu da Amerika'ya halen diplomasiyi önceleyen bir stratejiyle bu ülkeler üzerinde siyasi etki alanı oluşturma fırsatı sunmaktadır.

Mahbubani, ABD'nin özellikle Orta Doğu ve Rusya politikaları konusunda önemli hatalar yapmış olsa da geleceğin jeopolitik rekabetinde diğer ülkelerle olan ilişkilerindeki hatalarından ders çıkaran ve diplomasiyi önceleyen bir yöntemle Çin'e karşı önemli bir avantaj elde edeceğini savunmaktadır. Ancak Soğuk Savaş döneminin aksine ABD-Çin rekabetinde ülkelerin birçoğunun kendisine geçmişte olduğu gibi bir sempati beslemeyeceğini de belirterek, artık ülkelerin daha bağımsız politikalar izleyeceğini ve hem Çin hem de ABD'nin tarafların ilgisini çekmek için "çok yönlü" politikalar izlemek zorunda kalacaklarını belirtmektedir. (Mahbubani,2020:251)

Sonuç

Mahbubani, ABD-Çin rekabetinin hem "kaçınılmaz" hem de "önlenebilir" olduğu gibi çelişkili bir sonuca varmaktadır. Rekabetin şiddetlenerek çatışmanın kaçınılmaz hale gelmesinde iki argümanın varlığına dikkat çekmektedir. Birincisi, Çin'in ABD'li iş dünyasına kendine yabancılaştırması, fikri mülkiyetleri kopyalayarak uluslararası ticarete haksız rekabet yaratan unsurları devreye

sokmasıdır. İkincisi ise, Amerika'nın kendi içerisinde yaşadığı sosyo-ekonomik sorunların suçunu başka birine yükleme isteğinin jeopolitik bir çatışmayı tetiklediği öngörüsüdür. Bu çerçevede, Çin'in mevcut uluslararası düzenin kuralları çerçevesinde uyguladığı olumlu politikalara rağmen, ABD'nin Çin'i "varoluşsal tehdit" olarak görmesinin jeopolitik çatışmayı kaçınılmaz kıldığı sonucuna varılmıştır.

İki süper güç arasındaki rekabetin önlenebilir olduğuna da dikkat çeken Mahbubani, özellikle ülkelerin kendi halklarının refah seviyelerini artırma yoluna giderek jeopolitik bir çatışmadan kaçınabileceklerini ifade etmektedir. Bu minvalde, ABD'nin geçmişte girdiği gereksiz ve maliyetli savaşları hatırlatarak, her geçen gün sosyo-ekonomik düzeyi kötüye giden Amerikan halkına karşı, savunma harcamalarını önemli ölçüde azaltması gerektiğini söyleyen Mahbubani, iki süper gücün öncelikle -kendi toplumlarının yaşam standartlarını artırma çerçevesinde-ulusal çıkarlarını tanımlamaları gerektiğini, böylece ulusal çıkarları arasında çelişkiler olmadığına dair mantıklı bir sonuca ulaşabileceklerini ifade etmektedir.

İkinci olarak, küresel iklim krizinin iki ülke arasındaki jeopolitik rekabetin tırmanmasında engelleyici unsur olarak iki gücü bir araya getirecek bir etken olarak ortaya çıktığı savunulmakta ve gezegeni korumak adına iki süper gücün insanlığın bu ortak çıkarına hizmet etmeye odaklanabilecekleri ortaya konmaktadır.

Son olarak, jeopolitik rekabetin ideolojik zeminden uzak yürütülebilecek olmasının iki ülke arasındaki rekabeti hafifletebileceği vurgulanmaktadır. Özellikle Çin'in kırk yılı aşkın bir süre önce ulusal çıkarları uğruna komünist ideolojisini feda ederek uluslararası düzene entegre olduğu ve komünizmi yayma faaliyetlerini durdurduğunun altı çizilmektedir. Bu bağlamda Amerika'nın Çin'i komünist bir ülke olarak algılamasının stratejik bir hata olduğu, Çin ekonomisinin -Sovyetler Birliği ekonomisinin ideolojik saikleri aksine- yeniden dirilen bir medeniyet anlayışıyla yönetildiği ve bu bağlamda Amerika'nın da kaynaklarını kendi toplumunu yeniden canlandırmak için harcaması gerektiği ifade edilmektedir. (Mahbubani,2020:271-272)

Kitap içeriğinde tartışma konusu olabilecek bazı argümanlar mevcuttur. İki ülkenin politikaları incelenirken eşitlik bağlamında birtakım sorunların olduğu göze çarpmakta, ABD'ye dair eleştiriler Çin'e göre biraz daha fazlayken, Amerika'nın Çin'e karşı jeopolitik

mücadele başlattığı gibi tek taraflı bir izlenim verildiği anlaşılmaktadır. Bir başka eleştiri konusu ise Çin'in tarihi boyunca revizyonist bir siyaset izlemediğine dair olacaktır. Bu çerçevede, ÇKP'nin 74 yıllık iktidarından ziyade, Çin medeniyetinin 4000 yıllık kadim tarihine vurgu yapılmakta ve henüz yakın geçmişte Doğu Türkistan, Tibet ve Moğolistan ve Tayvan'da yapılan insan hakları ihlalleri, soykırım ve güvenlikçi politikalar görmezden gelinmektedir.

Kitabında ABD - Çin rekabetinin tırmanmaması konusunda önerilerde bulunan ve ABD başta olmak üzere tarafların askeri harcamalarını kısarak kendi toplumlarının yaşam standartlarını artırmaları gerektiğini ifade eden, taraflara itidal ve karşılıklı anlayış çağrısında bulunan ve diplomasinin devreye alınması gerektiğini söyleyen Mahbubani, iki taraf arasında yıllar içerisinde azalan güvene dikkat çekmemekte, ÇKP'nin otoriterliğini, bölgedeki saldırganlığını ve insan hakları bağlamında üzerindeki uluslararası baskıyı hafife alır görünmektedir.

Kitap genel itibariyle ABD-Çin rekabetine dair birçok eksikliği içerisinde barındırıyor olsa da küresel güç rekabetine dair önemli bir arka plan sunmaktadır. Henüz Türkçe'ye çevrilmemiş olsa da düzenli ve özenle hazırlanan bu eserin İngilizce bir kaynak olarak okunması ve anlaşılmasının kolay olduğu görülmüştür. Kitabı değerli yapan unsur, uluslararası siyasette Çin ve onun diline aşına olmayanlar için kolay okunabilir ve anlaşılabilir olmasıdır. Provokatif başlığıyla dikkat çeken bu eser, hem politika yapımcılar hem de akademisyenler için önemli bir kaynak olsa da ABD-Çin arasındaki büyük güç rekabetini daha iyi anlamak açısından yetersiz ve tek taraflı kalmış gibi gözükmekte ve ilgi duyanları başka kaynaklara yöneltmektedir.

Gönderim Tarihi: 12/05/2023
DOI: 10.59114/dasad.1321052

Kabul Tarihi: 22/05/2023

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

Uzak Doğu Yakın Kültür

Söyleşi: Doç. Dr. Pınar ALTUNDAĞ (P. A)

Söyleşi Yapan: Müge SEVİNÇ, (Ankara Üniversitesi DTCF, Kore Dili ve Edebiyatı Bölümü) (M.S)

Söyleşi Yapılan Tarih: 2 Mayıs 2023

Söyleşi Yapılan Yer: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (DTCF), ANKARA

Müge SEVİNÇ (M.S): Kore'ye olan ilginizin Kore ile ilgili çalışmalarınızın nasıl başladığından biraz bahsedebilir misiniz?

Doç. Dr. Pınar ALTUNDAĞ (P.A): Liseye başladığım zamandan itibaren hedefimde hep yabancı dil okumak ve akademik kariyer yapmak vardı. Uzak doğu hep ilgimi çekiyordu, üniversite sınavına hazırlanırken dersane hocam beni Kore Dili ve Edebiyatı anabilim dalında okumuş biriyle tanıştırdı. Bu sayede Korece öğrenmenin ve Kore'yi keşfetmenin daha ilginç olabileceğini düşündüm. Türkiye'de o dönemde Korece bilen kişi sayısı da çok fazla değildi. Kore hakkında çalışmak, Korece öğrenmek hem daha avantajlı olabilir hem de daha eğlenceli olabilir diye düşündüm. Beni Kore Dili ve Edebiyatı bölümü ile tanıştıran kişi o dönemde Kore'de yüksek lisans yapıyordu izinli olarak Türkiye'ye döndüğü dönemde tanışmıştık. O dönemde bana Kore'den mektuplar yazmıştı böyle bir etkileşimimiz de olmuştu. Dolayısıyla kararımı o zaman kesinleştirdim, "Ben Korece çalışmalıyım, Korece'ye olan ilgimi

devam ettirmeliyim çalışmalarımı.” diye düşünerek. Korece serüvenim böyle başladı. Üniversite sınavına girdikten sonra ilk tercihim olan Ankara Üniversitesi Kore Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalını kazandım. Lisans eğitimini almaya başladığım dönemde, 2000 girişliyim ben, Kore ve Korece’ye olan ilgi bu kadar büyük değildi. Kore Dili ve Edebiyatı okuyorum dediğim zaman insanların tepkileri farklı oluyordu. Okuduğum bölümü çok sevdim, hocalarımız gerçekten çok donanımlıydı. Anabilim dalında altı öğrenciydik, bunun avantajlarını çok iyi kullanabildik. İyi bir derece ile mezun oldum ve aynı yıl zaman kaybetmeden Ankara Üniversitesi Kore Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisansa başladım. Yüksek lisansım devam ederken Korea Foundation bursunu kazandım ve Güney Kore Yonsei Üniversitesi’nde bir yıl hem araştırma hem de dil eğitimi aldım. Kore alanındaki çalışmalarımın bu şekilde başladığını söyleyebilirim.

M.S: Kore kültürünün öne çıkan özelliklerinden bahsedebilir misiniz?

P.A: Kore kültürünün öne çıkan en önemli özelliği denildiğinde aklıma ilk olarak Korelilere özgü olan hissiyat duygusu geliyor. “정 (jeong)” kavramıyla ifade edilen bu kültürel unsur Korelilere has bir kültürel unsur. Birçok dilde aslında tam bir çevirisi yok. Türkçede tam karşılık gelen sözcük bulunamıyor ama Kore kültüründe o hissiyatın, duygulara verilen önemin çok büyük olduğunu düşünüyorum. İçinde hem Korelilerin yaşam tarzını hem de olaylara bakış açısını yansıtan bu kültürel unsur bana göre Kore kültürünün öne çıkan özelliklerinden bir tanesi. Bir diğer özellik de “saygı” kavramı. Saygı kavramı Kore kültürünün en önemli unsurlarından bir diğeri aslında. Toplumun yapısının şekillenmesinde, Kore dilinin içerisinde saygı kavramının ne kadar önemli olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Konfüçyanist düşüncenin etkisiyle Kore kültürüne derinden etki eden saygı kavramı Korelilerin hem sosyal hayatlarında hem de iş hayatında çok daha sistematik bir işleyişi beraberinde getiriyor. Çalışkan oldukları gerçeğinin yanında Koreliler planlı ve sistematik çalışma konusunda çok iyiler. Bireysellik yerine toplumsalcılığı benimsemiş bir kültüre sahip oldukları için her yapılan işin tüm toplumu ilgilendirdiğini, etkilediğini düşünüyorlar ve bu düşünce ile eyleme geçiyorlar.

Tarihsel süreçte ülkenin gelişimi ve kalkınmasında bu unsurların oldukça etkili olduğunu söylemek mümkün. Sorduğum soruya tam olarak cevap olabildi mi ya da asıl sormak istediğin soru bu muydu bilmiyorum ama Kore kültürünün en öne çıkan özelliği deyince bu unsurlar aklıma geliyor diyebilirim.

M.S: Evet, genel olarak Kore kültürüne ilk bakıldığında ne düşünüyorsunuz, sizin ne düşündüğünüzü sormak istemiştim.

P.A: Dediğim gibi, Kore kültürünü öğrenmeye başladıktan, araştırmaya başladıktan sonra aslında bizim kültürümüzle çok benzer olduğunu fark ettim ve belki o duygu, hissiyat kavramı bize yakın olduğu için de ilgimi çekti diyebilirim. Korelilerin çalışkanlıkları ve planlı sistematik bir biçimde hayatlarını yönetebilmeleri de örnek alınması gereken bir kültürel unsur diyebilirim.

M.S: Peki Kore kültürünü diğer kültürlerden özellikle de yakın çevresindeki Konfüçyanist gelenekten gelen Çin ve Japonya gibi Doğu Asya ülkeleri ile ayıran veya ortaklaştıran olgular nelerdir?

P.A: Kore'nin hem tarihsel süreçteki etkileşimleri hem de coğrafi, stratejik konumuna baktığımız zaman ister istemez Çin'den oldukça fazla etkilendiğini söyleyebiliriz. Yani Kore'nin düşünsel yapısını ve Kore toplumunun yaşayış biçimi ve değer yargılarını büyük oranda etkileyen Konfüçyanizm, Çin'den gelen, aktarılan bir düşünce sistemi. Bu anlamda kültürel kökler bakımından benzerlikleri olabileceğini düşünüyorum. Çin ve Japonya ya da Çin ve Japon kültürü benim uzmanlık alanım değil ama Kore kültürünün şöyle bir özelliği olduğunu düşünüyorum: Kore, özellikle Çin coğrafyasından etkilenmiş ama sonrasında, az önce de bahsettiğim gibi, kendine has bir kültür oluşturmuş bir toplum. Yani kendine ait, kendine özgü bir kültürel yapısı var. Bu, Kore'yi bahsi geçen diğer ülkelerden ayıran önemli özelliklerden biri diye düşünüyorum.

M.S: Bunlara örnek verebilir misiniz?

P.A: Ben Kore'de bir yıl eğitim aldım. Orada Japon arkadaşlarım, Çinli arkadaşlarım vardı. Ama Korelilerle sosyal ilişkilerimde, ikili ilişkilerimde kendimi çok daha yakın hissediyordum Korelilere.

Çünkü Koreliler karşısındaki insan hakkında soru sormayı seviyorlar, karşısındaki insanı tanımayı seviyorlar. Ben mesela Japon arkadaşlarımda bu yakınlığı hiç hissetmedim ya da bu yakınlığı kurma çabalarını hiç hissetmedim. Korelilerin biraz da o hiyerarşik yapısında karşısındakine nasıl hitap etmesi, onunla nasıl ilişki kurması gerektiğini belirleme açısından bir samimiyet kurma isteği olabilir, başta böyle düşünülebilir. Ama onun dışında da özellikle yakınlık hissiyatının Korelilerde daha fazla olduğunu düşünüyorum. Kore kültürünü diğer toplumlardan ayıran en önemli özellik diyebilirim, kişisel deneyimlerimden yola çıkarak.

M.S: Kore Doğu Asya'da modernleşmesiyle öne çıkan bir ülke. Koreliler geleneksel kültürlerini modern çağda nasıl devam ettiriyorlar? Kültürlerinden kopma veya uzaklaşma gibi bir durum söz konusu oluyor mu?

P.A: Şöyle söyleyebiliriz aslında, Kore, geleneksel ve modern yapıyı bir arada tutabilen bir dinamik bence. Bunu çok iyi başarabilen ülkelerden bir tanesi. Lisans düzeyinde verdiğim kültür derslerinin bir tanesinde bir öğrencim bir şey dediğini hatırlıyorum: "Kore deyince aklıma geleneksel ve modern kültürün uyum içinde birleştirildiği bir ülke geliyor." Gerçekten de doğru. Kore'ye gittiğiniz zaman da bunu hissedebiliyorsunuz. Mimari yapıda hissedebiliyorsunuz, insanların davranışlarında hissedebiliyorsunuz. Kolektivist bir yapı aslında sosyal yapı olarak. Günümüzde biraz daha kuşak farklılığının olduğunu söylemek mümkün ya da genç neslin artık biraz daha bireyselciliğe evrildiğini söylemek mümkün. Yine de Korelilerin geleneksel kültürlerini ve geleneksel kültürel unsurlarını iyi koruyabildiklerini düşünüyorum. Bunu aile yapısında görebiliyoruz, yaşam pratiklerinde görebiliyoruz, özel günlerde, önemli günlerdeki o ritüellerde görebiliyoruz. Hala o geleneksel yapıyı içlerinde barındırıyorlar, koruyorlar diyebilirim. Ama tabii öte taraftan da hem teknolojik anlamda hem de yeni kültürlerle uyum sağlama anlamında çok da hızlılar. Yani o değişime çok hızlı uyum sağlayabilen bir dinamiğe sahipler. Popüler kültürün yansımalarını görmek mümkün ama Kore toplumunun geleneksel kültüründen kopmadığını ve geleneksel kültür unsurlarını korumaya devam ettiklerini söylemek mümkün.

M.S: Modern ve geleneksel Kore kültürü unsurlarından bahsedebilir misiniz?

P.A: Geleneksel Kore kültürü unsurları deyince benim aklıma ilk geleneksel aile yapısı geliyor. Geleneksel aile yapısı deyince de ataerkil toplum. Bunu örneklendirebilirim geleneksel Kore kültürü unsurlarında. Aileye verilen önem, aile içi roller, ailenin yapısı, bunun hala korunmuş ve korunuyor olması geleneksel kültür unsurlarından biri olabilir. Hatta inançtan, dinden bağımsız olarak hala ataya saygı ritüellerinin gerçekleştiriliyor olması, bunlardan kopulmamış olması geleneksel kültür özelliklerinden bir tanesi. Çünkü ataları anma törenleri ya da bayramlardaki o selamlama, bunlar hala günümüzde devam eden Kore kültürünün vazgeçilmez geleneksel unsurlarından bazıları diyebilirim.

Modern Kore kültürü deyince de aklıma, hepimizin aklına gelen Hallyu geliyor. Kore Dalgası, Kore Akımı, Kore Rüzgarı gibi farklı şekillerde de ifade edilebiliyor. K-pop, K-drama, Kore dizileri, Kore müzikleri, Kore sineması gibi Hallyu içerisindeki her bir unsur, teknolojinin ve günümüzdeki gelişmelere ayak uydurmanın, ayak uydurabilmenin aslında bir yansıması olarak düşünülebilir. Bu unsurlar, özünde geleneksel Kore kültürünü içinde barındıran modern Kore kültürünün öne çıkan unsurları gibi geliyor bana.

M.S: Biraz da Kuzey Kore ve Güney Kore'den bahsedelim. Kuzey Kore ve Güney Kore arasında özellikle kültürleri açısından ne gibi farklılıklar bulunuyor?

P.A: Aslında şöyle söylemek daha doğru olur, Kuzey Kore ve Güney Kore'nin kültürel anlamda çok farklılığı olduğunu düşünmüyorum. Tabi Kuzey Kore alanında uzmanlaşmış ve Kuzey Kore'yi çok iyi irdeleyebilmiş bir araştırmacı değilim, uzmanlık alanım bu olmadığı için. Öte taraftan Kuzey Kore'nin kapalı bir kutu olduğunu biliyoruz. Fakat yine de iki ülkenin tarihsel süreçte de bölünmesi, ayrılması çok trajik bir süreç aslında. Aynı aileden ya da aynı milletin bir sınır belirlenerek Kuzey ve Güney olarak bölünmesi olduğunu düşünürsek kültürel anlamda da çok büyük farklılıklar olduğunu düşünmüyorum. Tabi şu an kültürel anlamdaki en büyük farklılık ne olabilir? Yönetim şeklinin farklı olmasından dolayı bunun kültüre

yansımalarının farklı olabileceğini düşünüyorum. Bence en büyük fark bu olabilir. Çünkü dil konusunda ya da geleneksel kültür konusunda bir farklılık gözlemleyemiyoruz. Bir toplumun kültürü, yaşayışı ve tecrübelerini bize anlatan atasözleridir. Mesela atasözlerinde Kuzey Kore'deki dağ isimleri ya da Kuzey Kore'ye ya da Kuzey Kore'nin kültürlerine, insanlarına ilişkin birçok farklı unsur var. Mesela 금강산도 식후경 (geum-gang-san-do sig-hu-gyeong) diye bir atasözü var, yemek yemenin önemli olduğunu, insanın karnı tok olmadan yaptığı şeyden zevk alamadığını anlatan bir atasözü. Orada 금강산 (geum-gang-san) Kuzey Kore'deki bir dağ atasözüne konu olan. Ayrıca Güney ve Kuzey bölgelerindeki insanları anlatan, betimleyen atasözleri deyimler var. Dolayısıyla özet olarak söyleyecek olursak, kültürel anlamda çok büyük farklılıklar olduğunu düşünmüyorum ama şu anki güncel durum düşünüldüğünde, siyasi yapının, yönetim şeklinin farklı olması kültürel olarak da bazı yaşam pratiklerini etkilemiş olabilir.

M.S: Kore diasporası nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz? Türkiye'de bu alanda yapılan çalışma bulunuyor mu?

P.A: Diaspora konusu esasen uluslararası ilişkiler alanında daha çok kullanılan bir terim.

Kore diasporası deyince, ana vatan (Kore) dışında farklı coğrafyalarda yaşayan diaspora toplulukları aklımıza geliyor. Kore diasporası genel olarak Çin, Japon, Amerikan, Sovyetler Birliği ülkeleri ve son dönemlerde Avrupa olarak sınıflandırılıyor. Kore Cumhuriyeti şu anda yurt dışında yaşayan, diaspora toplulukları açısından önemli politikalar yürütüyor. Ana vatan ile olan bağın koparılmaması ve güçlendirilmesi amacıyla siyaset, medya, kültür, eğitim gibi birçok farklı alanda diaspora faaliyetleri, aktif bir biçimde yürütülüyor bildiğim kadarıyla. Şöyle söyleyebiliriz, söyleşinin başında da belirtmiştim Kore yeniliklere ayak uydurmayı seven ve bunu başarabilen bir ülke, benim gözlemlediğim kadarıyla. Diaspora alanında da bu konuda farklı coğrafyalarda yaşayan vatandaşlarının ne düşündüğünü ya da nasıl yaşadıklarını, Kore kültüründen kopmamalarını sağlamak için geliştirdiği birtakım politikalar olduğunu biliyoruz. Hatta kurumların birçoğunda bu alana yönelik

yapılmış düzenlemelerin ya da bu alanı da teşvik edecek nitelikte uygulamaları kapsadığını söyleyebiliriz. Bu anlamda iyi bir politika izliyor, dışarıdaki insanların da hem kaybetmemek hem geleneksel kültürlerini unutmamalarını sağlamak, onlarla iş birliği içerisinde olmak açısından çalışmalarının olduğunu söylemek mümkün. Ama dediğim gibi diaspora gerçekten uzmanlık gerektirecek bir alan. Türkiye’de yapılan çalışmalarda da anabilim dalımızda bir doktora çalışması yürütülüyor, daha çok diaspora edebiyatı konusunda. Bu çalışma da inşallah yakın zamanda tamamlandığında bu konu ile ilgili daha çok bilgi edineceğiz, daha çok şey öğreneceğiz diye düşünüyorum. Ayrıca Anabilim dalımızda yapılan bu çalışmanın yine bu alanda yapılacak olan çalışmalara da referans olacağını düşünüyorum.

M.S: Kore toplumunun yemek kültüründen bahsedebilir misiniz? Koreliler nasıl bir yemek kültürüne sahip?

P.A: Kore kültüründe yemek çok önemli bir yere sahiptir. Koreliler vücudu iyileştirmenin temelini yemeklerden kaynaklandığını düşünürler. Dolayısıyla sağlığın başlangıcı yemektir fikrini benimsemişlerdir. Yemeğin aslında ne kadar önemli olduğunu Korelilerin selamlaşma ifadelerinde de yer almasından da rahatlıkla anlayabiliriz. Koreliler birbirlerini selamlarken `밥 먹었어요? (bab meog-eoss-eo-yo?)` yani yemek yedin mi ifadesiyle selamlarlar. Bu soru aslında karşısındaki kişinin iyi olup olmadığını sormak anlamına gelmektedir. Kore mutfağı Kore’nin coğrafi yapısıyla biçimlenmiştir. Ülkenin üç tarafının denizlerle çevrili olması sebebiyle deniz ürünlerinin Kore mutfağında oldukça bol olduğunu söyleyebiliriz. Pirinç tarımının yapıldığı bölgelerde pirinç, pirinç tarımına uygun olmayan bölgelerde ise fasulye ve soya oldukça yaygındır. Kore mutfağının en önemli özelliklerinden birisi olan yiyeceklerin uzun süre saklanmasını ve sağlıklı bir biçimde tüketilmesini sağlayan fermantasyon yöntemidir. En yaygın olarak bilinen fermente edilmiş yiyecekler arasında 된장 (doen-jang) yani soya fasulyesi ezmesi, 간장 (gan-jang) yani soya sosu ve 고추장 (gochu-jang) yani acı kırmızı biber salçası bulunmaktadır. Kore mutfağı deyince, soya sosu, susam yağı, sarımsak ve kırmızı biber aklımıza geliyor diyebiliriz. Kore yemekleri oldukça besleyici ve

kalorisi düşük yiyecekler. Kore mutfağında renklerin uyumu hem görsel hem de lezzet açısından adeta bir şölen havası oluşturuyor. Sofra düzeninde pilav (buharda sade ya da farklı tahıllarla birlikte pişirilebilir) her kişi için ayrı ayrı kaplarda servis edilir. Ortada tek bir kasede ana yemek ve 반찬 (ban-chan) adı verilen küçük kaplarda servis edilen yan yemeklerle sofraya donatılır. Banchanlar ayrı kaplarda herkesin kendi çubuklarıyla yiyebilecekleri şekilde ortada servis edilir. Koreliler Çinliler ya da Japonların aksine genellikle pilavı kaşıkla yerler ve pilav kasesini elleriyle ağızlarına doğru yaklaştırmazlar.

Korelilerin yemek kültürü bizim yemek kültürümüzden farklı, ilk bakışta. Hatta Kore'yi, Kore kültürünü hiç bilmeyen insanlar için biraz daha bizim doğu coğrafyası için duyduğumuz ya da sahip olduğumuz önyargıları hissedebileceğimiz bir mutfak.

Koreli hocamız şöyle söylemişti lisans döneminde, "Koreliler sabah ne yiyorsa akşam da onu yiyorlar.". Bu bana çok farklı gelmişti. Sabah kahvaltısında ve akşam yemeğinde aynı yiyecekleri yemek bize biraz farklı geliyor ilk duyduğumuzda. Yemek kültürü bu anlamda bizim için biraz farklı ama daha önce de belirttiğim gibi Kore'nin çok sağlıklı bir mutfağı var. Kore mutfağı gerçekten hem yiyeceklerin birbiriyle uyumu hem de besin değerleri açısından sağlıklı bir mutfak. 김치 (kim-chi) Korelilerin olmazsa olmazı. Her zaman yiyebilecekleri yani her öğünde yiyebilecekleri ve sofralarında mutlaka bulunması gerektiğini düşündükleri bir yiyecek. Besin değeri yüksek olan kimchi lahanaya, soğan, salatalık, turp gibi farklı sebzelerin fermente edilmesi ile yapılan bir yiyecek. En yaygın olarak bilinen lahanaya kimchisi, tuzlu suda bekletilip yıkanan lahanaya yapraklarının arasına turp, yeşil soğan, sarımsak, zencefil acı biber ve deniz ürünleri salamurası içeren bir sosun konulmasıyla yapılıyor. Koreliler belli dönemlerde tüm yıl boyunca tüketecekleri kimchiyi yapıyorlar ve nerdeyse her evde kimchilerin muhafaza edildiği özel buzdolapları var. Kimchi ABD'nin sağlık dergisi Health Magazine tarafından dünyanın en sağlıklı 5 yiyeceğinden birisi olarak seçilmiş. Kore mutfağı denildiğinde aklıma gelen özellikler bu şekilde.

M.S: Peki sofrada adabı, bizimle benzerlikler bulunuyor mu?

P.A: Kesinlikle var. Kültürel anlamda, yaşam pratikleri anlamında çok benzerliğimiz olduğunu belirtmişim. Kore kültüründe büyüğe saygı, aile büyüğünün ailedeki konumu bunlar hala korunan önemli unsurlar. Tabi Konfüçyanist etkinin de bunda çok büyük payı var. Sofra adabında da bu yansımalar karşımıza çıkıyor. Mesela ailenin en büyüğü yemeğe başlamadan diğer aile üyeleri yemeğe başlamıyor, ailenin en büyüğü sofradan kalkmadan önce sofradan kalkmak doğru bir davranış değil. Ailenin yemekte hep bir arada olması önceleniyor. Bu açıdan bakıldığında bizim kültürümüzle benzerliklerin olduğunu görüyoruz.

M.S: Peki Kore yemekleri Türklerin genel olarak damak tadına uyuyor mu? Bir Türk Kore'ye gittiğinde yemek konusunda zorlanır mı?

P.A: Kore mutfağı ve Kore yemekleri hakkında, tüm uzak doğu yemeklerine karşı olan bir önyargı var genel olarak. Ama ben Kore mutfağının Türklerin damak tadına hitap edebilecek nitelikte bir mutfak olduğunu düşünüyorum. Çünkü sebze, et ve pilav kültürü bize çok yabancı olmayan bir kültür. Tabi Kore mutfağında acı ve sarımsak bol miktarda kullanılıyor. Dolayısıyla sarımsak ve acı sevmeyenler zorlanabilirler Kore yemeklerine adapte olmakta ama onun dışında genel olarak -yemeklerde bir yabancıya illa ki yemekte ya da kabullenmekte zorlanacağı bir şeyler olabilir ama Kore mutfağının, Türkler açısından düşündüğüm zaman, damak tadına büyük ölçüde uyabileceğini düşünüyorum. 비빔밥 (bi-bim-bab) mesela yabancıların en çok sevdiği ya da en kolaylıkla tüketebileceği yemek, sözlük anlamıyla 'karıştırılmış pilav' demek. Sebzelerin ve pilavın karıştırılmasıyla yapılan bir yemek, bizim damak tadımıza da oldukça uygun bir yemek. Başka birçok geleneksel Kore yemeğinin Türklerin damak tadına uyduğunu söylemek çok yanlış olmaz.

M.S: Türkiye'den baktığımız zaman Kore ve Kore kültürü, Koreliler nasıl bir imaja sahip?

P.A: Kore'ye bakış açısı ve Kore algısı son yıllarda çok değişti. Az önce de söylediğim gibi, ben 2000 yılında üniversiteye girdiğimde Kore Dili ve Edebiyatı okuyorum dediğim zaman insanlar 'Nasıl yani?', 'Kore dili?' gibi sorularla çok sık karşılaşıyordum. O zaman belki biraz daha bizim için uzak bir coğrafyaydı, mecazi anlamda söylüyorum. Ama yine de Kore dediğim zaman Kore Savaşı geliyordu insanların aklına, Kore Savaşı'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin gönderdiği askerler Kore deyince Türklerin aklına gelen ilk unsurlardan bir tanesi. Sonra Dünya Kupası hem Kore'nin daha çok tanınmasında ve ikili ilişkilerin geliştirilmesinde ve kültürel etkileşimin artmasına katkı sağladı diye düşünüyorum. Günümüzde Kore dediğiniz zaman insanların söyleyecek çok şeyi var. Kore Akımı, Kore'ye olan ilginin artmasında şüphesiz etkin bir rol oynadı. Bu ilgi sadece Kore pop müziği ya da Kore dizileri vb. popüler unsurlarla sınırlı kalmayıp, popüler kültürün etkisiyle başlayan motivasyonla hem Kore'yi hem Kore dilini hem Kore kültürünü artık daha bilinçli bir şekilde anlaşılmasını ve araştırılmasını sağladı diye düşünüyorum. Koreliler için izlenimin de olumlu olduğunu düşünüyorum.

M.S: Peki bakış açısını tersine çevirirsek Koreliler Türkler ve Türkiye hakkında ne düşünüyor?

P.A: Korelilerin de aynı şekilde Türkler ve Türkiye hakkındaki düşüncelerinin olumlu olduğunu düşünüyorum. Yeni nesil genç kuşağın, 20'li yaşların belki Türkiye hakkında çok derin bilgiye sahip olmadığını ya da Türkiye'yi çok iyi tanımadıklarını söyleyebiliriz, bunda belki bizim de payımız vardır tanıtma anlamında. Ama daha yaşı büyük nesle sorduğunuz zaman onlar Türkiye deyince hep güzel şeyler söylüyorlar. Kore Savaşı'ndaki Türk askerlerinin kahramanlıkları, Türkiye Cumhuriyeti'nin yardımlarını unutmadıklarını ve hep minnet duyduklarını söylüyorlar. Kore hükümetinin bu alanda Türk öğrencilere, şehit ve gazi yakınlarına, torunlarına verdiği burslar ve destek programları var. Bu anlamda yaşı daha büyük neslin Türkiye hakkında olumlu düşüncelerinin olduğunu söyleyebilirim. Kore'de yaşadığım dönemde de karşılaştığım orta yaşlı teyzeler, amcalar Türkiye'den geldiğimi söylediğimde hep güzel şeyler söylediler bana, hep güzel

deneyimler yaşadım. Türkler ve Türkiye için Kan kardeş, kardeş ülke tanımlamalarını duymak beni çok mutlu etmiştir hep. Bu anlamda Korelilerin de Türkiye denildiği zaman genel olarak algılarının olumlu yönde olduğunu söylemek mümkün. Tabii bir taraftan Türkiye'nin tarihi ve doğal güzellikleri açısından zengin bir ülke olmasının da tanınmasına katkısı oldukça büyük, 'Mutlaka gelip görmek görmek gerekir.', 'Mutlaka ben de gitmek istiyorum.' gibi yorumlarla sık sık karşılaştığımı hatırlıyorum Korelilerle kurduğum iletişimlerde.

M.S: Kore ve Türk kültürlerinin birbirleriyle benzer ve farklı noktaları nelerdir?

P.A: Kore kültürü ve Türk kültürü birçok açıdan birbirine çok benziyor. Goguryeo dönemi Kore kaynaklarında iki toplumun etkileşim içinde olduğuna dair bazı kaynaklar var. Kültürel benzerliklerin sebeplerinde birisi de belki bu etkileşimlerdir demek çok da yanlış bir çıkarım olmaz. Kore ve Türk kültürünün birbirine benzer noktaları deyince, uygulama ya da yaşam pratiklerinde farklılıklar olsa da aile yapısı, büyüklere saygı, olaylara bakış açısı ve değer yargıları açısından benzerlikler olduğunu söylemek mümkün. Aile yapımız çok benzer, belki çok farklı gelecek okuyanlar için ama olaylara bakış açımızda çok büyük benzerlikler var, bunları söyleyebilirim. Ben geleneksel kültür dersleri de veriyorum aynı zamanda, derslerde anlattığım zaman öğrenciler de benzerliklerin bu kadar fazla olmasına kimi zaman şaşırıyorlar. Örneğin aile kurma, evliliğe bakış açısı, insanların evlilikten beklentisi, aile kurmadaki temel yapının nasıl olması gerektiği vb. bunlar o kadar çok benzer ki... Biraz daha ayrıntıya girersek, geleneksel düğün merasimlerinin uygulanma biçimleri oldukça benzer. Gelin alma ritüelleri, çeyiz bunlar çok benzer unsurlar. Aynı şekilde bayramlarda aile büyüklerini ziyaret, pratikte farklılıklar var, onlar geleneksel selamlama ile büyüklerini selamlarken biz el öpüyoruz. Bayramlarda tüm ailenin bir arada olması, hazırlıklar vb. uygulamaların aslında çok benzer olduğunu düşünüyorum. Öte taraftan benzerliklerden bir diğeri de Türk kültüründe karşıdaki insanı kırmama, her zaman onun düşüncelerini gözetme kültürü var. Kore kültüründe de bu oldukça fazla, bu da benzerliklerden bir diğeri diyebilirim.

Farklılık nedir? Farklılık deyince tabii doğu toplumları olarak düşünce yapımız çok farklı değil birbirinden belki ama Türkler ve Korelilerin karakteristik açıdan farklılıklar da var. Koreliler çabuk çabuk, hızlı hızlı yaşamayı çok seven bir toplum. Bu anlamda biraz ayrışıyor olabiliriz. Biz belki biraz daha Akdeniz coğrafyasının verdiği etkiyle Korelilere göre daha farklıyız. Kore’de hayat deyim yerindeyse inanılmaz bir hızla akıyor, siz de kendinizi akışa uyum sağlamak durumunda kalıyorsunuz. Bu farklılıklarımıza bir örnek olabilir.

M.S: Kore’nin Türkiye ile benzer şekilde erkek egemen toplum yapısına sahip. Kore toplumunda cinsiyet rolleri nasıl gelişmiştir? Kadın-erkek rolleri arasında ne gibi farklılıklar ortaya çıkmaktadır?

Kore toplumundaki kadın erkek rollerinden bahsetmeden önce Kore aile yapısından bahsetmek belki daha doğru olacaktır. Kore toplumu sanayileşme öncesinde tarıma dayalı bir toplum olduğu için geniş ailelerin birlikte yaşadığı bir toplum yapısına sahipti. Daha sonra tarihsel süreçteki değişimlerin etkisiyle aile yapısı çekirdek aile yapısına evrilmiştir. Fakat hala günümüzde geniş aile yapısını benimseyen aileler de bulunmaktadır. Aile saygı ve itaat kavramı önemli bir yere sahiptir. Konfüçyanist düşüncenin etkisiyle erkek egemen bir toplum dolayısıyla ataerkil bir aile yapısı benimsenmiştir. Aile içerisinde kadın ve erkeğin rolleri ve görevleri net bir biçimde belirlenmiştir. Özellikle Konfüçyanist etkinin baskın olduğu Joseon Hanedanlığı döneminde sınıfsal sistemin at tabakasında bulunan kadınların haklarının kısıtlandığını görülmektedir. Kadının konumu gelenek ve görenek kalıpları içinde ev ile sınırlandırılmış ve daha kapalı ve izole bir yaşam sürmelerine sebep olmuştur. Kadınların hayattaki en büyük erdemlerinin bilge bir anne ve iyi bir eş olmaları olması; babalarına, eşlerine ve erkek çocuklarına bağlı olmaları beklenmiştir. Elbette modern toplumda kadınların medeni ve sosyal hakları yasalarla güvence altına alınmıştır. Modern Kore toplumunda kadın erkek eşitliği benimsenmiştir. Kadınlar sosyal statülerinin gelişmesi ile sosyal hayatta daha aktif yer aldıklarını net bir biçimde görebiliyoruz. Fakat tüm bu gelişmelerin yanında, Kore’de günümüzde, tüm ataerkil toplumlarda olduğu gibi kadınlara yüklenen bazı sorumlulukların olduğunu gözlemlemekteyiz. Kadınların, çocukların iyi bir şekilde

yetiştirilmesi, ev içerisinde konumlandırılan bir takım sorumluluklarının olduğu ve bu görevlerin yerine getirilmesinde kadınların birinci derecede sorumlu olarak görüldüğünü belirtmekte fayda vardır.

M.S: Biraz önce siz de söylediniz, son zamanlarda Kore pop müziği ve Kore dizileri Türkiye’de oldukça popüler hale geldi. Bunun en büyük sebebi ne olabilir sizce?

P.A: Ben Hallyu’nun çok güzel ve sistematik bir şekilde oluşturulmuş bir politika olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla Hallyu ile ilgili tanınırlık, Türkiye’de de çok başarılı oldu. Çünkü insanların zaten Kore ile ilgili olumlu bir algıları vardı, Kore Savaşı’ndan sonra Dünya Kupası ile birlikte Kore’ye ve Kore kültürüne daha aşina olduğumuzu düşünüyorum. Ama tabii gençler arasında Kore pop müziği, Kore dizileri inanılmaz bir ilgi yarattı. Bunun temel sebebi nedir bunu söylemek belki çok zor ama Kore dizileri açısından düşündüğümüz zaman, ben yakın çevremde de insanlarla konuştuğumda orta yaşlı insanlar bile ‘Kore dizileri çok güzel.’, ‘Dizileri izlediğimiz zaman kendimizden de bir şeyler buluyoruz.’, ‘İnanılmaz rahatlıyorum Kore dizilerini izleyince, çok mutlu oluyorum.’ diyorlar. Dizilerde işlenen temalar çok ilgisini çekiyor insanların. Kore pop müziğinin dinleyici kitlesi artık belki ortaokul öğrencilerine kadar inmiş durumda. Birçok farklı grupları biliyorlar, ilgi duyuyorlar. Görsel açıdan çünkü çok ilgi çekici K-pop grupları, sonra bu grupların Kore markası teknolojik cihazlarda, alışveriş merkezlerinde sürekli gösteriliyor olması da ilgiyi arttırıyor diye düşünüyorum. Tüm bu gelişmeler Kore dalgasının gelişmesi ya da Türkiye’de de daha popüler hale gelmesine zemin hazırlıyor. Uzak doğu coğrafyasında Korelilerin oyunculuk yeteneğinin çok iyi olduğu düşünülüyor diğer ülkelerin oyunculuk performansları ile karşılaştırıldığında. Kore dalgasının gelişiminde ve popülerliğinin artmasında bu unsurların etkisi vardır diye düşünüyorum.

M.S: Peki bu durumun Kore Dili ve Edebiyatı bölümünün genel öğrenci profili üzerinde etkisi var mıdır?

P.A: Elbette var. Benim girdiğim dönemde anabilim dalımızın öğrenci kontenjanı on kişiydi. Biz altı kişi girmiştik bölüme.

Kontenjanımız kademeli olarak çoğaldı. Şu anda neredeyse 50 öğrenciyi buluyor her sene öğrenci sayımız, yabancı kontenjanlar ve farklı bölümlerden geçişlerle birlikte. Bunların içerisinde Kore kültürü ya da Hallyu motivasyonu ile gelen öğrenci sayısı azımsanmayacak kadar çok diyebilirim. Bu öğrenciler daha motivasyonlu geliyorlar dolayısıyla Hallyu ya da Kore popüler kültürüne olan ilgi, öğrencilerin bölümü tercih etmelerinde bir etken oluyor diyebilirim.

M.S: Bu şekilde Kore pop müziği ve dizilerine olan ilgileri nedeniyle Kore Dili ve Edebiyatı'na gelen öğrencilerin okul performansları bu alanlara ilgisi olmayan öğrencilerle kıyaslandığında nasıl bir durum ortaya çıkıyor? Bir farklılık söz konusu mu?

P.A: Bireysel farklılıklar tabii ki her zaman var. Yani bireysel çabanın öğrenmede etkisini, başarıya etkisini hepimiz biliyoruz ama bu motivasyonla gelen öğrenciler, iki türde de gelişim gösterebiliyorlar. Birincisi, bazıları adeta duvara çarpıyorlar ve kolayca pes etme eğiliminde oluyorlar. Tamamen popüler kültür, K-pop ve dizi motivasyonu ile gelen bazı öğrenciler daha çok akademik, kültürel veya dilsel unsurları öğrenmekte ya da kabullenmekte zorluk yaşayabiliyorlar, ilginç bir şekilde. Ama bazı öğrenciler de bu motivasyonu olumlu yönde kullanarak kendilerini çok iyi geliştirebiliyorlar. Başta tamamen Kore pop müziğine ya da popüler kültüre olan hayranlığıyla gelmiş tek motivasyonu bu olan fakat sonrasında dil, kültür, edebiyat, tarih öğrendikçe kendisini çok iyi geliştiren öğrencilerimiz de var. Hatta bazı öğrencilerimiz şimdi lisansüstü çalışmalarını yürütüyorlar, çok da başarılı öğrenciler. Onların bazılarının motivasyonları tamamen Hallyu, K-pop ile başlamış ama kendilerini çok iyi geliştirebildiler. Dediğim gibi, her iki yönde de değişim ve gelişim gösteren öğrenciler var bu anlamda, böyle söyleyebiliriz.

M.S: Biraz da öğretimden bahsedelim. Kore kültürü öğretiminin Korecenin yabancı dil olarak öğretimindeki önemi nedir?

P.A: Kültür, yabancı dil ve kültür öğretimi çalışmaları benim ilgi duyduğum bir alan. Bu alanda çalışmalar da yapmaya çalışıyorum.

Kültür öğrenmenin dil öğrenme üzerindeki etkisini hepimiz biliyoruz. Bir dili öğrenmek için o dilin kültürünü öğrenmek ve o dilin kültürünü anlayabilmek çok önemli. Çünkü kültürü anladığınız zaman ya da kültürü anlamaya çalıştığınız zaman bu sizin dil öğrenme sürecinizi de doğrudan etkiliyor. Kore'nin kültürel unsurlarının dile yansımaları oldukça fazla. Korecede saygı dili kavramı var, en belirgin örneklerden bir tanesi. Saygı dilini anlayabilmek için, saygı kavramının kültürel anlamda ne kadar önemli olduğunu ya da dili nasıl şekillendirdiğini bilmek, anlayabilmek gerekiyor. En basitinden bunu örnek verebilirim. Ya da aynı şekilde dili öğrenirken sadece belli kurallar dizini ya da dilbilgisi kurallarıyla sınırlandırdığınız zaman gelebileceğiniz aşama belli bir yere kadar. Kültürel bilgi ya da kültürle ilgili o unsurları anlamadığınız, öğrenmediğiniz zaman gerçek iletişimde yani Korelilerle kuracağınız iletişimde kopukluklar, aksamalar yaşayabilirsiniz. Bu anlamda dil öğrenirken kültür öğretiminin, kültürü de öğrenmenin çok önemli olduğunu düşünüyorum.

M.S: Kore ve Türk kültürünün sahip olduğu benzerliklerin Korece öğrenen Türk öğrenciler ve aynı şekilde Türkçe öğrenen Koreli öğrenciler için ne gibi etkileri oluyor?

P.A: Türkçe öğrenen Koreli öğrencilerin gelişim sürecini takip etme konusunda çok net bir bilgin yok açıkçası. Çünkü Kore'ye gidip onlara Türkçe öğretmiş bir birey değilim ama şunu söyleyebilirim, dil ailesinin benzerliği ya da dildeki yapısal benzerlikler öğrenmeyi kolaylaştıran unsurlardan bir tanesi. Bu anlamda Koreli öğrenciler özelinde konuşursak, buraya gelen değişim öğrencilerinden gözlemlediğim kadarıyla Türkçe'yi çok daha kolay ve hızlı öğrenebildiklerini söylemek mümkün. Türkçe öğrenme ve Türkçe konuşma konusunda da gerçekten iyi gelişme gösteriyorlar. Bu anlamda fayda sağlıyor diyebilirim. Bizim için de aynı durum geçerli. Korece'yi öğrenmek, ilk bakışta -farklı bir yazı sistemi, telaffuz açısından- zor ama gerçekten iki dil arasındaki yapısal benzerlikler öğrenme sürecini olumlu etkiliyor. Geçmiş dönemde de belki aynı coğrafyada etkileşimde bulunduğumuz için kültürel anlamda da düşünce yapısı ve birçok yaşam pratikleri oldukça benzer. Kültürel benzerliklerin de dili öğrenme, algılama sürecinde olumlu etki yarattığını söyleyebilirim. Lisans eğitiminde dört sene boyunca

öğrenciler aldıkları eğitimde dili çok daha yetkin kullanabiliyorlar. Hem her iki dildeki yapısal benzerliklerin hem de kültürel benzerliklerin dili daha kolay öğrenmede etkisi vardır diye düşünüyorum.

M.S: Yabancı dil öğretimi alanında 'kültürlerarası yeterlilik' kavramı karşımıza çıkıyor. Bu kavramdan biraz bahsedebilir misiniz?

P.A: Ben doktora tezimde bu alanda çalıştım. Kültürlerarası yeterlilik bağlamında Korece öğretimi nasıl gerçekleştirilmeli üzerine bir araştırma yaptım, hem materyal inceledim hem biraz daha yüksek lisans tezimde öğrencilerin bakış açılarını gözlemlemeye, betimlemeye çalışmıştım. Kültürlerarasılık, farklı kültürlerle bakış açımız aslında, kendi kültürümüz dışındaki farklı bir kültüre bakış açımızın nasıl olması gerektiğini tanımlayan bir kavram. Sadece eğitim alanında değil, toplumdaki etkileşimlerde sosyal ilişkilerde ve bireylerin birbiriyle kurdukları ilişkilerde ihtiyaç duyulan bir unsur kültürlerarası yeterlilik. Farklı kültüre sahip bireylerle kuracağınız iletişimde karşınızdakinin kültürünü anlayabilmeli ve o kültürü belli ölçülerde özümseyebilmeli, kabullenebilmelisiniz. Kültürlerarasılık aslında tam olarak da bu anlama geliyor.

M.S: Peki kültürlerarası yeterliliğin Korecenin yabancı dil olarak öğretimindeki önemi nedir?

P.A: Az önce de bahsetmiştik, dil ve kültür birbiri ile ilişkili iki unsur. Dil öğrenme ya da öğretme sürecinde de dil ve kültürün birbirinden bağımsız olarak düşünülmesi mümkün değil. Dolayısıyla kültürlerarası yeterlilik kavramının da Korece öğretiminde önemini burada çok daha iyi anlayabiliyoruz. Yani Korelileri, Kore kültürünü iyi anlayabilmeli, onları iyi gözlemleyebilmeliyiz ki ve belli ölçülerde belli unsurları kabul edebilmeliyiz ki o dili iyi öğrenebileyim ve Korelilerle iyi iletişim, doğru iletişim kurabilelim. Bu bağlamda kültürlerarası yeterliliğin çok büyük önemi olduğunu düşünüyorum.

M.S: Kore Dili ve Edebiyatı bölümünde verilmekte olan dersler arasında Hanca dersi de yer almakta. Öncelikle Hanca nedir ve Korecenin öğretimi sürecine neden dahil edilmektedir?

P.A: Hanca, aslında öğrencilerin Korece öğrenme sürecinde en çok endişe duydukları belki de korktukları konulardan bir tanesi. Hanca, Korecedeki Çince kökenli sözcükler anlamına geliyor. Korecede Çince kökenli sözcüklerin oranı oldukça fazla. Literatürde farklı oranlar var tabii ki ama %60'ının Çince kökenli sözcüklerden oluştuğunu söylemek mümkün. Bu anlamda da Çincedeki karakterlerin anlamlarını bilmek Korece kelime dağarcığının zenginleştirilmesinde önemli bir rol oynuyor. Biz anabilim dalımızda öğrencilerimize Hanca eğitimini ikinci sınıftan itibaren veriyoruz. Uzun zamandır Hanca derslerini ben veriyorum. Çok temel bilgim var benim de hanca alanında ama gözlemlediğim kadarıyla, bu alanda yaptığım çalışmalar da var, öğrencilerin özellikle kelime dağarcığının geliştirilmesinde ve yeni sözcükleri öğrenmesinde çok büyük etkisi var Hancanın. Bu nedenle Hanca bilgisi, kelime öğretimi açısından düşündüğünüz zaman Korecede çok önemli bir yere sahip. Korece öğrenme sürecinde Hanca eğitimi kesinlikle verilmeli diye düşünüyorum. Hanca bilgisi Korece dil becerilerinizi geliştirmek açısından oldukça önemli, bunu söyleyebilirim.

M.S: Peki öğrenciler Hancayı öğrenirken ne gibi zorluklar yaşıyorlar? Hanca öğrenimi nasıl kolaylaştırılabilir?

P.A: Öğrenciler Korece'yi öğrenirken farklı bir yazı sistemini öğreniyorlar, Hanca daha başka bir sistem. En büyük zorluk bu. Yani o karakterlerin yazılışlarının ezberlenmesi belki öğrenciler için en büyük sorun ama biz tabi gerçekleştirdiğimiz Hanca öğretiminde öğrencilerin bu karakterleri Çince olarak yazmasından çok, bu karakterin anlamından türetilen sözcükleri öğrenmelerini önceliyoruz. Bu anlamda ilk başta öğrenciler evet çok korkuyorlar, 'Nasıl öğreneceğiz?', 'Nasıl kullanacağız?', 'Nasıl yazacağız?' diye ama öğrendikçe eğlendiklerini ve süreçten zevk aldıklarını hissedebiliyorum. Hancanın Korece dil becerilerinin gelişimine etkisi öğrenme sürecini de eğlenceli hale getiriyor çünkü. Öğrenci hiç bilmediği bir sözcüğün Hancasını biliyorsa eğer o sözcüğün anlamını tahmin edebiliyor ve bu öğrenciyi mutlu ediyor, motive ediyor. Bu motivasyon da tabi dil öğrenme sürecini olumlu etkiliyor.

M.S: Reklam, dizi ve film gibi medya araçları yabancı dil öğretimine dahil edilebiliyor. Bu gibi medya araçlarının kullanımının Kore kültürü öğretimine ne gibi katkıları bulunuyor?

P.A: Aslında sadece kültür öğretimine değil dil öğretimine de doğrudan etkisi var tabii görsel medya araçlarının kullanımının. Koreliler bu konuda da çok iyiler. Yani Kore dizilerini, Kore'deki reklamları kullanarak bunları dil öğretimine uyarlama konusunda yapılmış çok güzel çalışmalar var. Korece reklam 광고 (gwang-go) demek, yine Hanca kökenli bir sözcük. 광 (gwang) sözcüğü 'geniş' anlamına geliyor, 고 (go) sözcüğü de bildirmek, tanıtmak anlamına geliyor. Yani 'geniş kitlelere, geniş anlamda bir şeyleri tanıtmak' demek reklam. Ben derslerimde, kültür derslerinde ve dil derslerinde de aynı şekilde reklamları ve dizilerdeki kesitleri kullanıyorum ve çok büyü faydalarını görüyorum. Mesela reklamlar çok kısa sürede verilmek istenen mesajın hızlıca verildiği içerikler aslında. Bu anlamda kültürel unsurların içinde olduğu reklamları öğrencilere gösterdiğiniz zaman öğrenciler kültürü çok daha iyi özümseyebiliyorlar, anlayabiliyorlar. Aynı şekilde dizilerdeki, mesela dizide bir kesit var, o kesitte de insanlar yemek yiyorlar. Yemek kültürünü öğreniyor öğrenciler baktıkları zaman ya da geleneksel Kore evini görebiliyor. Aile içindeki insanların rollerini görebiliyor ya da nasıl konuştuklarını gözlemleyebiliyor. Bu anlamda reklamların ve özellikle dizilerin dil öğretiminde kullanımının çok faydalı olduğunu düşünüyorum.

M.S: Şu anda Türkiye'de Kore kültürü veya Kore alanında yapılan çalışmalar hangi seviyede? Bu çalışmaların önemi nedir?

P.A: Anabilim dalımız 1989 yılında kurulmuş. Baktığınız zaman aslında birçok alan, birçok disiplin açısından çok genç bir alan. Bu anlamda ben Korecenin ve Kore alanındaki çalışmaların hala geliştirilmesi gereken bir aşamada olduğunu düşünüyorum. Tabii ki yapılan çok çalışma var dil, edebiyat, kültür, tarih gibi farklı alanlarda. Kore'nin ekonomik gelişimi birçok teze konu olmuş çok farklı alanlarda disiplinlerarası çalışmalarda da Kore ile ilgili birçok farklı çalışmanın olduğunu söylemek mümkün. Önümüzdeki süreçte Kore alanında çalışan/çalışacak olan araştırmacıların

sayısının artacağını düşünüyorum. Kore alanında yetişmiş akademisyenlere ihtiyacımızın her geçen gün daha da arttığını gözlemliyor ve bu alanda çalışan akademisyenlerin sayısının artmasını ümit ediyorum.

DOĞU ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

YAYIN ŞARTLARI

1. Yazılar Doğu Asya bölgesinde bulunan ülke ve toplumlar ile sınırlandırılacak veya Doğu Asya bölgeleri ile çevre bölge, ülke toplumlar arası ilişkilere, sorunlara odaklanmış olması gerekecektir.
2. Yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak için kabul edilmemiş olması gerekir.
3. Bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriler, toplantı ve niteliği belirtilmek şartıyla kabul edilebilir.
4. Yazılar, önce yayın kurulu tarafından yayın ilkelerine; amaç, konu, muhteva, yazım kurallarıyla ilgili hususlar açısından incelendikten sonra, uygun görülürse, Danışma Kurulu'nun önerisi doğrultusunda, bilimsel çalışmalarıyla o alanda tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerden olumlu rapor alan yazılar, basılmak üzere sıraya konur. Hakemlerin isimleri gizli tutulur; raporlar beş yıl süreyle saklanır. Yazarlar; hakemlerin ve yayım kurulunun istek, öneri ve uyarılarını dikkate alırlar. Ancak katılmadıkları hususlara ve hakem kararlarına, gerekçelerini belirtmek kaydıyla itiraz edebilirler. Bu durumda editör, başka bir hakemin görüşüne başvurabilir.
5. Yayın Kurulu, biçimle ilgili olarak düzeltmeler ve değişiklikler yapabilir. Hakem görüşleri alındıktan sonra yazarın müracaatı hâlinde yazısının yayımlanıp yayımlanmayacağı kendisine bildirilir.
6. "Yayın Tanıtım ve Değerlendirme" yazıları hakeme gönderilmez. Ancak makale kurallarına uyulur.
7. Yayına kabul edilmeyen yazıların bir sureti istek hâlinde yazara iade edilir.

YAYIN İLKELERİ

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi (DAAD), sosyal bilimler alanında yılda iki kez (Bahar ve Güz) yayımlanır. Dergi, özellikle disiplinler arası yaklaşım ile Doğu Asya'nın çeşitli sorunlarını konu edinen bilimsel çalışmalara yer verir. Dergide yayımlanacak makalelerin Doğu Asya'daki ülke ve toplumların tarihi, kültürü, iktisadi hayatı, siyasal yaşamı; güvenlik ve dış politikası başta olmak üzere ülkeler, milletler ve etnik gruplar arası ilişkileri, güncel sorunları ile medeniyet tasavvurlarını ilmi bir bakış açısıyla ele alması beklenir. Dergide, Doğu Asya'yla ilgili önemli

eser ve kişileri tanıtıp değerlendiren yazılar ile önemli görülen çeviri yazılar da yayımlanabilir.

Makalelerin Dergide yayımlanabilmesi için, başka bir yerde yayımlanmamış olması ya da yayın için değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekir. Herhangi bir kongre ya da bilgi şöleninde sunulan makalelerde kongre ya da bilgi şöleni adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir. Bir araştırma kurumu ya da fonu tarafından desteklenen çalışmalarda, desteği sağlayan kuruluşun adı ve proje numarası verilmelidir.

Makalelerin Değerlendirilmesi

Aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak hazırlanmış yazılar, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dasad> adresi üzerinden yükleme yapabilirler. Herhangi bir sorun ile karşılaşıldığında ileti (elektronik posta) yoluyla kamucam13@gmail.com adresi üzerinde dergi yönetimi ile iletişim kurulabilir. Klasik postayla göndermek isteyenler üç (bir adet isimli, iki adet isimsiz) nüsha çıktı ve YD (Yoğun Disk)'si ekli olduğu hâlde büyük boy bir zarf içerisinde gönderilmelidir.

Gelen makale Yayın Kurulu tarafından ön incelemeye alınır. Ön incelemede makale, Dergi'nin yayın ilkeleri ve politikası ile önceliklerine uygunluğu, alana katkısı; ayrıca konu, yazım kuralları ve şekil açısından değerlendirilir. Bu yönleriyle uygun bulunan makaleler ilmi açıdan değerlendirilmek üzere, alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderilir. Hiçbir şekilde hakemlere yazarın kimliği ile ilgili bilgi gönderilmediği gibi, yazarlara da hakem adı açıklanmaz. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde makale, üçüncü bir hakeme gönderilebilir. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler gerekli değişiklikler için yazarına geri gönderilir. Belirli bir süre içinde istenilen düzeltmelerin yapılması beklenir. En az iki olumlu rapor alamayan, düzeltilmesi için yazarına yeniden gönderilen ve belirlenen süre içinde düzeltmeleri yapılmayan makaleler yazarlarına bilgi verilerek yayım sürecinden elenir. İki hakemden "yayımlanabilir" değerlendirmesi alan makaleler yayım sırasına yerleştirilir. Yayına hazır yazılar yayımlanmak üzere sıraya konur. Hakem adları ve yazar adları karşılıklı olarak dergimizde mahfuzdur ve açıklanmaz. Hakem süreci olumlu tamamlanan her yazı yayımlanacaktır. Bu nedenle yazı sahiplerinin yazılarının akıbetini öğrenmek için ayrıca aramalarına gerek yoktur.

Yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarına aittir.

Yazım Dili

Dergi'nin yazım dili Türkiye Türkçesi, İngilizce ve Çince'dir.

ETİK İLKELER

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi (DAAD), yayın gönderen yazarlardan aşağıda belirtilen etik kurallara uymaları beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır,
- Yazarlar makalelerinde kullandıkları tüm alıntılarına referans vermiş olmalıdır,
- Yazarlar makaleye bilimsel katkı verdiklerini garanti etmelidir,
- Yazarlar makalenin başka bir kişi ya da kurumun fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini, intihal içermediğini ve kendi çalışmaları olduğunu garanti etmelidirler,
- Makalede adı geçen tüm yazarlar, gönderilen ve yayınlanan makaleler üzerinde eşit sorumluluğa sahiptir,
- **Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarlara aittir.**
- Dergideki tüm haklar saklıdır. Makaleler, derginin adı olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.
- Derginin yazarlarına telif hakkı yoktur.
- Yazışmadan sorumlu yazar adı geçen tüm ortak yazarların yayına ve ortak yazar olarak adlandırılmaya razı olduğunu garanti etmelidir. Çalışmaya önemli bilimsel ve yazınsal katkı sağlayan tüm kişiler ortak yazar olarak adlandırılmalıdırlar,
- Yazarlar gerekli görülmesi halinde makalede yer alan veri setlerine ulaşımı sağlamalıdırlar,

YAYIN ÜCRETİ YOK

Makale gönderimi, makale incelemesi veya yayımı herhangi bir ücrete tabi değildir

TELİF VE YAYIN HAKLARI

Dergide yayınlanması kabul edilen ve yayınlanan yazıların yazılı ve elektronik ortamda tüm yayın hakları **Doğu Asya Araştırmaları Dergisi'**ne aittir.

Yayına kabul edilen makalenin yazışmadan sorumlu yazarı elektronik posta yoluyla aldığı elektronik lisans anlaşmasını tüm yazarlar adına imzalamaktadır.

Gizlilik Beyanı

Bu dergi sitesindeki isimler ve elektronik posta adresleri bu derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Diğer amaçlar veya başka bir bölüm için kullanılmayacaktır.

YAZIM KURALLARI

1. **Başlık:** Yazının içeriğini yansıtır nitelikte olmalı, büyük harflerle ve koyu karakterlerle 12 punto ile yazılmalıdır.

2. **Yazar adı ve adresi:** Başlıktan sonra sağa dayalı şekilde, soyadın tamamı büyük harfle olmak üzere unvanıyla (10,5 punto) birlikte yazılmalıdır. Yazarın kurumu, ileti (el-mek) adresi, dipnot hâlinde (10 punto olarak) gösterilmelidir.

3. **Öz:** 10 punto ile yazının başında, konuyu kısa ve öz bir biçimde ifade eden **en az 250, en fazla 550 kelimelik bir özet** bulunmalı; özetin bir satır altına, 3-8 kelimedenden oluşan “anahtar kelimeler” yazılmalıdır. Özde, araştırmanın kapsamı ve amacı belirtilmeli, kullanılan yöntem tanımlanmalı ve ulaşılan sonuçlar kısaca verilmelidir. Öz içerisinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir.

Türkçe makalelerde, Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimelerin altına yazının İngilizce başlık (title), öz (abstract) ve anahtar kelimeler (key words) eklenmelidir. Bu bölüm soldan 1 cm içeride ve 10 punto ile yazılmalıdır.

İngilizce makalelerde, İngilizce başlık (title), öz (abstract) ve anahtar kelimelerin (key words) altına yazının Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimeler eklenmelidir. Bu bölüm soldan 1 cm içeride ve 10 punto ile yazılmalıdır.

Çince makalelerde, Çince başlık, öz ve anahtar kelimelerin altına yazının İngilizce başlık (title), öz (abstract) ve anahtar kelimeler (key words) eklenmelidir. Bu bölüm soldan 1 cm içeride ve 10 punto ile yazılmalıdır.

4. Ana metin:

a. A4 boyutunda kâğıtlara, PS formatıyla, Word 6.0 ve üstü programlarla ve Times New Roman karakterleriyle (Çince makalelerde Microsoft YaHei veya Simsun), 11 punto ve 1 satır aralığı ile paragraf aralarında 6 nk boşluk bırakılarak yazılmış olmalıdır. Metnin gerektirdiği durumlarda, fontlar ayrıca bir dosya hâlinde verilmek kaydıyla, transkripsiyon harfleri kullanılabilir.

b. Konuyu yeterince ifade edebilir, makul ölçüde ve okunabilir olmalıdır. Türkçe ve İngilizce yazılar öz ve kaynakça dâhil 6,500 (altı bin beş yüz) kelimeyi, Çince yazılarda ise 4500 kelimeyi geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle yazılmalıdır.

c. “Giriş”, “Sonuç” gibi başlıklar kullanıp kullanmama, yazarın tercihinin ve konunun gereğine bağlıdır. Sistematik bir düzen sağlamak amacıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Başlıkların tamamı koyu yazılmalıdır. Ana başlıkların tamamı büyük harfle, ara başlıkların ilk harfleri büyük harfle, alt başlıklar küçük harfle yazılmalı, sonuna iki

nokta (:)) konularak karşısından devam edilmelidir. Ana, ara ve alt başlıklar aşağıdaki gibi olmalıdır:

ANA BAŞLIK

Ara Başlık

Alt başlık:

ç. Kenar boşlukları 3'er cm. olmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır.

d. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar *eğik harflerle*, alıntılar ise "*eğik harflerle ve tırnak içinde*" yazılmalıdır. Üç satırı geçen aynen alıntılar, tırnak içinde eğik harflerle ve soldan bir cm içeriden verilmelidir. Zorunluluk olmadıkça koyu karakter kullanılmamalıdır.

e. Çizelge, tablo, fotoğraf vb. malzeme, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı; kolay anlaşılır ve yalın olmalı, yeterli açıklaması bulunmalıdır. Tablo içindeki yazılar 10 punto karakter ile yazılmalı, ayrıca, tablolar düzenlenmeye elverişli olmalıdır. Dergimizin sayfa marjını aşmamalıdır (genişlik 11,5 cm; yükseklik 16 cm).

A) İMLÂ, DİL VE ÜSLÛP

Özel imlâ gerektirmeyen durumlarda, *TDK Yazım Kılavuzu'*na uyulmalıdır. Dil ve ifade yönünden, bilimsellik dışı unsurlar bulunmamalıdır.

B) KAYNAK GÖSTERME (ATIF):

1. Sadece zorunlu açıklamalarda dipnot kullanılmalı, diğer atıflar metin içinde gösterilmelidir. Metin içinde kaynak gösterirken parantez işareti içinde olacak şekilde, yazarın soyadı, eserin yayımlandığı yıl, iki nokta - boşluk- ve sayfa numarası sırasıyla yazılmalıdır.

Örnek: (Kut, 1999: 16), (Wang, 2017:21)

Yazar eserini Soyadı Kanunu'ndan önce vermişse yazar adı yazılmalıdır.

Örnek: (Muallim Naci, 1297: 213)

2. Aynı konuda birden fazla kaynağa atıf yapılacaksa, aralara noktalı virgül (;) konulmalıdır

Örnek: (Karluk, 2007: 194; Dündar 2011: 87)

3. İki yazarlı çalışmalara değinilirken araya tire (-) işareti konularak gösterilmelidir

Örnek: (Karluk-Wang, 2007: 211)

İkiden fazla yazarlı kaynaklarda ise ikinci yazarın soyadından sonra (vd.) kısaltması konulmalıdır.

Örnek: (Kutlar vd. 2012: 99)

4. Aynı yazara ait, aynı yıl içinde birden fazla esere atıf yapılacaksa "1949a., 1949b:." biçiminde gösterilmelidir, kaynakçada da aynı şekilde belirtilmelidir.

Örnek: (Yang, 1981a1), (Yang, 1981b)

5. Atıf yapılan eser -ansiklopedi vb.- birden fazla ciltten oluşuyorsa (:) işaretinden sonra, kaçınıcı cilt olduğu belirtilmelidir.

Örnek: (Köprülü, 1967: 5/213)

6. El yazması bir eser kaynak gösterilecekse yazar adından sonra (yz.) kısaltması verilmeli, iki noktadan sonra gerekiyorsa varak / sayfa numarası belirtilmeli; tam künye kaynakçada gösterilmelidir:

Örnek: (Nef'î yz.: 45b)

7. Arşiv belgeleri kaynak gösterilirken metin içinde kısaltma yapılarak gibi verilip açılımı kaynakçada gösterilmelidir.

Örnek: (BOA Mühimme, 15: 25)

8. Dipnot açıklamalarında atıf yapılacaksa orada da aynı usul takip edilmelidir.

Örnek: Bu konuda geniş bilgi için bk. Lin Yutang 1934: 189-207; Karadağ 2017: 220; Şenzo 2000: 93.

C) KAYNAKÇA (BİBLİYOGRAFYA) DÜZENLEME

1. Yazarların soyadına, göre sıralanmalıdır. Soyadı Kanunu'ndan önceki eserlerde yazarın adı esas alınmalıdır.

2. Bir yazarın birden fazla eserine yer verilecekse yayım tarihi eski olandan yeni olana doğru sıralanmalıdır.

3. Kaynağın künyesini verirken sıralama şu şekilde olmalıdır:

a) Kitaplar için: Aralara virgül işareti konmak üzere; yazar soyadı (büyük harflerle), adı, kaynağın yayım tarihi -yazar adıyla tarih arasına virgül konulmaksızın- tarih (parantez içinde), kitap adı (*italik*) ve varsa çevirenin adı (parantez içinde), yayınevi veya yayımlayan kurum, yer adı.

Kitap kaynakçası örneği:

QARLUQ, Abdureşit C. (2006), *Sarı Uygurların Sosyo-Kültürel Yapısı*, Atılım Yay., Ankara.

YU Fuzeng/于富增 (2009), *"Reform ve Açılma" 30 yıllık Süreçte Çin'e Gelen Uluslararası Öğrenci Eğitimi/改革开放30年的来华留学生教育*, Pekin Dil Üniversitesi Yayınevi/北京语言大学出版社.

b) Makaleler, bildiriler ve ansiklopedi maddeleri için: Yazar soyadı, adı, kaynağın yayım tarihi -yazar adıyla tarih arasına virgül konulmaksızın- tarih (parantez içinde), makale / bildiri / madde başlığı ("tırnak içinde"), süreli yayın / bildiri kitabı / ansiklopedi adı (*italik*), belliyse cilt (C), sayı (S), sayfa(lar) (s.). Yayınlanmış bildirilerde de bildiri kitabının basım tarihi (yıl) ile birlikte sempozyum / kongre vb. toplantının düzenleniş tarihi de bulunmalıdır. Yayınlanmamış bildirilerde bildirinin sunum tarihi, toplantıyı düzenleyen kurum, toplantının düzenleniş günleri belirtilmelidir.

Makale kaynakçası örneği:

KARLUK, Abdureşit Celil (2001), Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyo-Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Reformlar, *Kök Araştırmaları, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmaları*, Cilt I, Sayı III, Ankara. S. 265-283.

HU, Angang 胡鞍钢 (2005), Çin Kalkınma Modeli Üzerine Düşünceler/ 关于中国发展模式的思考, *Tianjin Sosyal Bilimler Dergisi/天津社会科学*, Sayı1.4/4 期, s. 25-30.

Bildiri kaynakçası örneği:

KOZ, M. Sabri (2004), “Belli Mahlaslar Üzerinden Şiir Söyleme Geleneği ve Türkiye’de Yazılan Alevi-Bektaşî Cönk ve Mecmualarındaki Hatâî Mahlaslı Şiirler”, *I. Uluslararası Şah İsmail Hatâyî Sempozyumu Bildirileri*, 9-10-11 Ekim 2003, Haz.: Gülağ Öz, ATO Yayını, Ankara, s. 184-217.

Elektronik Kaynakça Örneği:

Racism With Chinese Characteristics: The Laundry Detergent Ad and Han Privilege, <https://thediplomat.com/2016/06/racism-with-chinesecharacteristics-the-laundry-detergent-ad-and-hanprivilege/> Erişim: 25.12.2017);

Ansiklopedi maddesi örneği:

PARMAKSIZOĞLU, İsmet (1967), “Kemâl Paşazâde”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, MEB Yayını, Ankara, s. 561-566.

c) El yazması eserler için eserin yazarı belliyse önce yazar adı, parantez içinde “yazma” kısaltması olarak (yz.) ibaresi, sonra sırasıyla eserin adı (*italik*), bulunduğu kütüphane, koleksiyon ve numarası ve -gerekliyorsa- sayfa numaraları yazılmalıdır.

El yazması eser örneği:

a) *Mecmua-i Eş’âr* (yz), Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, Nu. 5335.

b) Âlî b. Mustafa (yz), *Nasîhatü’s-selâtîn*, Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Şer’iyye, Nu. 611.

Bahar/Spring 2023

İçindekiler/Contents

İletişim Bilgileri

Haberleşme adresi:

İlk yerleşim mahallesi, 1936.
Cadde, No.64/B16,
Yenimahalle, Ankara

E-Posta: abdurrehit.karluk@hbv.edu.tr
kamucam13@gmail.com
halkukaradag@gmail.com

Abdürreşit Celil KARLUK

Takdim/Editoria

Araştırma Makaleleri/Research Article

Cihan DİZDAROĞLU

Jeopolitik Güç Mücadelesi: Çin'in Doğu Akdeniz'deki Varlığı
Geopolitical Power Rivalry: China's Presence in the Eastern Mediterranean

1-22

Evrin İMRE

Güney Kore'nin Kültür Alanındaki Devlet Politikası: Kore Dalgası Sektörleri
ve Kore Kültür Merkezleri
South Korea's State Policy in The Field of Culture: Korean Wave Sectors a
Korean Cultural Centers

23-43

Büşra SİRKECİ

Japonya'nın Yumuşak Gücü
Soft Power of Japan

44-64

Muhammed ABDULMECİD

Rusya-Ukrayna Krizini Çerçeveleme Kuramı Bağlamında Global Times'in
Twitter'da Sunumu Üzerinde İnceleme
In The Context Of Framing Theory Of The Russia-Ukraine Crisis, A
Special Analysis Of The Global Times' Presentation On Twitter

65-91

Yayın Tanıtımı / Book Review

Ali Merthan Dündar, Süyümbike'nin Gözyaşları: İdil-Ural Türklerinin
Doğu Asya'ya Göçü Fotoğraflarla Bir Göç Hikâyesi,

91-98

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

Meryem TEMİZ/Konuşan: Haluk KARADAÇ

99-104

Yayın Şartları, İlkeleri ve Yazım Kuralları

105-111

www.dergipark.gov.tr/dasad

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X